CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES MEDICÆ

IN XI. VOLUMINA DISTRIBUTÆ

Prezzo del decimo volume

Fogli 17 *e mezzo a cent.* 15. . . .	lir. 2 63
Legatura.	,, -- 15
	lir. 2 78

NB *I primi nove volumi importano lir.* 28 91.

---

che percuoterà il proprio comandante; e
te qualunque impiegato ufficiale di un tri-
che percuoterà un presidente, che gli
periore di cinque gradi, saranno, in cia-
, puniti con 100 colpi e con 3 anni di
se la percossa data producesse una leg-
ta, la pena sarà portata a 100 colpi e
perpetuo alla distanza di 2000 *lee* del
del reo.

i suddetti individui ferissero poi sì fatti
on istromenti taglienti, onde avessero a
ferite profonde, avranno a subire la
r istrangolo, dopo l'imprigionamento pel
nsueto.

unque impiegato ufficiale (vale a dire,
e individuo avente un comando civile o
sotto ufficiali del governo, regolarmente
che percuotesse il presidente di un tri-
l quale avesse meno di cinque gradi al
el proprio, sarà punito secondo la qua-
ferita che avrà fatta nella proporzione
nata, se non che il castigo, sarà, in
so, minore di tre gradi (1).

magistrato che è stato ferito non è che
di un tribunale (2) la punizione avrà

edi la sezione *CCCII.*
uello cioè che è incaricato per le imposte.

del detto
donandos
persone
case part
saranno
avessero
suoi avve
mente ch
derazione
due grad
a misura
la morte
la pena s
razione.

Paga
trattamen
testazione
mettere c
e come ta
minore di
cipale.

Ove
maltrattare
privato (1)

(1) *Qu*
ese già us

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

VOLUMEN DECIMUM.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

THERAPIA GENERALIS.

MEDIOLANI

REIMPRIMEBAT JOHANNES SILVESTRI

MDCCCXVII.

PARS GENERALIS.

CAP. I.

DE DOCTRINAE CONSILIO.

§. 1. *Quid sit curare, sanare, therapeutice?*

Ad sanitatem perducunt mortales, qui adversam mutant in secundam valetudinem: curare vero dicuntur aegros, qui arte eas in corpore vicissitudines excitant, quas recursus in sanitatem sequi possit. Itaque, licet fortuito ac ulla sine arte plurimi sanescant aegri, curatio tamen citra artis regulas contingere nequit.

Doctrina autem de regulis curandi *therapeutice* appellatur; naturaliter diducta in duas partes. Siquidem vel universa morborum genera comprehendit, regulasque generales tradit, quibus artifex obtemperaturus est; vel formis aegritudinum singulis ac speciebus accommodat regulas: illa *therapeutices generalis*, haec *specialis* nomine venit. Quibus accedit *medicina clinica*, quae in singulis aegris valetudinem adversam fugare docet (*Instit. med.* vol. 1. *Introit.* §. 6).

§. 2. *Est doctrina scientiam comprehendens.*

Doctrina est scientiam comprehendens: namque curationum regulas haud membratim tradit, sed e principiis rationalibus deducit: pariter igitur scientiam gignit, ac mathesis applicata, quae architecto aut nautae regulas impertit.

Artificis est, dum morbis medetur, regularum conscium esse, easque e principio derivare universali. Hac enim ratione distinguitur ab agyrta aut inscio homine, qui, etiamsi sanat forte homines, rationem tamen actionum suarum reddere nequit, quod regulas nequaquam cognoscit.

§. 3. *Neque tamen absque experimentis est.*

Quanquam ubique finem eum sibi proponere debet medicus, ut legibus hujus doctrinae et regulis obediat, nonnunquam tamen, ubi abstrusum est morbi ingenium, aut ubi latent, quae morbum genuerunt; necesse est confugiat ad ea, quae usus docuit ac experientia, sive sequatur ea, quae juvant aut nocent, sive experimenta etiam fortuita instituat, ut quo demum cunque modo id fiat, opem aegro ferat. Accidit id praeprimis in novis morborum generibus, sive plane ante ignotis, sive populari ingenio obsequentibus, ubi, Celso id jam monente, confirmante etiam Sydenhamo, novae saepius medendi viae inveniendiae sunt, quas ra-

tio tantum abest ut semper doceat, ut potius usu et exercitatione multo saepius pateant. Nec indoles, quam aegritudo, utut probe cognita, in corpore individuo accipit, ejusmodi ubique est, ut regulas certas fixasque liceat statuere ac consequi; cum abdita nonnunquam dispositio aut fortuitum aliquid ita mutare possint morbum, ut regulas suetas appliceri nefas sit, sed oporteat experimenta instituere. Sic, qui in clarissimis semper Germaniae medicis nominatur, Richterus Göttingensis, quamvis jure suo carpat eos, qui purgantia remedia sine regulis imperant, ipse tamen, si in febre biliosa pleni sunt pulsus et vegeti, sanguinem mittendum esse, praecipit ut periculum faciamus.

§. 4. *Ars non habet locum, ubi natura sufficit.*

Priusquam ulterius progrediamur, inquirendum est, semperne curationes locum obtineant. Haudquaquam id ita esse patet tum e superflua quandoque curatione, tum quod interdum curatio omnem vim humanam superat.

Non superflua solum sed noxia etiam est omnis curatio, ubicumque naturae ope levia incommoda nascuntur, quae sponte iterum sua in pristinum statum redeunt. Noxia ibi omnis officiosa sedulitas fit, quia naturae efficaciam turbat ut et pejores sequelae nasci possint. Hippocraticis viris probe jam notum erat, invenire naturam sibi ipsi vias, nullius magistri egentem ac debita sine prae-

ceptis facientem (1); et sponte sua revalescere homines, nisi quid aliunde male actum fuerit (2): et nullo utentes medico aegros saepius convalescere (3). Superfluas igitur curationes perstrinxerunt Gid. Harvaeus, (*Ars sanandi cum expectatione*. Offenb. 1730. 8). Stahlius. (*Diss. de autocratia naturae*. Hal. 1696. progr. *περὶ φύσεως ἀπαιδεύτου*. Hal. 1703. *Diss. de abstinentia medica* ib. 1709) Fr. Hoffmannus (*De naturae et artis efficacia in medendo opp.* tom. 6. *p.* 261: s. I.). Petr. Camper (*De optima agendi vel exspectandi ratione in diss.* 10 *app.*) et Schmidtius (*Analecta practica de morbis exspectationem desiderantibus*. Goett. 1759). Quodsi in iis adfectibus, quibus natura ipsa medetur, artifex nihil molitur, sed naturae nutibus observatis victus rationem moderatur, multo magis saluti aegrorum consulit, quam nimia activitate; artemque ipsam promovet, quae naturae ministra merito habetur.

---

(1) Hipp: *epid.* lib. 6. s. 5. p. 1184. Ἀνευρίσκει ἡ φύσις ἑωὐτῇ τὰς ἐφόδους, ἀπάιδευτος ἐοῦσα, καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιέει.

(2) Hipp: *nat. hum.* p. 224. Ὑγιέες γίνονται αὐτόματοι, ἢν μὴ τι ἐξ ἄλλου κακοεργῆται.

(3) Hipp: *de arte*, p. 4. Ὀυ χρησάμενοι ἰητρῷ νοσέοντες ὑγιάνθησαν.

§. 5. *In desperatis morbis quid agendum.*

Dein abstinendum est a curationis consilio, si eae adsunt laesiones, quae nunquam arte humana penitus curatae fuerunt; si destructis organis nobilioribus aut viribus omnino pessumdatis spes nulla salutis superest. Quivis enim conatus, incurabiles eos morbos tollendi, in detrimentum aegri aut perniciem etiam vertitur. Veteres jam Hippocratici viri praeceperunt, nequaquam suscipere curationem eorum, qui ad summam morbi devenerint, scientes, quod talia ars praestare nequeat (1). Et Celsus: neminem velle, ait, periclitari conjectura sua in splendida persona, ne occidisse, nisi servasset, videretur. Neque tamen eo minus nunquam deserendi sunt ejusmodi aegri, ne a medicis desperantibus semet ad agyrtas convertant, eoque modo arti opprobrium nascatur. Si hoc prudentiae est, humanitas etiam imperat juvare ac levare molestias, etiamsi penitus tollere aegritudines in nostra neutiquam potestate situm sit. „Duo „inquiunt Hippocratici viri circa morbos facienda „sunt: juvare aut non nocere." (2) Jam vero juvat

(1) Hipp: *de arte*, p. 5. Μὴ ἐγχειρέειν τοῖσι κεκρατημένοισιν ὑπὸ τῶν νοσημάτων, ειδόταε ὅτι τοῦτα ὀυ δύναται ἰητρικὴ

(2) Hipp. epid. lib. I. p. 960. Ἀσυέειν περὶ τύ νουσήματα δύο, ἢ ὠφελέειν, ἢ μὴ βλάπτειν.

saepe magis, qui blanditur aegri sensibus molestis ac dolores aliosque adfectus mitigat, quam qui ubique, repugnantibus etiam viribus ipsaque morbi indole, penitus eum tollere studet. Boni tamen et cordati est artificis, si nulla plane spes superest salutis: nec aegrum nec eos, qui adstant, id celare; sed artis impotentiam candide aperire, ne falsa spe decepti crudelitatis denique et imprudentiae medicum arguant.

Neque desunt aegritudines, per se quidem magnopere ancipites et periculosae, quae, etiamsi usitato modo haud curentur, cedunt tamen interdum novae methodo, aut experimentis παραβόλως institutis. Syphilitici morbi, antequam hydrargyri usus; febres pervicaces intermittentes, priusquam corticis peruviani administratio innotescerent, incurabiles putabantur. Angina polyposa, magnopere anceps, nuperis kali sulfurati applicationibus debellata fuit. Itaque verecundiae est, fateri, morbum hunc a me quidem et meae aetatis medicis penitus curari non posse, etiamsi haud inficiar, a posteritate forte meliorem tutioremque inventum iri methodum. Ea autem confessio, quamlibet magnopere deceat medicum optimum, a tirone tamen et juniore medico, famae suae consulente, vix ac ne vix quidem expectanda est.

§. 6. *Curatio perfecta et imperfecta.*

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, *curationes* esse vel *perfectas* vel *imperfectas*: illas versari in tollendo morbo ipso cum omnibus effecti-

bus: has vero in amovendis partibus morbi, seu effectibus quibusdam, superstite tamen morbi ipsius essentia. Perfecta curatio, quae et *tuta* dicitur, quaque radicitus evellitur malum, ut nullae supersint reliquiae, generatim quidem necessaria est, cum melior sit securitas, quam intuta indoles: praeferri quoque debet curatio tuta ac perfecta reliquis omnibus modis, si modo artis facultas eam permittit. Laude igitur dignissimus est medicus, qui tutae curationi operam dat, quam qui celeriter gratoque ac jucundo modo aegritudines tollere studet.

Morbi vero inveterati, aut qui partium nobilium destructionem adferunt, cum perfecte ac tuto curari nequeant, exigunt tamen curationem imperfectam, ut ea solummodo abigantur, quae perniciem ocyus adferre morbumque magis insanabilem reddere possunt (§. 5).

§. 7. *Constantia consilii.*

Qui perfecte curaturus est aegritudines, consilium curationis totius inire debet, quod, dum morbus ipse non mutatur, constanter sequatur, nec unquam penitus mutet, quamvis artis praesidia, consilio apta, omnino permutare possit saepeque debeat. Ratio enim ipsa nos cogit atque compellit, si rite cognitus est morbus, consilium unum idemque sequi, neque variis turbari phaenomenis, quae agyrtam aut inscium hominem illico instinguunt, ut aliam agendi rationem eligat. Haec est ἡ περὶ τὸν νοσέοντα οἰκονομίη, quam Hippocratici vi-

ri commendant: haec est ἡ ὁδὸς καὶ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων δοκιμασίη καὶ τῶν μὴ ἐχόντων ἔλεγχος, ab iis ipsis viris praedicata. „Quam viam „omnem medendi qui intelligit, cognoscit ac se„quitur, donec fine potiatur, solus is est, qui medendi scientiam et artem possidet.“ (*Galen*: *meth. med.* lib. 6 c. 1.) Haec est constantia medici, cui qui studet, si omnia secundum rationem fecerit, quamvis κατὰ λόγον res non succedant, non discedet ad alia, firma manente principiorum sententia (*Hipp.* aph. 2. 52). Hanc necessariam medici perseverantiam in consilio curationis semel facto, magnopere et uberrime commendavit summus Fr. Hoffmannus (*Opp.* tom. 6. *p.* 278).

Nec perturbari semet medicus sinat doloribus aut molestiis variis, curandi rationem excipientibus. Quodsi necessario sequuntur, neque morbi vim superant, transire etiam solent; vertiginis exemplo et amblyopiae, quae belladonnae usum sequitur; gingivarum tumoris ipsiusque salivae cursus hydrargyrosin excipientis. Quodsi vero curandi ratio etiam majores aut diuturniores molestias adlatura est, quam morbus ipse; rationalis est medici eam penitus rejicere, cum securitas curationis princeps sit ac primaria indoles.

§. 8. *Individua curatio.*

Ut perfecta curatio instituatur, antecedat necesse est cognitio morbi omniumque ejus partium, partis praecipue laesae, modi, quo laesa est, et caussarum, quae nocueruut. Quibus omnibus rite

cognitis, consilium curationis ita eruitur, ut ad propriam ac singularem aegri cujusvis conditionem applicetur. Namque, ut Galenus (*De optim. sect.* p. 8) monet, ἀδύνατον ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ, μὴ ὅτι πλείοσιν, ἀλλὰ καὶ δυο ἀῤῥώστοις πάντα ὁμοίως συμβῆναι. Nec in ipsis popularibus morbis perfecta omnium casuum similitudo observatur, sed peculiaribus cujusvis aegri conditionibus mutatur morborum forma. Hinc igitur, μηδὲν εἰκῇ, μηδὲν ὑπερορᾷν, antiquissima est Hippocraticorum regula, nunquam negligenda, quae eo potissimum valet, ne curationis consilium praecipitetur, sed tum demum formetur, cum omnia rite cognita fuerint, quae basin ejus constituunt.

§. 9. *Ad exitum probabilem formandum.*

Qui perfecte curaturus est, aegritudinis exitum probabilem debet praenoscere, ut sperato curationis fine potiatur. Imprudentis enim est hominis et agyrtae, praesentia duntaxat incommoda ammovere, neque curam eorum habere, quae instant, quaeque caveri possent, si rite cognoscerentur. Egregie enim Cous senex (*Hipp.* progn. p. 36): „Curandi rationem optime molietur, si ex affectionibus praesentibus futura praenoverit. "(1) Et Galenus (*Meth. med.* lib. 13 p. 174): „Quod jam

(1) Τὴν θεραπείην ἄριστα ἂν ποιέοιτο προειδὼς τὰ ἐσόμενα τῶν παθημάτων.

„ factum est, illi medendum; quod futurum est, „ impediendum " (1). Hinc boni medici est, haud fidendum cessationi molestiarum praesentaneae, si sine bono securitatis signo evanuerint (2).

§. 10. *Celeritas curationis ejusque circumscriptio.*

Celeritas curationis quamvis laudabilis sit, ubique tamen observanda non est, cum morbi plures id habeant singulare, ut tempora sua adsiduo servent, nunquam mutanda, nec arte, sine aegri damno, turbanda. Qui enim acutis morbis medetur, quotidie animadvertet. Stadia cruditatis, coctionis et criseos nunquam esse pervertenda: maxime si exanthemata peculiaria cum iis morbis juncta sunt. Nec in aliis aegritudinibus taxanda est cunctatio rationalis, qua et vires aegroti sublevare et salubrem exitum praeparare valemus. Itaque cavendum et in morborum diuturnorum curatione a tumultuaria medicaminum valentissimorum administratione, priusquam rite cognita fuerit morbi indoles et probabilis exitus. „ Sanatio " inquit Cous senex, „ tem„ pore fit, sed magis etiam opportunitate " (3). Et

---

(1) Τὸ ἤδη γεγονός ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον.

(2) Hipp: *praedict.* 1. p. 77. Τὰ ὀλέθρια ἀσήμως ῥαστωνήσαντα θάνατον σημαίνει.

(3) Hipp. de prisc. med. p. 8. ἄκεσις χρόνῳ, ἐστὶ δὲ ἥνικα καιρῷ.

» Galenus: » Satius est, longius impendere tempus » curae, quam celerius progressos mascule occidere « (1).

§. 11. *Jucunditas curationis.*

Nec *jucunditas* curationis negligenda est cum humanitas jam praecipiat, minimos, quantum fieri potest, dolores mortalibus excitare; prudentia etiam et artis ipsius honos vetent, taedium facere, quo aeger fiduciam amittit. Optime antiquus Hippocraticus auctor τὰς τῶν καμνόντων χάριτας commendat, ut munde tum potus tum cibus parentur, tum etiam, quae videt aut tangit, mollia sint. Gratificandum esse jubet aegroto in iis, quae magnam haud adferant noxam, quaeque facile corrigenda sint (ἐυανάληπτα). Medicum vero ipsum et habitum cultuque, et sermone et ingressu, gratum esse debere aegroto, antiqua erat regula (2). Per totam antiquitatem celebris est Asclepiades Bithynas blanditiis, quibus mulcere sensus aegrotorum studebat. Eae quamvis commendandae, postponendae tamen sunt tutae curationi et celeri, si una consistere nequeunt. Namque, sicut antiquus auctor monet, metus impotentiam, audacia au-

---

(1) Meth. med. *lib.* 12 p. 163 Ἐν πλείονι χρόνῳ θεραπεῦσαι βελτίον, ἢ τοὺς σπεύδοντας ἀνδρείως ἀποθανεῖν.

(2) Hipp. *epidem.* lib. 6. s. 4. p. 1180. Hipp. de decent. ornat.

tem imperitiam indicat (1): itaque nec metus aegrum offendendi, nec rustica fiducia unquam medicum ad actiones compellere debent.

CAP. II.

DE OBSTACULIS CURATIONUM.

§. 12. *Generatim.*

Immensam profecto provinciam suscipit, qui ea omnia perstringere, ne dicam enarrare cupiverit, quae obstant, quominus curationes institui aut ad finem perduci possint. Praeter enim impedimenta, quae natura ipsa, finibus certis humanam prudentiam et potestatem continens, efficit, innumera alia posita sunt in praeconceptis medici aegrotorumque opinionibus, in peculiari artificis temperamento, in aliis fortuitis rebus, quae humanam effugiunt providentiam potestatemque. Ea brevibus decurrere libet, ut artis nostrae termini pateant.

§. 13. *Publica obstacula. Agyrtarum toleratio.*

Primo autem loco *publica* nominamus *impedimenta*, quae vel magistratuum negligentiae vel popularibus praejudiciis tribuenda sunt. Magistra-

---

(1) Hipp: *lex.* p. 2. Δειλίη μὲν ἀδυναμίην σημαίνει, θρασύτης δὲ ἀτεχνίην.

tuum autem incuria arguenda est, si agyrtae, quos ἀνακυκλέοντας ἐν ταῖς πόλεσι veteres Hippocratici appellitabant, si seplasiarii et barbarum tonsores, si rhizotomi et aniculae ipsae aegris mederi audent. Namque e Plinii inde temporibus (*Lib.* 29 *s.* 8) dolendum est, „ in hac artium sola „ evenire, ut cuicunque medicum se professo statim „ credatur, quum sit periculum in nullo mendacio „ majus. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est „ sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla praeterea „ lex, quae puniant inscitiam: capitale nullum „ exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, „ et experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est. " In ea autem civitate, quae circulatores tolerat, ars vera contemtui exposita opem ferre aegrotis rite nequit: populi enim vulgus magis attrahitur a circumforaneis hominibus, salutem thrasonica audacia pollicitantibus, quam e verecundo medico, doctrina imbuto, qui fines artis suae probe noscit, ideoque neminem decipere audet. Quodsi igitur, securitati curationis potissimum studens, taedium forte aegrotis impatientibus adfert, ad agyrtas confugiunt, qui eo majorem saepe fiduciam vulgi acquirunt, quo simpliciora usuque comprobata remedia adhibent, quae salutem saepius adferunt. Accedit naturae vis medicatrix, quae nonnunquam obstacula ipsius perversae curationis superat, ut huic tandem tribuatur, quod naturae est beneficium.

§. 14. *Vulgi praejudicia.*

Alia sunt vulgi praejudicia, e ruditate, mala educatione, cultus animi defectu et imperitia proficiscentia, quae magnopere impediunt curandi rationes. Quo pertinent opinatio: Deum humanae vitae terminum statuisse, quem non praetereat, ideoque parum vel nihil valere artem, artisque praesidia. Huc pertinet miraculorum desiderium, quo adlectum vulgus ei maxime confidit, qui momento citius, pulvere unico, vel paucis guttulis morbum atrocissimum fugare jactat; qui abstrusas aegritudinum caussas vel e sola lotii inspectione dijudicare gestit; qui velut e tripode de salute aut exitio judicium ferre gloriatur. Multo minus fiducia vulgus collocat in medico ab iis jactationibus abstinenti artisque finium bene conscio. Huc pertinet praeconcepta vulgi opinio, quemvis morbum suum exigere remedium, quo, quisquis fuerit aeger, quaecunque demum caussae, semper debelletur: itaque, quidquid alium juverit eadem aegritudinis forma laborantem, id et praesenti aegro adminiculum fore. Taceo errores populares, cuivis fere regioni, singulisque nationibus peculiares, quos medicus corrigere nequit, cum magistratuum sit, educationi providere, ac noxia, per paedagogos et praecones sacros, praejudicia destruere.

§. 15. *Privata obstacula in aegro.*

Privata dein sunt aegrorum praejudicia, variaque ex eorum conditione proficiscentia obstacula,

quae curationem saepe impediunt. Diduci potissimum possunt in ea, quae animum complectuntur ac quae in corpore et rebus externis versantur. Animi ruditas saepe ignorantiam caussarum historiaeque morbi producit, ut neglectae ab aegro opportunitates et potentiae nocentes diu etiam medicum lateant. Nec doloris sedem ac ingenium peculiare, nec sensus anomalos rite aperire verbisque describere potest aeger, vel rationis expers, vel animo rudis vel a sermonis cultu etiam alienus. Accedit pudor, maxime in feminis, licet et in viris obvius, qui prohibet detegere caussas, quae derogare aliquid honestati, bonis moribus et fidei videntur. Quoties enim contingit, infectionem celari veneream, occultari hernias, negari vitia turpia, quae morbum tamen produxerunt?

Nec minus gravia sunt alia animi vitia quae curationi saepius obstant: impotentia et importunitas, quae diuturnam curationem respuit, rejicitque praesidia, nisi citissime molestias omnes fugaverint: meticulositas et dolorum omnium fuga qua compulsi aegri curationem abhorrent injucundam et dolores parientem: animi abjectio mortisque metus, quibus vires corporis, necessariae ad sanationem, infringuntur: victus ratio neglecta cupediarumque amor puerilis.

His adnumeranda sunt alia, quae morbi ipsius naturam complectuntur, adstantes etiam et res externas. Morbi indoles pervicax aut complicata, quae curandi conamina omnia eludit; adstantium

incuria aut negligentia, dum victus rationem negligunt, vel remedia non rite administrant; variae demum res externae, quae morbum pertinacem reddunt, haec omnia curationum saepenumero impediunt.

§. 16. *Obstacula in medico.*

Jam vero et ignominiam medicorum aut imbecillitatem reticere nequeo, quae curationibus obest. Peccant autem non raro in dignoscendo morbo et judicio de laesa parte ferendo, unde falli etiam in curationis consilio necesse est. Ii autem errores nascuntur tum e temeritate nimiaque properatione, qua negligunt curiosius aegritudinis examen; tum (quod maxime vulgare est) e scholarum praejudiciis, quibus intellectus et judicium obfuscatur, ut veritatem haud videant; tum ex opinationibus quae fixas radices egerunt, ut libertatem tollant. Huc pertinent commenta scholarum, dominationem adfectantia, quae quamvis animos juvenum per aliquot annos aut lustra etiam compedibus vinciant, postea tamen oblivioni traduntur. Huc demum referenda est eruditionis noxa, quae, quomodocunque medicum ornet, saepius tamen obstaculo est, quominus rite observet.

Dein curationem impediunt medici, dum in selectu medicaminum falluntur, vel nimis frequenter ea mutant, vel male demum componi jubent. Praeter imperitiam pharmacologiae nocet inprimis novorum adminiculorum desiderium. Haec,

priusquam studiose ventilata sunt, praepostere adhibita saepe totum curationis consilium pervertunt, ut curationes quas magneticas vocant scioli homines gloriolam adfectantes, quibus mirum est, quantopere naturae vires pervertantur et motus salubres turbentur. Huc referendum esse puto venenorum abusum, a temerariis medicis commissum, quem cordatissimus Frankius jure suo damnat (*Syst. der medic. poliz.* B. 4 p. 448).

Nec sine noxa graviore est inconstantia medici, quae vel nullum consilium sequitur, vel de die in diem id mutat, variatque simul artis praesidia. Eo valet ea incostantia, ut naturae vires turbentur, nulla conamina salubria nascantur, adeoque finis curationis haud attingatur.

CAP. III.

DE EXAMINE THERAPEUTICO.

§. 17. *Quid sit?*

Ut curationis consilium rite formetur, necesse est medendi vias trahamus ab iis rebus, quae morbum fecerunt vel etiamnum constituunt, adeoque mutant, ut peculiari modo in hoc aegro appareat. Cum eo potissimum sine id examen instituatur, aliter comparatum est ac id, quod aliquis, scientiae forte augendae caussa, instituit. Itaque necesse est, paullo uberius de eo praecipiamus.

§. 18. *Praecepta generalia.*

Generatim autem monendum, medicum tum demum veram morbi imaginem concepturum esse, si, relatione aegri patienter audita, in ea, quae necessaria videntur, directa et cum ipsa inspectione ac inquisitione comparata, judicium formare conatur a praeconceptis opinionibus liberum. Exigitur autem patientia in audienda aegri aut adstantium narratione, cum non raro deflectant a tramite, inepta aut quae idonea sunt admisceant eoque modo medici judicium perturbent. Necessaria est vultus habitusque ea compositio, quae percellere aegrum timore nequeat, quam ἀταρακτοποίησιν Hippocrates nominare consuevit; necessariae sunt χάριτες, ut aeger fiducia adlectus omnia revelet, quae alioquin facile reticuerit. Oportet medicum loquendi facilitatem (ἐυεπίην) cum audiendi facultate jungat, ut aegrum, ubicunque desilit ejus relatio, revocet in tramitem, et quaestiones idoneas interponat. Necessaria est comitas medici et humanitas, quae nec spernat nec negligat aegrotorum querelas, nisi modum nimis excedant.

Magnopere autem interest, nec aegrum quaestionibus nimiis obruere, nec certissimum exspectare judicium de prima inspectione. Saepiuscule enim diebus sequentibus tandem in id incidimus, quod prima vice latuerat. Gravissimum quoque est monitum, ne medicus aegrum compellat, omnia verbis exprimere, quae vel nutu, vel suspiriis,

vel vultu produntur : parcendum est pudicitiae feminarum, parcendum honesti sensui.

Nec abs re esse arbitror, si medicus meminerit, nimis studiosam rerum omnium investigationem nonnunquam quam potius obesse judicio, quam ipsam partium inspectionem et pertractationem. Quid enim juvat interrogatio maxime sedula si manibus ipsis vel herniam tangere vel ulcera genitalium inspicere oculis potuerit?

§. 19. *Quid primo interrogandum sit.*

Quibus generatim decursis, de ordine jam dicendum est, quo examen institui debet. In eo autem ordine praecipiendo alienus sum a plerisque, qui his regulis memoriae traditis, ordiendum esse suadent vel ab aetate, vel a caussis vel etiam a functionibus laesis. Meo autem arbitrio necesse est, quid queratur aeger, quid doleat, quaenam sint molestiae, primum inquirere. Eo autem valet id exordium, ut fiduciam aeger in medico collocet, cum is summam mali ex ipso sciscitatur, cui sublevando aut tollendo accersitus fuit. Qui, protinus ut intrant, aetatem aegrotorum scire cupiunt, non feminas solas terrent, sed plurimos alios aegros, salutis anxios. Ad primam istam quaestionem, quid nimirum doleat, aeger, vel, si nequit, adstantes ita respondent, ut saepe sedem mali et indolem manifestent. Insistendum est huic, ut, quantum fieri potest, clara fiant omnia et lucida, quae morbi sedem et ingenium complectuntur.

Dum haec referuntur, vacare debet medicus habitui aegri, vultui, oculis, modo quo decumbit, observandis. Gravissima est haec studiosa inspectio ut, quod sequitur, examen ea illustretur et ad finem dirigatur. Ex hac enim habitus, vultus decubitusque observatione mirum est, quantum effici possit ad vires aegri, morbi ipsius indolem, quinetiam ad caussas aegritudinis percipiendas.

§. 20. *Symptomatum examen.*

Quae postquam probe sunt investigata tempestivum est, ad symptomata semet convertere. Ea autem ceteris praemittenda sunt, quae cum summa querelarum cohaerent: dein sequuntur, quae ex his fluunt. Ex iis autem symptomatibus ratiocinia ea deducenda sunt, quae morbi et sedem et modum noscendi et reliquas qualitates declarant. Necesse est, ea ratiocinia haud prius formare, quam omnia singulaque symptomata scienter secum contuleris. Neque uni aut alteri soli fidendum, sed conspiratio potius omnium observanda est (1). Hactenus autem argumentandum est, ut partium solidarum fluidarumque mutatio et imponderabilium per nervos conductorum vicissitudines pateant (2). In symptomatibus his etiam considerandae sunt

---

(1) Χρὴ πάντα θέασασθαι τὰ σημεῖα καὶ μὴ πιστεύειν ἑνί. *Galen.*

(2) Τὰ ἴσχοντα, ἢ ὁρμῶντα, ἢ ἐνισχόμενα σώματα Hipp. *epid.* lib. 6. s. 8. p. 1199.

accessiones remissionesque seu continua mora (1). Quibus adjungenda est historia morbi, seu relatio de initio ejus variisque vicissitudinibus, quas ad hanc usque diem subjerit. Gravissima enim est cognitio prodromorum primique insultus, quo tempore contigerit, quoque modo aegrum adfecerit.

In eo autem examine probe distinguenda sunt partium systemata, quae primitus patiuntur. Morbi enim, qui in reproductionis systemate radices egerunt, valde differunt ab iis, qui irritabile systema aut sensuum organa aut sensuum organa corripuerunt. Quanquam in plerisque adfectibus omnia systemata laborant, fit id tamen haud uno eodemque modo, neque perinde est, in hoc sive in illo systemate primitus apparuerit aegritudo (*Instit. path. gen.* §. 28—31).

§. 21. *Virium inquisitio.*

His absolutis ad virium rationem consilium transferendum est, quae licet nonnunquam ex ipsis symptomatibus jam elucet, saepius tamen studiosius investiganda est. Magnopere interest, discrimen statuere oppressarum duntaxat et vere debilitatarum virium (*Instit. path. gen.* §. 48); neque querelis aegrotorum nimis fidere, qui summam

---

(1) Ὥρη τῆς νούσου, ὁ χρόνος, τὰ επιγινόμενα, ἁι περίοδοι, καὶ τῶν περιόδων ἁι μείζονες καὶ αἱ διὰ πλείονος, ἁι ἐπιδόσιες, καὶ ἡ τῆς ἄλλης νούσου ἐπίδοσις, ἡ χάλασις καὶ ἡ ἀκμή. *ib.*

saepe infirmitatem accusant, dum humorum congerie partes nobiliores obrutae aut vi morbi, dolorum etiam et spasmorum violentia corpus defessum est. Probe quoque distinguenda est inaequabilis virium dispensatio a vera debilitate. Illa enim in multis morbis speciem infirmitatis prae se fert, longe alio tamen modo dijudicanda (*Instit. path. gen.* §. 56—58). Comparanda sunt aegri aetas, vitae ratio, peculiaris corporis constitutio, caussae praegressae, symptomatum denique caterva, ut virium vera ratio inde eruatur.

§. 22. *Vitae genus, aetas, aliaque investiganda.*

Tum transeundum est ad aetatem, quae insignem habet efficaciam in mutandis morbis; pubertatis exemplo et annorum scansilium, quibus peculiares interdum aegritudines excitantur (*Instit. path. gen.* §. 37). In feminis calliditate saepius cauta opus est, ut prodant magis aetatem quam claris exprimant verbis.

Exploranda dein sunt vitae ratio, modus quo victus quaerebatur, studia, opes aegri; quibus indagatis interdum egregia lux morbo adfulget. Exiguntur autem cognitiones haud ubivis obviae victus vitaeque opificum artificumque, quae illico saepe morbi genus dilucidant. Nec res domesticae familiaresque curae aut educatio aegri aut mentis dotes et proclivitas negligendae sunt, quibus morbus vel efficitur vel mutatur (1). Consuetudinum etiam

(1) Hipp. *epid.* lib. s. S. 8. p. 1200. Καὶ τῆς

vel maxime ratio habenda est, quippe quae vel intermissae morbum efficere potuerunt, varioque modo vicissitudines ejus excitare.

In variis morbis examinanda etiam est parentum constitutio: morborum genera, quibus conflictati fuerint, ut hereditarii mali indoles pateat. Id in arthriticis, calculosis, scrofulosis, melancholicis adfectibus magni momenti instar habet.

Peculiaris ea dispositio saepe in censum venit, quam ἰδιοσυγκρασίαν Graeci vocitare consuerunt, qua fit, ut potentiae nocentes singulari modo vel ferantur vel contra eas natura lacessatur.

Nec contemnenda sunt medicamenta, quae vel in hoc morbo vel in praegressis jam adhibita fuerunt. Eorum effectus insigniter saepe aegri dispositionem morbique naturam exponit.

§. 23. *Potentiae nocentes, et epidemica constitutio.*

Tandem ad potentias ipsas nocentes seu caussas occasionales abeundum est, quae summa sedulitate et prudentia investigandae sunt. In iis autem eminet popularium morborum dominium, quod tanti est, ut per se morbis excitandis par sit (1).

γνώμης ξύνοια, αὐτὴ καθ' ἑωϋτήν. χωρὶς τῶν ὀργάνων καὶ τῶν πρηγμάτων ἄχθεται καὶ ἥδεται: καὶ φοβεῖται, καὶ θαρσέει, καὶ ἐλπίζει καὶ ἀδοξέει.

(1) Τῶν ἐπιδημιουσέων νούσων οἱ τρόποι. Hipp. l. c.

Ex ea constitutione epidemica cognita non morbi indoles sola, sed probabilis etiam exitus noscendus est, ut indicationes rite formari possint.

CAP. IV.

DE VIRIBUS NATURAE MEDICATRICIBUS.

§. 24. *Quid sit natura?*

Priusquam medicus curandi consilium capiat, in virium rationem inquirendum esse monuimus (§. 21). Inde autem deducenda est sacratissima medicorum lex: Νούσων φύσιες ἰητροί: *morborum medicum esse naturam*, quae sine doctrina et instructione (ἀπαίδευτος ἐοῦσα) omnia moliatur, quae commoda saluti esse possint. Nec tamen peculiaris est aut sui generis naturae vis in morbis medicatrix, cum optime exponatur e vi universam naturam organicam regente, quae in duo momenta naturaliter diducta, altero momento suscipit stimulos et limitatur iisdem, altero autem eosdem mutat et vel in suam naturam abire jubet vel arcet ac removet (*Instit. phys.* §. 62. *Instit. path. gen.* §. 6. *Inst. pharmac.* §. 8). Ea ratione assimilatio contingit et nutritio, ac integra servatur corporum mixtio, etiamsi proclivis sit ad discessum particularum (*Instit. phys.* §. 54. 58 78). Eo modo consideratus morbus luctam sistit rerum externarum cum vi vitali, e qua phaenomena varia ipsique tumultus morbosi explicandi

sunt (*Instit. path. gen.* §. 6). Ita praecipue symptomata activa, tempora morborum et critica molimina exposuimus (*Ib.* §. 17. s.).

§. 25. *Veterum sententiae.*

Hinc igitur firmissima est et inconcussa veritas, tot praeclaris veterum dictis illustrata, sine virium vitalium adminiculo nihil medicum posse in curationibus perpetrare. » Auxilia, inquit Galenus » (*De opt. sect.* ad *Thrasyb.* p. 21) in se ipsis » considerata, non uti sunt, faciunt caussarum » ablationem. Opus est cooperante natura: equidem » saltem impulsum et principium naturae indunt, » reliqua natura per se ipsam efficit. » Et Aretaeus (*Causs. acut.* lib. 2. c. 3): natura vegeta » et probe temperata omnia superat, omnibus dominatur, ac per humores et spiritus et solidas » partes, eorumque convenientem ordinem et modum hominis vitam administrat. « Et iterum: » potentia naturae sanitatem, imbecillitas morbum parit « (1). Luctam eam naturae cum potentiis externis, quae vel in victoriam vel cladem naturae tendit, pluribus locis Galenus illustravit (*De causs. sympt.* lib. 2. c. 2. *Meth. med.* lib. 2. c. 3).

Nec naturae termino, ut qualitati occultae aut deo cuidam ex machina acquieverunt veteres, sed

---

(1) Aret. *cur. diut.* lib. 1. c. 7. Δύναμις μὲν γὰρ φύσιος ὑγείαν τίκτει, ἀσθένεια δὲ νοῦσον.

disertis verbis expresserunt ingenium, differentias et modum agendi. „ Haud simpliciter, inquit Ga- „ lenus (1), nominanda est natura, sed adjicien- „ dum est, cujus ea sit et ubi. “ Generatim autem dicit naturam totam genus virium, quibus quis convalescit: et uberius: „ Natura est ratioci- „ nium totius virtutis illius, quae animal regit, „ sive cum nostra conscientia, sive sine illa ob- „ luctamur omni praeter naturam caussae, per quam laeditur aut corrumpitur corpus. “ (*De sympt. causs.* lib. 1. c. 3).

§. 26. *Morbi mora et tempora consideranda.*

Quodsi igitur naturae vires et molimina uberius considerantur, obvium est protinus discrimen morborum acutorum et diuturnorum. In iis lacessita vehementius vis vitalis saepius sufficit, sibi ipsi vias aperit eaque molitur, quae sanitatem adferre valent (*Inst. path. gen.* §. 17). In diuturnis vero morbis minus efficax est, etiamsi et ii quandoque, si vitae ratio et victus mutantur, naturae conatibus tollantur. Hinc Celsus (*Lib.* 3. praef.). „ Magis ignoscendum medico est parum proficien- „ ti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim „ breve spatium est, intra quod, si auxilium non

---

(1) Meth. med. *lib.* 3. c. 1. Ἀλλ᾽ ὀυχ ἁπλῶς ἐιπεῖν χρὴ φύσιν, ἀλλὰ προσθεῖναι τὴν τίνων καὶ ποῦ.

» profuit, aeger exstinguitur; ibi et deliberationi » et mutationi remediorum tempus patet «.

Dein tempora morbi momenti aliquid habent. In initio morbi perfecte formati raro solet esse natura sufficiens ad eliminandas noxas. Plerumque necessaria est praevia praeparatio et remissio ingentium turbarum, quas sequi solet solutio morbi aut crisis. Quodsi vero jam fini exitioso proximus est morbus, naturae vires labascunt, rarissimeque possunt ita revalescere, ut crisin moliantur. Caute tamen et de his est judicandum; siquidem haud sine exemplo est, crises saluberrimas praecedi oppressione ea virium, ut penitus prostratae esse videantur: ipso tamen naturae beneficio iterum suscitantur, ut miraculo revaluisse aeger videatur.

§. 27. *Naturae salubritas limitanda.*

Cum tamen natura sit ἀπαίδευτος et, ut Hippocraticus auctor dicit, κατὰ θείην ἀναγκίην, *secundum divinam necessitatem*, agat, in salutem nequaquam omnes ejus actiones vertuntur. Etenim potentiae externae indoles haud facile adsimilanda, vis ejusdem nimia vehementia facultates corporis sollicitans, turbas nonnunquam producit, ni perniciosas, arte saltem haud imitandas. Accedit, etiamsi per se salubria sint, quae natura molitur, effectus tamen adsociari, interdum majora incommoda producunt: ulcerum, furunculorum, bubonum etiam pestilentium exemplo, quibus, licet a natura productis, mala tamen plurima efficiuntur.

Nec negligenda sunt obstacula varia, qui semet naturae moliminibus opponunt: complicata aegritudinis indoles; illuvies humorum corruptorum: spasmi etiam aut rigores, quibus viae constringuntur. Ita oriuntur crises impeditae: τὰ κρίσιμα, μὴ κρίνοντα, quae Galenus dicit τὰ μὲν θανατώδεα, τὰ δὲ δύςκριτα, τουτέστιν ἄκριτα ποιεῖν τὰ νοσήματα (*Comm.* 3. in *praedict. Hipp.* lib. 3. *p.* 205). Haec sunt τὰ ἡμιῤῥόπως κριθέντα, quae ex metaptosi acutos morbos faciunt (*Galen.* Comm. *in aphor.* lib. 2. p. 349).

Itaque, quamvis naturae minister medicus esse debeat, haud sine prudentia ei obedire, neque, quaecunque molitur, promovere debet, sed exitum prospicere.

§. 28. *Natura utitur instinctu.*

In observandis naturae moliminibus modos eos, quibus natura utitur ad finem obtingendum, probe animadvertere decet.

Primum autem utitur *instinctu*, seu impulsu e consensu organico orto, quo sine disciplina ac conscientia actus sensui congruos producuntur (*Inst. phys.* §. 89). Solet is appetentia ciborum, siti, positu corporis motibusque semet manifestare; saepius magnum artis adminiculum, ut quanam ratione aegro succurrendum sit, discatur. Ecquis enim negaverit, cupiditatem acidorum in morbis putridis, vini in typho, aëris liberi in aliis morbis magni esse momenti, ut praecepta medici rite dirigantur? Saepius quidem fallitur instinctus; in-

terdum pro instinctu habetur, quod cupiditati rudi tribuendum est. Neque facile obtemperandum est abnormi aut pravae chloroticarum feminarum et virorum melancholicorum appetentiae, quae ex acrimonia succi gastrici derivanda insaniae saepe proxima est.

Quodsi igitur instinctu duci cupit medicus, et morbi indolem necesse est probe noscat et rerum naturam, quas appetit aeger, ut, salubres futurae sint an noxiae judicare possit.

§. 29. *Lex universalis, cui obtemperans natura morbos sanat.*

Multo latius patet alius modus, quo naturae vires morbis medentur. Lex enim universalis, quod omnem incitationem remissio sequi debeat, sufficit fere, ut spontaneae sanationes morborum multorum exponantur (*Instit. path. gen.* §. 21). Cum ea cohaeret alia lex, quod chemica indoles insignite mutetur, si intensio virium sese remittit (*Inst. phys.* §. 250. *Inst. path. gen.* §. 30). Hac ratione inaequabilis imponderabilium conductio impeditaque consumtio cessat, eliminata per humores copiose excretos abundantia imponderabilium. Hinc non raro, si animi perturbationibus aut vigiliis aut aliis caussis, nullo modo per se humores mutantibus, febriles insultus accenduntur aut spasmi cientur, solutio contingit per sudores peculiari odore conspicuos, quibus et spasticorum nervosorumve mor-

borum accessus terminari solent (*Inst. path. spec.* §. 527). Quae humorum mutationes quanquam salubriter contingant, hactenus imitari solummodo naturae nutus nos oportet, ut remissionem ipsam parare, naturae vero committere, quorsum ac quomodo humores ejectura sit (῾Α δεῖ ἄγειν ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων Aph. I. 21).

§. 30. *Alius modus, morborum universalium transitus in locales, quomodo imitandus sit.*

Cum eo naturali modo congruit etiam transitus morborum universalium in locales, quem alio loco (*Inst. path. gen.* §. 29) uberius illustravimus. Universo corpore stimulis morbosis incitato et partibus praesertim nobilioribus lacessitis liberatio contingit, dum cutis inprimis, organon depurationi inserviens et universalem consensum importans, adficitur; dum vel sudores, vel exanthemata vel ulcuscula etiam cientur. Haec est via, qua plerique morbi, et mere etiam nervosi, judicantur. Itaque imitatio naturae pensi habenda est, ut cutem irritemus, exanthemata aut secretiones morbosas producamus. Neque tamen prius haec molienda sunt, quam morbi universalis efficacia cessaverit (*Inst. path. gen.* §. 29); et naturae etiam nutus eo verserint. Ita etiam de partiali tractus intestinalis incitatione sequentique excretione humorum ac sordium indicandum est. Universalis non

raro morbus cessat, si haec contigerint; quanquam remittente semet febre et activis symptomatibus praegressis duntaxat salubre esse alvi profluvium potest (*Inst. path. gen.* §. 249).

Generatim vero sancte servanda est lex, parari potius debere corpora aegrotorum ad excretiones, quod victu fit iisque artis praesidiis, quae nimiam incitationem et inaequabilem imponderabilium conductionem minuunt, quam hunc vel illum adfectum localem, arbitrio magis quam naturae judicio, excitari. Εὔροα ποιεῖν vocitabat Cous senex, ποροποιεῖν Galenus eam medendi rationem (*Aph.* 2. 9), quam de meatibus omnibus recludendis et humoribus diluendis intelligit Galenus. Nonnunquam enim citra omnem excretionem morbi cessant, sola perspiratione cutanea aucta (*Inst. path. gen.* §. 21).

§. 31. *Per consensum agit natura et antagonismum.*

Consensum saepius et antagonismum partium naturae vires adhibent, ceu adminiculum in amovendis morbis (*Instit. phys.* §. 72. 74). Liberatur enim altera pars incitatione, si altera consensu priori juncta, denuo incitatur. Eam ἀντίσπασιν dictam studiose observandam esse suadet Hippocrates: nec prius simile aliquid patrandum esse existimamus, quam ingenium popularium morborum et naturae nutus eo vergere videantur. Ita angina parotidea frequenter in tumores verendarum partium

abscedit (*Inst. path. spec.* §. 223); pulmonum inflammationes in erysipelata et ulcera cutanea, quae omnino caute imitanda sunt.

§. 32. *Dolores et spasmi saepe salubres.*

Praeterea inest ipsi inaequabili vis nervosae dispensationi salubre aliquid, quo morbi tolluntur. Namque accumulata vis sensifera excitat nonnunquam et alias facultates, praesertim vegetativam et nutritivam, aut dolores nascuntur et spasmi, quibus, etiamsi molestias plures proferant, salus tamen parari potest (*Inst. path. gen.* §. 57. 259. 260. 271). Hac ratione arthritici insultus salubres sunt, ut torporem organorum digestioni inservientium tollant ac excretiones utiles promoveant (*Inst. path. spec.* §. 452). Quodsi natura eo vergit aut iis phaenomenis adsuefacta est, et ars imitari debet naturam, doloresque ciere aut spasmos, quibus nervorum resolutiones et humorum stasis saepe avertitur.

§. 33. *Inflammatio et suppuratio tempestiva salubriter cientur.*

Alia prorsus est sanandi ratio qua natura utitur, ut, si quid continui solutum est aut amissae partes, inflammationem suscitet, novamque secretionem, qua ὀργανούμεναι particulae accedunt ad resarciendum vulnus et partes regenerandas (*Instit. phys.* §. 84 *Path. gen* §. 105. 196. *Path. spec.* §. 162. s.) Itaque et suppurationi ma-

gna vis inest, morbos naturae nutu sanandi et partes amissas restituendi. Neque tamen et haec contingere possunt, priusquam universalis incitatio decreverit, et in localem abscesserit excitationem, secretionibus stipatam. Necessitas imminutae incitationis universalis vel inde probari potest, quod regenerationis vis in ratione inversa est ad sensiferae vis dominium (*Instit. phys.* §. 84). Ars imitatur haec naturae molimina, dum debito tempore inflammationem suscitat, eoque modo continet ac in mediocri gradu servat, ut suppuratio benigna aut exsudatio saltem consequi possit.

§. 34. *Destructio partium salubris quomodo imitanda.*

Denique natura finis potitur, dum partem vi morbi depravatam atque destructioni proximam penitus destruit ac a reliquo corpore omnino separat. Ea quidem curandi ratio in gangraena, sphacelo et carie ossium conspicua (*Inst. path. spec.* §. 174. 183) non nisi cautissimam admittit imitationem, cum nostrae potestatis haud sit, destructioni terminos imponere idoneos. Itaque nec in gangraena curanda sphacelum, nec in carie necrosin causticis producere consilii est: sed ita agere, ut naturae vires in partibus, quae juxta sunt, erigantur, debitoque modo contineantur, ut abigere partem destructam possint. Quodsi naturae vires vel non suffecerint, vel obstaculis pluribus impeditae fuerint, satius est ferramentis id tentare, ulcusque carcinomatosum exstirpare, quam medicamentis intutam partium destructionem moliri.

CAP. V.

DE INDICATIONIBUS GENERATIM.

§. 35. *Indicatio quid sit, a quonam inventa?*

Regulae curationum, seu judicia de eo quod salubriter in corpore mutandum est et perficiendum *indicationes* dicuntur. Haec judicia si format, eas regulas si sequitur, *medicus artifex* dicitur; alioquin *opifex* est aut *agyrta*. Hic enim, nullius regulae sibi conscius, quae juvarunt aut nocuerunt in similibus morbis usu doctus iterum adhibet. Regularum earum auctor Hippocrates therapiam generalem vere condidit, quanquam indicationum nomen ab ipso inventum non sit (*Galen. meth. med.* lib. 4. p. 78). Magna dein contentione inter dogmaticos empiricosque oborta de medicinae viis ducendis: illi et nomen et informationem ἐνδείξεων s. indicationum curatius introduxerunt. Cum Galeno autem omnes dogmatici in eo semper consenserunt, a primis indicationibus et generalibus incipiendum esse, si methodum medendi instituere volueris; atque ex illis, quae generatim dicta et clare patefacta sunt, invenienda esse ea, quae speciatim valeant. „Qui rationem, inquit Galenus (*Meth. med.* „lib. 1. p. 38), ducem inventionis fecerunt, et „ordinem et viam unam, quae ad finem ducit, „instituunt, illis necessum est, ab universali quo-

„ dam incipientibus, agnito ab omnibus, transire „ ad reliqua. Sic arbitror etiam ab illis, quae in „ medica arte demonstratae sunt, ad summas quasdam haud porro demonstrabiles et ex se ipsis „ fide dignas propositiones adscendendum esse. "

Est autem indicatio ratiocinium quoddam, quo universalia cognita ponuntur, ex iis autem conclusio fit ad invenienda auxilia. Nec tamen protinus haec conclusio valet, nec ubique certissima est. Haud proxime fluit e generali status morbosi cognitione, quomodo removendus sit, cum prius specialis et individua aegritudinis conditio praemitti debeat. Neque certissima est regula, siquidem jure suo τὴν ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν, τεχνικὸν στοχασμὸν Galenus nuncupat (*Instit. phys.* §. 19).

§. 36. *Indicationes ab hypothesibus orsae.*

Quodsi medendi regulae ex iis proficiscuntur, quae clara sunt et manifesta, aut quae inductione et epilogismo eruta sunt, indicationes ipsae verae et tutae sunt: opinabiles vero, στοχαστικαὶ aut fallaces etiam, si hypothesibus vel commentis nituntur (*Instit. phys.* Introit. §. 10 — 13). Quo plus arbitrarii inest hypothesibus, eo magis fallaces fiunt indicationes iis superstructae: quo plures vero conveniunt ac conspirant observationes in stabilienda hypothesi, eo probabilior fit indicatio; donec tandem, quae optimum epilogismum basin habent, contradictionem fere nullam admittant. Cuivis patet, gradus quosdam adesse et modos sensibus

fere non obvios a claritate ad solam opinabilem indolem, quos animadvertere et rite distinguere acutissimum exigit optimi medici judicium. Quo magis therapeutica doctrina sibi cavet a regulis opinabilibus, eo dignior est, eoque magis verae artis progressum promovet. Neque tamen omnes omnino hypotheses vitandae sunt, cum rerum ipsarum indoles haud ubivis clara sit, sed conjecturis locum largiatur. Itaque praeprimis enitendum, ut hypotheses caute casteque formentur, continuoque in emendandis iis et corrigendis laborandum, ut quantum fieri possit, dignitatem naturae judiciorum, adispiscantur.

§. 37. *Simplicitati indicationum studendum.*

Regula curationum potest versari in removendo statu praeternaturali simplici vel composito vel etiam complicato: unde indicatio erit vel *simplex* vel *composita*. Qui aequabilem vis sensiferae dispensationem restituere conatur, *simplicem*; qui simul egerere studet abundantiam humorum aut detrahere impetum ab organo quodam nobiliori, *compositam* format indicationem. Jam vero, cum simplicior informatio, simplicior regula clarior sit et tutior composita, praeferendae his ubique illae sunt.

Id tamen ante omnia tenendum: compositas indicationes saepius, ni plerumque posse debereque ad simpliciores reduci, ut clariores fiant facilioresque. Siquidem composita morbi natura complec-

titur variorum organorum adfectiones ab eadem caussa diverso modo productas (*Instit. path. gen.* §. 43); disparilitas haec adfectionum saepe fucum imponit morbo toti, deducitque medicos a simplicitatis tramite, ut regulis magis compositis sibi ipsis tenebras pariant et valetudinem aegroti etiam magis offendat quam adjuvent.

§. 38. *Continuatio.*

Quo magis optimus quisque medicus penetraverit morbi naturam, eo simpliciorem formabit indicationem, cum facile perspiciat, disparilitatem variorum adfectuum simul praesentium ex opportunitatibus organorum aut e varia caussarum indole proficisci, nec verae caussarum diversitati adscribendam esse. Namque, qui febre laborat nervosa, pulmonum adfectiones inflammatorias simul pati potest, ex eadem caussa fluentes, eodemque methodo tollendas, si modo exploratum habemus, caussam generalem morbi in hoc homine eo modo egisse. Tirones et, qui expertes interioris sunt morborum cognitionis, proclives sunt in compositiones morborum complicationesque statuendas, quibus curandi ratio non solum pervertitur, sed penitus etiam deletur, ut tandem empirico modo adfectus quivis et molestiae tollantur.

Ut ab hac caveamus perversitate, necessaria est particularis regulae cujusvis reductio ad normam universalem; quod, etiamsi ubique fieri nequeat, faciliorem tamen et clariorem et simpliciorem reddit curandi rationem. Quodsi enim obviam ire in-

flammationi ad typhum accedenti necesse est, regula ea particularis optime reduci potest ad universalem in typho indicationem, quae versatur in restituenda aequabili vis sensiferae distributione et minuenda nimia ejus incitatione.

§. 39. *Nec tamen ubique particulares indicationes negligendae.*

Nihilominus fallitur, qui, simplicitati soli studens, generalibus praeceptis solummodo subsistit. Imperfecta enim est et lacunosa curationis via, quae corporum singulorum varietates negligit: namque nec genus humanum sanare, nec morbi ideam, qualem sibi intellectus fingit aut imaginatio, e medio tollere nostrum est, sed morbos singulares et individuos in singulis et individuis hominibus. Itaque probe unienda sunt generalia praecepta cum particularibus, haec autem ex illis, inductione praeeunte, eruenda. Quodsi compositio inde regularum exoritur, operam dare debemus, ut certo et naturali ordine constitutae eodem ordine observentur iisque obtemperetur. Si quis forte ex iracundia inflammationem contraxerit, sordes biliosae in ventriculo congestae prius eliminandae sunt, quam impetum avertere a partibus nobilioribus tentaveris.

Saepius tamen generalibus praeceptis acquiescere necesse est, cum peculiares morbi conditiones aut singulares corporis adfectiones nos lateant. Id docent inter alia exempla celeberrima Wassenaerii et S. Albani a Boerhaavio descripta (*Rariorum morborum historiae prior et posterior ed. Baldinger* Frcf. 1771. 8).

§. 40. *Continuatio.*

Cum simplicitate indicationum jungenda est complexio omnium ad eas pertinentium cumulata, sine qua nec cogitari quidem perfectio potest. Necessaria est clara perspectio et corporis conditionum, indicationem hanc vel poscentium vel admittentium, et mutationum omnium, quae sequi necessario consuescunt, aut fortuito possunt indicationis expletionem. Quod nisi fiat, salebrosa est via, qua medicus incedit. Qui in inflammationibus impetum sanguinis minuendum esse jubet, necesse est simul perspiciat, quomodo id fieri in hoc singulari casu possit, quanam ratione mutationes impetu sanguinis minuto obortae sanitatem restituere possint, ac quibus modis obstacula hujus curationis rite removenda sint.

Hac igitur ratione abusus simplicitatis vitatur. Sed alius est scopulus, in quem impingunt, qui, phaenomena morbosa e primis rerum omnium principiis exponere satagentes, regulas quidem fingunt simplicissimas, sed examen rationis et liberi a praeconceptis scholarum commentis judicii fugientes. Qui nimiam in ratiociniis fiduciam collocant, malunt facillimam et simplicissimam statuere curationis normam, quam naturae judiciis, saepe magis compositis operam navare.

§. 41. *Indicatio caussalis, prophylactica, curativa apotherapeutica.*

Quanquam indicationes semper versentur in removendo statu praeternaturali, possunt tamen vario modo distingui pro varia ratione ejus status.

Indicatio *caussalis* dicitur, quae caussas amovendas, vel occasionales vel etiam disponentes complectitur: ut, si quis plumbi oxyda colicam saturninam excitantia, in regulinum statum reducere aut e corpore ejicere studet, aut si pulmonum debilitatem custodire contra morbi efficaciam conatur. *Prophylactica* eadem dicitur, cum terrentia morbi avertere et cavere a morbo imminente nitatur. Qua quidem definitione patet, therapeutices omnino partem esse, cum in statu praeternaturali avertendo versetur. Alia autem est prophylaxis, hygieines pars, quae, quomodo servanda sit secunda valetudo et vitandi morbi, docet. Liquet etiam indicationem prophylacticam neutiquam locum obtinere, ubi nulla sunt morbi terrentia, nulla caussarum efficacia. Homo, qui bene valet, dum morbus popularis grassatur, curationem nullam admittit: sed is, qui vel valetudinarius est, vel terrentia morbi jam sentit.

Huic indicationi opponitur *curativa*, quae ipsi morbo jam praesenti obviam it et *apotherapeutica*, quae reliquias morbi excutere conatur. Haec autem necessaria est, cum officium medici exigat perfectam morbi curationem (§. 6).

§. 42. *Indicatio vitalis.*

Gravissimae quoque sunt indicationes *vitales*, quae in servandis solis viribus versantur, neque rationem ullam morbi aut caussarum habent. Quodsi enim natura aegritudinis specialis vel individua nos latet, si caussae occultae sunt, nil superest, nisi vires vitales servare et excitare, ut, quomodocunque id fieri possit, ipsae morbum vel tollant vel leviorem reddant (§. 4. 24).

Cavendum tamen, ne haec indicatio negligentiae vel ignorantiae asylum praebeat. Etenim dedecet medicum levitas ea, quae praetendens morborum aut caussarum latentem indolem, solis viribus servandis operam navat: cum in plurimis morbis naturae conamina haud sufficiant ut morbus tollatur. Itaque prius acquiescere huic indicationi est nefas, quam cum vel desperamus curationem ipsam, vel persuasum nobis est, nec caussas nec morbum penitus nos cognituros esse: aut denique, cum obstacula ea curationi semet opponunt, quae e medio tollere omnino nequimus.

Nec sine momento est, indicationes vitales saepiuscule cum curativis easdem esse, siquidem in morbis pluribus cardo totius curationis vertitur in virium rationibus ita regendis moderandisque, ut pares morbo sint vincendo.

§. 43. *Indicatio symptomatica, saepe necessaria.*

Denique indicationi curativae opponitur ea, quae graviores solummodo adfectus levare aut e medio tollere studet, salvo tamen morbo ipso et intactis caussis. Barbara voce ea indicatio dicitur *palliativa*, quasi pallio obtegat morbum. *Mitigatoriam* appellamus cum veteribus (παρηγορικὴν) et *symptomaticam*, quod symptomatibus solis opposita est.

Hac autem indicatione egere non possumus, cum, Galeni sententia (*Comm. in aph.* 6, 38) mederi duplex sit: alterum quidem omnia facere, ut sana fiat adfecta pars; alterum, adhibita conveniente morbis circumspectione, solari et mansuefacere. Itaque non soli morbo tollendo cura est adhibenda, sed amovenda omnia quae molesta sunt.

Alia etiam, et major quidem dignitas indicationis symptomaticae inde proficiscitur, quod interna morborum indoles, quae *essentia* dicitur, saepius nos penitus latet, neque indicationes inde petitae adeo clarae sunt ac exploratae, neque eam habent securitatem, quam quae e manifestis functionum laesionibus et symptomatibus fluunt. Febrem enim curaturus, si solam sequitur informationem, quam scholae sibi de morbi ingenio et natura fingunt, in diluculo et nebulis saepius versabitur, cum hypotheses duces agnoscat (§. 36). Qui vero calorem minuere et sanguinis impetum,

aperire conatur vias, quibus natura semet liberare possit, is, licet symptomaticas formet indicationes, multo tutiorem viam eligit, eamque, quae ad salubrem finem conducit.

§. 44. *Ejus praestantia.*

Alia est indicationis symptomaticae praestantia, quae e symptomatibus variis curationem ipsam impedientibus fluit. Potest enim symptoma quoddam ejus esse indolis, ut, nisi prius tollatur, nulla omnino curatio contingere valeat, aut vires saltem prius deficiant. Qui hydropem curaturus est, haud ubique laxitatem vel stricturam vasorum absorbentium, vel glandularum duram imperviamque indolem amovere potest, nisi prius colluviem aquosam acu triquetra eduxerit. Faciliorem igitur reddit indicationem curativam ipsa indicationis symptomaticae expletio. Quod eo clarius fit, si, virium vitalium prostrationem symptoma esse frequentissimum morborum consideramus: ejus autem amotio quantopere necessaria sit, ex indicationis praestantia patet (§. 42).

§. 45. *Commoda alia ejusdem.*

Nec negligenda est symptomatum efficacia in producendis novis morbis aut compositionibus etiam morborum. Haec minuitur, novique morbi avertuntur, cum symptomatibus nosmet opponimus. Quodsi enim in febrium nervosarum initio impetus sanguinis haud mitigatur, eo nobiliora organa saepius adeo corripiuntur, ut encephali et pulmo-

num inflammationes inde nascantur. Itaque capitis atroces dolores in typho studiose mitigandi sunt, ne vel encephalitis vel apoplexia aegrum praecipitent.

Accedit, quod cum his cohaeret, symptomata varia hactenus atrocia esse tantumque casum recipere, ut, ni vincantur, praecipitent aegrum. Ecquis enim gangraenam, quae ad febrem nervosam accedit, aut nervorum resolutionem, morborum diuturnorum comitem, intentatum reliquerit? Ecquis semet haud opposuerit alvi profluvio pertinaci, vires aegroti consumenti?

§. 46. *Continuatio.*

Denique, quod caput rei esse videtur, morbi natura ipsa saepe insuperabilis, aut curatio, quae opponitur, plus damni etiam infert quam salutis. Itaque tutius est, symptomata oppugnare, maxime cum iis ablatis morbus etiam simul tollatur. Nulli enim non notum est, scirrhum tentari neutiquam debere ea curatione, quae acribus stimulis penitus resolvere eum conatur: multo plus autem juvare mitigatoriam methodum, quae doloribus sedatis et impetu sanguinis averso cavet a transitu in carcinoma. Quin etiam potest nonnunquam, quae symptomatibus adversa videtur methodus, vere esse curativa, cum remediorum actio saepe latius pateat.

Hinc nec specificam methodum symptomaticam nuncupaverim, cum illa potius curationis consilio ipso nitatur et morbi ingenio ipsi opponа-

tur: hydrargyroseos exemplo, quae etsi specifice agat in syphilide, indicationem tamen curativam sequitur.

§. 47. *Circumscriptio dignitatis.*

His enumeratis indicationis symptomaticae commodis, generatim tamen dicendum est, symptomata sola medendi vias haudquaquam aperire, sed tum demum, cum rite collata atque cum caussis et toto morbi decursu comparata fuerint (*Inst. path. gen.* §. 11). Ratio doctrinae pariter ac constantia medici exigunt methodum eam, quae, rite exploratam morbi naturam e medio tollere omnesque effectus avertere conatur, quaeque haud facile accedentibus his vel illis symptomatibus perturbatur (§. 7).

CAP. VI.

DE INDICANTIBUS ET CONTRAINDICANTIBUS.

§. 48. *Definitio.*

Qui acturus rationem sequitur, clare perspiciat necesse est, cur aliquid agat aut moliatur. Medicus igitur rationalis, regulas sibi formans actionum therapeuticarum, debet caussae conscius esse, cur hoc vel illud moliatur: quae caussae actionum dicuntur *indicantia*: res vero, quae oppositae curationibus eas prohibent, *contraindicantia* appellantur.

§. 49. *Indicantia generalia et particularia.*

Indicans autem vel generatim consilium curationis format, vel speciales regulas. Illud omnium eorum, quae morborum fecerunt, complexionem sistens, diagnosi nititur, et unicum est, cum ea omnia jubeat, quae consilium curationis producunt. Indicantia vero particularia plura esse possunt, cum variis modis consilium generale obsequi liceat.

Magnopere interest, prius consilium secundum indicans generale formare, quam ad singulas variasque cautiones seu medendi vias descendamus. Etenim hae sine illo haud satis cohaerent, neque constantes esse possunt: sed contrariae sibi plurimae sunt, nisi ad generalia praecepta redigantur. Sic qui in typho impetum sanguinis minuere student, iis semet opponunt, qui stimulis fugacibus nimiam credunt incitationem deprimere posse. Sed utrumque consilium speciale ad generale praeceptum reduci potest; inaequabilem vis sensiferae distributionem regendam ac moderandam esse.

§. 50. *Utraque jungenda.*

Quemadmodum consilium generale curationis e diagnosi morbi, ut generis, fluit, ita consilia particularia e modis variis proficiscuntur, quibus morbus sese manifestat. Individua vero existunt indicantia e ratione singulari, qua morbus in hoc vel illo homine apparet. Sic typhus alio modo in homine curandus, qui in lustris tempus aetatis con-

sumsit, ac in eo, qui ἐνεξίᾳ eousque insignis fuit. Arthritis alias curandi regulas particulares exigit in femina delicata ac in agricola aut auriga. Itaque perfecta indicatio nititur tum indicante universali, tum speciali, tum etiam individuo; quanquam ex hoc cautelae potius aut momenta consilii formantur quam ipsa consilia.

§. 51. *Unde petenda indicantia.*

Quaenam sint indicantia, patet ex iis, quae de examine aegrotorum instituendo monuimus (§. 19. s.) Therapeutico vero fine quaestio ea ita habenda est, ut phaenomena morbosa et praesentia et praeterita non solum observemus, sed etiam rite aestimemus, ut pateat, quomodo orta sint; quamnam habeant rationem ad formam morbi; quaenam systemata corporis aut quaenam partes primitus adfectae sint; quaenam denique internae corporis mutationes probabiliter contingerint, a quibus tota aegritudinis forma pendeat. Ea sunt indicantia principalia, quae tum observatione, tum etiam ratiocinio erui, cuivis patet. Per se igitur symptomata non indicant, nisi ope ratiocinii ad ortum eorum adscenderis, nisique ratione habita eorum, quae de indicatione symptomatica praecepimus (§. 43).

Nec caussae externae per se indicant, nisi quatenus mutationes corporis ex iis exponuntur. Neque enim aëris temperies aut qualitas depravata prius regulas curationum indicabit, quam corporis constitutio ea peculiari modo correpta est. Caussae

autem praedisponentes, cum corporis sint deflexus a norma sanitatis, utique indicantibus accensendae sunt, licet individua maxime consilia inde proficiscantur. Quodsi morbi natura per se haud adeo patescit, ut indicans esse possit, refugiendum est ad caussas remotiores, quarum effectus magnopere juvant expositionem morbi ipsam.

Quod et prognosis indicantia formet supra jam innuimus (§. 9). Decursus enim morbi probabilisque exitus ni consilia ipsa formare jubent, mutationes tamen modosque consiliorum producunt nunquam in perfecta curatione negligendos.

§. 52. *Certitudinis et probabilitatis gradus in iis.*

Cum nec morbi interior indoles, nec modus, quo caussae mutarunt corpus, nec symptomatum ratio ad morbi ingenium semper satis pateant; indicantia saepius incerta, plurimum nonnunquam valent, dum conjectura probabili nituntur. Quanquam certitudinem ambire dignissimum fit medico rationali, vi tamen eam exigere, ubi pleraque latent, haud licet. Indicantia particularia, et quae epilogismo eruuntur, multo magis probabilia esse solent, quam generalia, quae ratione sola aut inductione haud perfecta, aut hypothesi demum finguntur.

Increscit probabilitas et certitudini proxima est, si duabus aut pluribus corporis conditionibus idem curationis consilium indicatur. Ea consensio magnopere exoptanda est, ut actiones nostrae aliquid certi acquirant.

§. 53. *Indicantia perfecta et completa.*

Indicans si sufficientem indicationis rationem continet, *perfectum* dicitur et *completum: imperfectum* vero et *incompletum*, si id secus se habet. Generalis quidem indicatio saepius rationem sufficientem in indicante quodam habet, nec tamen specialis. Namque evacuandas esse sordes indicatur non raro, nec tamen emetica methodus. Quodsi vero plura consentiunt indicantia, per se quidem haud perfecta, perfecta tamen et completa fiunt consensu. Itaque necessarium est accuratius examen, quo rationes corporis penitius cognoscantur, ut indicantia fiant completa.

§. 54. *Conditiones indicantium.*

Indicantia pleraque conditione quadam circumscribuntur; nisi alia, ea saltem, si vires suffecerint, aut nisi obstacula fortuita semet opposuerint. Plura tamen fere nullam admittunt conditionem: sed qualibet corporis ratione regulam eamdem adhiberi jubent: velut sphacelus membrum aliquod devastans, qui praecidendam esse emortuam partem imperat.

Interest tamen et hic inter indicationes generales et speciales, quod illae utplurimum nulli adstrictae sunt conditioni, hae autem omnino pluribus circumscribuntur. Febris quidem intermittens comitata celerrimam jubet virium vitalium excitationem: sed, sive id fiat ope corticis peruviani, sive alio modo, perinde saltem neutiquam est, sed examine ulteriori eruitur.

§. 55. *Indicantium obscuritas ad experimenta compellit.*

Ubi latet morbi natura, ubi caussarum effectus aeque obscuri sunt ac symptomatum ratio: ubi saltem indicantia tot conditionibus circumscripta videntur, ut, quo nos vertamus, quidve agendum sit, dubitemus; ibi cordatum medicum experimenta instituere atque a juvantibus nocentibusque medendi vias trahere decet (§. 3). Quod vero cum empiricorum temeritati finitimum sit, prius eo refugiendum non est, quam exhausti fuerint omnes indicantium fontes. In morbis novis etiam popularibus saepius contingit ea indicantium obscuritas aut contraria indoles, ut, eo duntaxat, quod juvat aut nocet, edocti, moliri aliquid possimus.

§. 56. *Contraindicantia.*

Contraindicantia sunt rationes corporis aegroti, quibus prohibetur regulae cujusdam applicatio aut indicatio. Itaque per se contraindicantia haud subsistunt, sed ubique sunt in ratione indicantium, quodvis etiam indicans contraindicat omnia ea, quae obstant, quominus imperata rite perpetrentur.

§. 57. *Eorum natura.*

Contraindicantia totidem habent differentias: quod indicantia. Sunt *certa* et *incerta*; *vera* et *fallacia*, *probabilia* etiam; *perfecta* et *imperfecta*; *generalia*, *specialia* et *individua*, conditionibus cir-

cumscripta, vel nullis conditionibus subjecta. Specialia quidem et individua multo frequentiora sunt generalibus: namque indicantia quidem generalia tuta esse possunt ac certa, secus tamen specialia et individua (§. 50, 53).

Itaque contraindicantia eo valent, ut, licet indicatio generalis sancte servanda sit, speciales tamen regulae eruantur, quae actiones medici determinant selectumque medicaminum idoneum formare jubent. Cautum faciunt medicum contraindicantia, ut momenta quaevis investiget, quae et morbi perfectam cognitionem et idoneam medendi methodum paratura sunt. Qui his sedulo inquirendis operam dat, nihil temere, ac praeconceptis scholarum opinionibus irretitus, molitur; sed circumspectissime tutum curationis consilium et perfectum sequitur.

§. 58. *Quomodo contraindicantibus utendum sit.*

Quae circumspectio etiamsi laudalibis est, quamvis graviora contraindicantia indicantium usum penitus abolent; abutuntur tamen meticulosi homines contraindicantibus, si iis, quae speciales individuasque corporis rationes aut effectus medicaminum fortuitos complectuntur, deterrentur a mascula curandi ratione. Nihil agunt, ne nocuisse videantur. Quae timiditas ut virum dedecet, qui suae spontis est et miseris opem ferre debet, ita saepius e scientiae defectu proficiscitur. Namque, qui phaenomenorum morbosorum rationem nexum-

que rite indagaverit, multo pauciora reperiet contraindicantia; nonnulla enim, quae contraria primo intuitu videntur, ut interius cognoscuntur, in eo nexu apparent, qui curationis consilium nequaquam impedit. Quodsi enim aliquis ad curandam febrem intermittentem vocatus, saburram animadverterit primarum viarum, hujus nexu haud prius indagato, deterrebitur forte ab indicatione vera, quae tonicis remediis ventriculi nervos sollicitare studet. Scientius vero indagato fonte saburrae, perspiciet, eamdem a longiore mora ipsius febris intermittentis natam soli saepe cedere tonicae methodo.

Strenui etiam medici est, contraindicantia prius removere, quam indicantibus obtemperet. Saepius contraindicans sola medicamina vetat, nequaquam vero curationis consilium: itaque mutanda remedia, sed minime consilium ipsum.

§. 59. *Quaenam sint speciatim.*

Repugnant autem vel indicantibus ipsis vel indicationibus, maxime vero indicatis variae corporis rationes: aetas infantilis vel senilis: sexus rationes, ut graviditas, menstruorum cursus, aut tempus, ubi menstrua haud amplius feruntur; vitae genus et temperamentum partium solidarum: idiosyncrasia et consuetudo, quibus omnibus indicata nonnunquam oppugnantur, consilium ipsum vero generale neutiquam exceptionem experitur.

CAP. VII.

DE INDICATIS.

§. 60. *Amplissimus ambitus.*

Indicata dicuntur omnia artis praesidia, quae ad consilium curationis exiguntur, ut mutationes salubres contingant. Cum autem rerum saluti conferentium immensa fere sit varietas; tantum abest, ut solis medicaminibus finem attingamus, ut animi etiam vires et adfectus, victus rationem, aëra omniaque, quae hominem ambiunt, quocunque modo in corpus agentia, indicatis accensere liceat, (*Inst. pharmac.* §. 3).

§. 61. *Victus ratio gravissima est.*

Maximi momenti est, nec victus rationem, nec rerum earum, quae aegrotum ambiunt, efficaciam unquam negligere, cum medicamenta saepius irrita sint, aut longe alienum, imo contrarium effectum producant, nisi victus ratio iis faveat; cum interdum quoque sola diaeta sufficiat ad morbos tollendos. Id non solum de levioribus acutis morbis valet, quos naturae vis, victu idoneo adita, saepe sola sanat (§. 4. 24. s.); sed in diuturnis pluribus aegritudinibus mutatio victus vitaeque generis, itinera et habitatio in locis sanis mirum quantum conferant ad sanitatem restituendam. Eum igitur errorem sedulo vitare debet medicus, quasi solis medicaminibus, quae ex officinis pe-

tuntur, morbus quilibet fugandus sit; quamvis praeconceptae vulgi opiniones inertiae interdum medicum accusent aut negligentiae, nisi plures sorbitiones, pulveres, pilulas et unguenta ex officinis peti jubeat.

§. 62. *Simpliciora et usitata praeferenda compositis remediis et novis peregrinisque.*

Aliud est praeceptum, haud minoris momenti. Medicamenta, si qua indicantur, ita eligenda sunt, ut rationem actionis reddere possis. Itaque nihil imperandum, quod superfluum sit, cujus actio dubia, aut quod majora etiam damna adlaturum sit. Studiosissime simplicitas observanda est, neve plura jungenda sunt remedia aut simul adhibenda, quam vel composita aegritudinis indoles, vel mutuum remediorum adminiculum poscunt. Etenim, quo plura miscueris, eo minus rationem reddere actionis singulorum licebit.

Nec, si optio datur medicaminum exoticorum et indigenorum, novorum vel diu cognitorum, exotica potius aut nova praeferenda sunt, ut nostrae aetatis moribus obtemperemus. Nova remedia prius in nosocomiis publicis tentanda sunt, efficacia etiam comprobanda, quam in praxi privata adhibeantur. Gloriatio est contemtu digna, quamvis novam sequi curationem, novisque semper medicaminibus uti: plerumque proficiscitur e defectu scientiae solidae. Exoticis remediis licet egere nequeamus; cavendum

tamen ab eorum usu, si indigena minoris pretii, ejusdem autem valoris sunt. Namque impensis parcere aegrotorum, officii nostri est.

§. 63. *Ratio agendi medicaminum consideranda.*

Remediorum actionem in corpore medicus artifex ita observat, ne, partium studio aut praeconceptis opinionibus occoecatus, organismi naturam susque deque habeat. Triplex ratio, quo externae res corpus animale adficiunt; mechanica nimirum, physico-chemica et dynamica, continuo ob oculos versatur medico, ut cujusvis remedii actionem primariam sibi claram reddat (*Inst. path. gen.* §. 28). Nec negligit consensum partium omnium, maximeque conspirationem centralium organorum et antithesin (*Inst. phis.* §. 16. 61), ut ex alio in aliud deflectere morbum atque a nobilioribus in minus graves partes derivare possit.

§. 64. *Quid efficiat remedium scire praestat, quam quomodo agat.*

Multo magis refert scire quid medicamenta efficiant, quam quomodo agant, licet nec de hac scientia penitus sit desperandum. Cum nondum exploratum sit, quomodo hydrargyrum corpus animale adficiat, persuasum tamen habeamus, vasa absorbentia capillaria et peculiari ac specifico modo id irritare (*Inst. pharmac.* §. 315); amplissimus aperitur campus observationum et inquisitionum, quibus differentiam effectuum, quos hoc et quos similia

producunt remedia. In eo semet exercere decet quemvis artificem observatione adjutum doctrina et ratiocinio. Qua quidem parte scientae gravissima rite exculta vitantur plurimi errores et contentionum occasiones, quae de modo agendi semper existent.

§. 65. *Necessaria aliarum rerum consideratio, quae remediorum actionem moderantur.*

In exhibendis remediis caute observabit medicus differentiam individuorum corporum; discrimen partium, in quas adhibentur remedia; magnam varietatem formarum, quibus applicantur; dosium diversitatem, unde insignis varietas effectuum nascitur: denique etiam aliarum rerum, quae aegrum ambiunt, magnam efficaciam in mutandis remediorum effectibus. Haec iterum observationi et ratiocinio uberrimam praebent occasionem, qua semet exerceant.

§. 66. *Animi vires regendae.*

Tandem meminisse opus est, animi vires et propensiones insignis esse momenti ad morbos tum efficiendos tum etiam curandos. Itaque et in regenda mente et in observandis variis adfectibus ac proclivitatibus studium collocare opportet et operam. Hinc praecipue studendum est, ut ipse medicus dignitate, comitate, doctrina, εὐεπίᾳ ceterisque virtutibus aegro placeat, fiduciamque ipsius

obtineat. Dein necesse est, et eos, qui adstant, et ceteras res, quae aegrum ambiunt, ni jucundo modo aegrum adficere possint, ingrato saltem nequaquam modo in eum agere. Denique et adfectus vel excitandi sunt, a quibus salus speranda, vel mitigandi, si qui damnum adferre videntur.

CAP. VIII.

DE INDICATIONUM DIFFERENTIA GENERALI.

§. 67. *Possunt quidem juxta systemata corporis dividi.*

Cum triplici modo se vita manifestet: reproductione, irritabilitate et vi sensifera (*Inst. phys.* §. 58—61); cum morborum sedes primaria in systematibus, earum vitae manifestationum focis, quaeratur (*Inst. path. gen.* §. 31), possunt omnino curationum consilia generatim dividi, prout haec vel illa functio primaria proxime laborant licet haudquaquam negemus, in morbis concretis functionum earum laesiones intime nexas esse et quasi confusas.

Quodsi igitur, diagnosi absoluta, cognoscimus mutatam corporis indolem, ceu indicans (§. 94): ut id perfectum evadat, inquirendum est, cui systemati adnumeranda sit pars praeter naturam adfecta, aut quodnam momentum, seu quaenam functio ejus partis primitus correpta sit; quomodo

per eam adfectionem reliqua momenta mutata sint, aut quanam ratione aliae functiones laborent. Eo examine rite perfecto, videndum, indicans primarium inconcussum maneat, quoniam omnia rite secum congruant, an mutetur aliarum functionum qualitatibus diversis. Sic qui ulcerationem partes late exedentem curaturus est, sedem quidem in systemate reproductivo cognoscit, sed necesse est simul irritabilitatis et vis sensiferae rationes circumspiciat, ut indicans rite finiatur et determinetur.

I.

Indicationes in morbis functionis reproductivae.

§. 68.

Cum vita vegetativa formatione potissimum, incremento, secretione et regeneratione partium amissarum manifestetur (*Inst. phys.* §. 81. s.); primaria autem caussa formationis typo universalis vitae, in quovis corpore alii, tribuenda sit (*Ib.* §. 18. 19); formationum vitia e typi defectu aut deflexu a norma universali proficiscuntur (*Inst. pathol. gen.* §. 101). Itaque et lex generalis et consilium curationis versantur in mutando eo typo, ut redeat ad normam. Id autem, cum typus partium conformationem adjacentium sequatur, sine harum restitutione fieri nequit. Cum vero in secretionibus, ad formationem necessariis, vis sensiferae efficacia in animalibus perfectioribus exigatur (*Inst. phys.* §. 247); typi mutatio, si qua arte

perficitur, redit fere ad moderamen vis sensiferae, ne depressa sit, neve modum excedat. Quibus accedit aequabilis rationis, quae appositionem intercedit ablationemque, idonea restitutio (*Inst. phys.* §. 80. 81), quae humorum rerumque earum, e quibus partes formantur, mutationem poscit.

§. 69. *Regulae.*

Quibus positis, sequentes potissimae curationum regulae in morbis a reproductione vitiata ortis patent:

1. Restituantur partium adfectarum positus, cohaerentia et continuitas normales, ut typus inde pendens iterum in integrum redeat.

2. Vis sensiferae abnormitates, inaequabilis praeprimis distributio corrigendae sunt, ut secretiones ad normam redeant.

3. Humorum indoles ita emendanda, ut peregrina, si quae adsunt, amoveantur: miasmatum autem et contagiorum evolutio, nutritioni et reproductioni vel maxime infesta, impedienda est aut moderanda. Raro id proxime fit, e. g. in infectione syphilitica (*Inst. pharmac.* §. 314), et in contagio febrium malignarum (*Ib.* §. 259. 264); plerumque miasmata ea et contagia aliter mutari nequeunt, quam curatione morbi ipsius idonea.

II.

Indicationes in morbis irritabilitatis.

§. 70.

Cum irritabilitas, seu vis contractiones alternans et expansiones, antithesibus nitatur, materialis etiam ejus conditio sit polarium elementorum lucta (*Inst. phys.* §. 59); antithesium abnormium restitutio polariumque elementorum moderatio summam totius curationis complectuntur. Cum vero nec polaria elementa mutari nec debita restitui ratio absque reproductione emendata possint; nec irritabilitas in corpore animali sine vis sensiferae sit efficacia (*Inst. phys.* §. 314); luculenter patet, et hujus abnormitatis curationem redire ad mutationes, quas in aliis functionibus perficere conamur.

§. 71. *Regulae.*

Itaque, ut antithesium ratio restituatur et motus fiant normales, sequentes regulae servandae sunt:

1. Motus sanguinis regendus est, ut antithesis arteriarum venarumque, vasorum etiam et organorum nobiliorum ad normam redeat. Quantum enim sanguinis appulsus ad internam necessariamque in fibris muscularibus secretionem, quae quemvis motum comitatur, conferat, olim docuimus (*Inst. phys.* §. 309. 313. 316).

Huic regulae obedimus, cum sanguinem vel

mittimus vel motum tardiorem acceleramus, vel in alia loca dirigimus. Quae quidem acceleratio motus et directio abnormitatum ejus vel proxime fit, vel nervorum arteriis providentium ea mutatione, ut, sensifero momento minuto, energia evocetur.

2. Nutritio regenda est et ad normam reducenda, ut secretio idonea in fibris muscularibus et congrua antithesis consequatur. Itaque in atonia fibrae muscularis pariter ac in spasmis alimenta digestu facilia eaque remedia exiguntur, quae digestioni favent.

3. Peregrina omnia, quae polarium elementorum rationem turbant, aër depravatus, humores corrupti, miasmata et contagia, vel amovenda atque arcenda sunt, vel ita moderanda, ut irritabilitatem offendere nequeant.

4. Magnopere autem refert, in momentum sensiferum irritabilium partium primitus agere, ut laesa ratio ejus ad alterum momentum corrigatur, normalis autem antithesium ratio restituatur. Id plerumque fit specificis remediis, quae usus probavit.

III.

Indicationes in morbis vis sensiferae.

§. 72.

Cum vis sensifera et perceptionibus variarum rerum externarum et dominatione quam in motus et secretiones exercet, unitatem exprimat; abnor-

mitates ejus complectuntur fere unitatis, seu vis ejus defectum, cujus ope varios rerum externarum impulsus nobiscum jungimus ac in nos recipimus; cujus adminiculo nosmetipsos unum esse ac constans sentimus libereque agimus; cujus demum auxilio motus et secretiones ad typum eumdem praestitutum perficimus (*Inst. phys.* §. 88. *s. Inst. path. spec.* §. 552. *s.*).

§. 73. *Regulae.*

Quodsi igitur vis nerveae abnormitatibus mederi capimus, regulae sequentes observandae sunt:

1. Inquirendum est, irritabile an sensiferum momentum hujus vis primitus laesum sit, et quanam ratione? Scimus enim, debilitato irritabili momento, increscere turbarique sensiferum (*Inst. path. gen.* §. 52), remediaque plura ita agere, ut vel suscitato momento irritabili sensiferum vis nerveae momentum debilitent, vel suscitato hoc illud deprimant.

2. Ubi inaequabilis distributio, maxime organici sensus, in gangliorum systemate adest, quae plerumque consumtionem impeditam ut caussam agnoscit (*Inst. path. gen.* § 58. 61); aperiendae sunt viae, quibus eliminari abundans imponderabilium copia possit. Cum nutritio quoque eo valeat, ut rite adhibeatur et consumatur vis nervea, in diuturnis morbis magnopere interest, alimentis idoneis, motu corporis et aëris salubris usu nutritionem promovere.

3. Quodsi vires perfectiores systematis sensiferi

patiuntur primum ratio inter eas et organicum sensum est restituenda, a cujus laesione plures saltem, ni plerique mentis morbi pendent (*Inst. path. gen.* §. 287). Itaque turbis organici sensus sopitis, sensus altiores et interni saepe iterum revalescunt.

4 Cum reproductio, licet vi sensifera regatur, iterum in eam reagat, atque vel nervorum nutritione locali, manifestetur (*Inst. phys.* §. 362); in omnibus ejusmodi morbis gravissima est motus sanguinis et humorum, secretionis etiam moderatio. Hinc quoque ad periodos evolutionis consilium est transferendum, in quibus utplurimum vis nerveae dispensatio turbatur (*Inst. path. gen.* §. 37).

5. Denique earum rerum, quae mentem proxime adficiunt, ratio est habenda. Animi perturbationes nimiaque intensio, quibus mentis morbi efficiuntur, regendae sunt ac moderandae, ut ad bonam frugem mens ducatur.

§. 74. *Haud tamen haec divisio normam praebere potest.*

Id quidem generale indicationum discrimen quamlibet verum sit, neutiquam tamen normam dividendae doctrinae hujus praebet. Namque conspiratio functionum omnium in quovis organo id impedit (*Inst. path. gen.* §. 31). Accedit etiam, plura superesse curationis consilia, his quidem quodammodo comprehensa, quae vero seorsim tractata usu praestant. Denique et remedia huic normae nequaquam apta sunt, cum lubrica esse pro-

baverimus ac arbitraria plura, quae de polarium elementorum in remediis obviorum ratione ad polaria organorum elementa proferantur (*Inst. pharmacol.* §. 7. 8).

§. 75. *Alia curationum divisio ab effectibus petitur.*

Itaque curationis consilia satius est ad effectus dividere, quae sub sensus cadunt. Ea enim divisio ut tutior est ceteris, quia in manifestis versatur, ita et a repetitionibus aliena est. Dividendas autem esse curationes reor, prout effectus in solidis partibus aut in fluidis simul conspicui sunt. Solidae curationum tum demum poscunt, cum in vivo corpore statuuntur: namque vitae expertia corpora curari nequeunt. Itaque si cohaerentiam partium solidarum augere conamur aut minuere, id proprio sensu curatio nuncupari nequit, sed praeparatio ad curationem; nisi statueris, in vivo corpore has mutationes aliter tamen fieri ac in eo, quod vitae expers est. Curationes autem, quae humores complectuntur, simpliciter eos comprehendere nequeunt, sed cum pendeant humorum morbi a solidarum partium vitiata indole (*Inst. path. gen.* §. 47); haec etiam curationibus nostris mutatur, cum in humores agimus.

§. 76. *Conspectus curationum singularum hic est:*

SECT. I. *Cohaerentia solidarum partium mutanda.*

1. Cohaerentia augenda. *Methodus adstringens.*
2. Cohaerentia minuenda. *Methodus molliens, humectans.*

SECT. II. *Vires vitales mutandae.*

1. Efficientia ipsa augenda. *Methodus roborans, tonica.*
2. Receptivitas augenda. *Methodus incitans.*
3. Ratio virium atque directio vi penitus mutanda. *Methodus metasyncritica.*
4. Inaequabilis vis sensiferae dispensatio moderanda: nimia intensio minuenda. *Methodus sedans, anodyna, antispastica.*
5. Caloris vis minuenda. *Methodus antiphlogistica.*

SECT. III. *Humorum mutanda vel copia vel indoles.*

1. Directio humorum mutanda. *Methodus derivans, revellens*, antagonistica, consensualis.
2. Motus sanguinis humorumque accelerandus. *Methodus resolvens. Absorbtio promovenda.*
3. *Methodus evacuans,*
   a. Sanguinem. *De sanguinis missione.*
   b. Sordes primarum viarum.
      α. Mutatio earum chemica aut organica.
      β. De vomitu ciendo.

γ. De alvo laxanda et purganda.

c. Urinam. *Methodus diuretica.*

d. Sudores. *Methodus diaphoretica.*

e. De sputis promovendis.

4. De humorum cursibus praeternaturalibus compescendis aut regendis.

5. De secretionum correctione. Acrimonia compescenda: putredo avertenda. Suppuratio moderanda.

SECT. IV. *De euthanasia promovenda.*

PARS SPECIALIS.

Sect. I.

De cohaerentia partium solidarum mutanda.

CAP. I.

DE METHODO ADSTRINGENTE.

a. Modus agendi.

§. 77.

Adstringitur pars solida, si particulis coactis cohaerentia augetur et vis resiliens, quam *elasticitatem* vocamus; quod sine expulsione fluidarum particularum, quae forte insunt, contingere nequit. Itaque et siccantur solida adstricta et secessus particularum remotiorum prohibetur, et putredo arcetur et vis resistendi roburque augetur. Id autem vulgo in corio accidit, quod densare ope corticum adstringentium, principio coriario praegnantium ita consuescunt, ut hoc principium gelatinam animalem praecipitet et cogat (*Inst. pharmac.* §. 189). Ea autem actio mere physica statui omnino potest in corpore animali, si duntaxat primariam eam nec solam intelligimus: mutatur vero effectus adstringentium vi partium vitali, consensu ac conspiratione.

§. 78. *Continuatio.*

Constrictionem partium solidarum vi vitali modificari, vel inde patet, quod in remota agat loca quae proxime attingere nequeunt remedia adhibita, quia nequaquam probabile est, sanguinis massam permeare posse haud mutata; quia saepe brevissimo temporis spatio haec actio in remotas partes perficitur; quia denique vel minima eorum remediorum copia sufficit ad effectus in dissitis locis producendos. Itaque nil superest, nisi actionem primariam consensu partium cum remotis locis communicatam statuere. Unde patet, vires vitales omnino hac curandi ratione mutari.

§. 79. *Continuatio.*

Jam vero, qualis sit ea mutatio, inquirendum est. Cum cohaerentia partium idonea exigatur ad robur actionum et facultatem resistendi, robur vis vitalis ipsum augeri adstrictione, si laxae essent partes, manifestum est (*Inst. path. gen.* §. 53). Itaque adminiculum insigne roboranti et tonicae methodo praebet adstringens, quod et natura ipsa docuit, cum in valentissimis remediis tonicis, corticis exemplo peruviani, particulas adstringentes cum extractivis amaris aliis roborantibus conjunxerit.

Neque tamen sine limitibus est hic effectus. Quodsi enim partes, cohaerentia idonea conspicuae magis constringuntur, necesse est, mobilitas partium amittatur, rationi fluidorum debitae ad solida elementa tribuenda: unde solet obrigescere

pars, haud facile stimulis obtemperare et immobilis fieri. Hinc abusus adstringentis methodi patet.

Quodsi cohaerentia quidem minor est, sed tensae simul partes, facile elucet, robur amissum aegre restitui adstrictione, sed augeri potius tensionem, sollicitari magis etiam vim jam excitatam atque morbosum statum increscere. Cum vero, ut fieri consuescit, tensa hac parte aliae relaxatae sunt et flaccidae, propter inaequabilem virium dispensationem, utilis adstrictio esse potest, dummodo caute adhibeatur, seduloque eligantur ea artis praesidia, quae sine noxa cogere partes possunt.

§. 80. *Continuatio.*

Actio adstringentis methodi in fluidas partes e solidarum mutatione proficiscitur. Cogitur quidem gelatina; sed plures oriuntur effectus, e robore aucto explicandi. Cruor rubore increscit, quod ex aucta vasorum vi et reactione in sanguinem exponitur Pütredo arcetur, tum ob eamdem caussam, tum quia cogitur gelatina.

Motus etiam humorum mutantur. Quodsi enim laxatis vasis tardior contingit motus et stases adsunt, hae solvuntur, motus acceleratur, tumores glandularum discutiuntur. Si ex eadem caussa profluvia adsunt, haec reprimuntur: si cursus naturales suppressi, iidem restituuntur.

b. *Indicantia.*

§. 81.

Itaque adstringens methodus generatim quidem indicatur a laxitate, seu cohaerentiae eo defectu, qui cum nulla vi resiliendi, cum sensu torpido, irritabilitate minuta et motibus languidis junctus est.

Teneritas fibrae autem tum demum adstringentem exigit methodum, cum recens forte est et congestionibus passivis serosis stipata. Angina serosa cum uvulae tumore oedematoso curatur ope aluminis: zinco sulfurico hernia humoralis. Dein etiam in ipsis congestionibus cum teneritate et doloribus junctis prodest haec curatio, dummodo dilatata sunt vasa et humores in telam cellularem effusi.

§. 82. *Continuatio.*

Ut in singula abeamus, vitia praeprimis organica requiruntur hanc methodum: luxationes maxime, a laxitate articulorum manticulaeque natae (*Inst. path. gen.* §. 213); procidentia ani et vaginae, eidem caussae tribuenda (*Ib.* §. 222. 223); herniae etiam, quae aetate infantili, victu molliori, deside et debilitante contrahuntur (*Ib.* §. 224). Deinde aneurysmata et varices caussis laxantibus tribuendae (*Ib.* §. 204. 205) saepe adstringentibus topicis vincuntur.

§. 83. *Continuatio.*

Congestiones passivae, profluviis praesertim et tumoribus manifestatae et ruptis etiam vasis stipatae, requirunt adstringentia, maxime si a caussis externis aut a laxitate diuturna originem ducunt. Sanguinis profusio post evulsum dentem: metrorrhagia qua mulier conflictatur, diu jam blennorrhoeam perpessa: blennorrhoea ipsa muliebris, cum torpore et laxitate partium juncta: blennorrhoea virilis secundaria, quae e solo glandularum et fossae navicularis torpore nascitur: alvi profluvium diuturnum colliquativum, ipsaque dysenteria chronica, dolorum vehementium expers: ptyalismus, hydrargyrosin excipiens, rebellis, aut laxitati soli tribuendus: lippitudo scrofulosa, ipseque diabetes, si torporem renum, ut caussam, agnoscit: haec vitia adstringente methodo debellantur.

§. 84. *Continuatio.*

Inflammationes diuturnae, passivae, glandulas praeprimis infestantes et a vitio scrofuloso ortae aut a scorbuto, feliciter saepe adstringentibus fugantur; ophthalmiae glandulosae exemplo. Ulcera scrofulosa, scorbutica, ex hydrargyrosi nata, omniaque, quae torpidis, flaccidis marginibus, tumoribus fungosis et oedematibus stipata sunt, adstringentium usui cedunt aut saltem pus benignum concipiunt. Exanthemata chronica, impetigines, lichenes, pityriasis nonnunquam exigunt hanc curationem, si cutis pravitas e torpore diuturno et laxi-

tate nascitur. Sphacelus ipse partialis, si partes vicinae doloris expertes sunt et torpor sensiferae vis praeprimis accusari potest, nonnunquam adstringentibus utiliter curatur.

c. *Contraindicantia.*

§. 85.

Prohibetur adstringens curatio provecta aetate et in senium proclivi, quae cum rigiditatem partium adferat, haec etiam magis adstringentibus remediis promovetur. Hinc in arthritica senum dispositione vel cautissime utendum vel plane abstinendum est remediis, stomacho robur adstrictione, addituris.

Nocent adstringentia in infarctibus aut stasibus inveteratis, quae vel jam in longum tempus porrectae sunt, vel congestionibus stipantur. Tum enim humores diu stagnantes in corruptionem proni sunt quae adstringentibus, dum irritant, augetur: tum obrigescere etiam solent vasa quae diutius jam stases perpessa sunt.

§. 86. *Continuatio.*

Adversa sunt generatim adstringenti methodo teneritas partium, tensa indoles, dolores et spastici adfectus. In statu crudo morborum acutorum, etiam profluviorum, nunquam adhibenda est, cum nimia irritatio et manifesti nonnunquam stimuli prohibeant. Removendi sunt prius stimuli materiales, quam ad hanc curationem veniamus. Ubicun-

que cum stasibus et torpore vasorum abdominalium hysterica mobilitas et spasmi junguntur, vel cautissime adhibenda vel plane vitanda est haec methodus. Inflammatio quaevis, doloribus stipata et tensa partium indole nunquam indicat hanc curationem: nec ulcera, febre hectica forte juncta, aut marginibus tensis, dolentibus cincta, aut, quae jam habitualia facta organa sistunt depuratoria, quibus eliminatur quidquid in corpore remanens offendere illud possit. Ex ejusmodi ulceribus praepostere siccatis damnorum insignium caterva saepenumero observata fuit.

§. 87. *Continuatio.*

Profluvia omnia et congestiones, quae orgasmo universali aut febre cientur vel servantur, adstringentem methodum vetant. Nil enim nisi major et valde noxia inde irritatio contingit: hinc probe cavendum est ab hac curatione, quoties dysenteriam aut metrorrhagiam etiam febris comitatur. Sedulo igitur inquirendum est in statum corporis universalem, ut si qui adfuerint stimuli, hi amoveantur, si febris, huic opponenda idonea methodus, donec tempestivum sit, ad hanc confugere curationem.

d. *Indicata.*

§. 88.

Quae ad perficiendam hanc curationem requiruntur, varia sunt; gravissimumque est praecep-

tum, delectum instituendum esse adstringentium cautissimum: ubi enim prosunt acida ibi nonnunquam obsunt vegetabilia adstringentia; ubi prodest aqua calcis, ibi nocent nonnunquam saturnina. Adstringentia autem dividi commode possunt in ea, quae modo mere mechanico, atque ea, quae physico-organico aut etiam chemico-dynamico modo agunt.

§. 89. *Continuatio.*

Mere mechanicis adminiculis primum accensenda est compressio, ope fasciarum tortilium, quas *torcularia* appellant; mantelium etiam, linamentorum carptorum, ellychniorum, turundarum, glomorum, spleniorum, pannorum gradatorum, quibus subinde laminae plumbeae seu monetae cupreae adduntur, ut magis etiam comprimant. Notissimum est, aneurysmata saepius curari vel fasciis tortilibus, vel compressione diuturna ope laminae plumbeae: varices etiam, quae a debilitate venarum nascuntur, cedere involutioni arctae, diu servandae. Vulgatissimus est περιζωμάτων, quibus pila aut pulvillus adsuitur, usus in herniis inguinalibus, ut, repositis, quae provoluta sunt, annulus abdominalis comprimatur. Fascias arcte membra involventes merito commendant in oedematibus et plagarum contusionumque sequelis, quae ecchymoma aut transfusos in telam cellularem humores excipiunt. Ulcera oedematosa, ipsaque fistulosa fascis involventibus probe adstrictis curantur, cum parietes fistularum semet continuo tangentes tan-

dem concrescant. Quinetiam ulcera diuturna, flaccida, in pedibus praeprimis obvia, vel fasciis arcte involventibus, lamina etiam plumbea addita, vel tibialibus arcte constringendis optime curantur: et Bayntoni methodus, ulcera inveterata emplastris adhaesivis tractandi, usum praeprimis e compressione diuturna derivat.

§. 90. *Continuatio.*

Aliud, et mechanicum quidem adminiculum est *frictio*, quae non cohaerentiam solam mutat, sed blanda etiam agitatione nervos partesque vivas sollicitat. Hinc veteres maximi fecerunt frictiones. Sic Hippocraticus jam auctor (*De diaeta*, lib. 2. p. 364), frictionem ait carnes firmare, ideoque augere, ὅτι τὰ μὲν στερεὰ φύσει τριβόμενα συνιστῆσι, τὰ δὲ κοῖλα αὔξεται. Et Asclepiades, maximus hujus methodi laudator, utendum esse frictione praecepit, cum adstringendum sit corpus hebes, aut molliendum, quod induruit aut digerendum in eo, quod copia nocet, aut alendum id, quod tenue et infirmum sit (*Cels.* 2, 14). Optime addit Celsus, frictionem nunquam imperandam esse febre increscente, sed cum ex toto corpus ea vacabit: membra autem resoluta egregia hac methodo firmari. Namque et vasorum capillarium et nervorum vires hac agitatione ita cientur, ut et sensus et nutritio redire possint. Hinc in oedematibus, tumoribus rheumaticis et incipiente nervorum resolutione frictiones utiles sunt, μάλιστα διὰ φαρμάκων θερμαινόντων (*Galen.*), quod *medicamenta per strigi-*

lem instillare vocabat Celsus. Nostrates ad id aquam coloniensem, spiritum vini, spiritum serpylli, mixturam etiam vulnerariam acidam adhibere solent.

§. 91. *Continuatio.*

Praestantissimum remedium adstringens praebet frigus, vel aëris, vel aquae, vel etiam glacie ipsa et nive admovendum. Cohaerentiam frigore, momentumque irritabile augeri sensiferam vero vim minui, probavimus (*Inst. path. gen.* §. 126). Itaque in initio febrium acutarum, maxime malignarum, typhi et scarlatinae, dum sensifera vis inaequabiliter distributa et magnopere incitata est, debilitata autem energia, aër frigidus, ipsaque aqua frigida insignem usum praestant. Balnea frigida caute adhibita diuturnam cutis debilitatem curare, tonumque partium augere valent. Frictio etiam nive aut glacie perpetrata vim partium algore emortuarum restituit. Sed facile perspicitur quot quantaque ex incauto frigoris usu damna nasci possint, cum non solum contractio irregularis et nimia, sed irreparabilis etiam vis sensiferae prostratio inde producatur. Itaque ratio utriusque momenti vis vitalis probe noscenda est, priusquam hac methodo utamur.

§. 92. *Continuatio.*

Quaenam sit plantarum adstringentium actio, alibi (*Inst. pharmac.* §. 189—192) exposuimus. Ex iis pura (*Ib.* §. 193) magis externe, amaro

adstringentia autem, seu quae balsamica simul sunt, interno usui aptissima sunt: quod pars extractiva amara cum oleo adjuncto aethereo simul incitat et stomachum viresque digestionis firmat. His igitur insignes tribuendae sunt laudes in curandis morbis, qui et a torpore ventriculi et a laxitate intestinorum et ab ipsa colluvie pituitosa nascuntur: unde et in lithiasi nonnulla eorum utilia sunt (*Instit. pharm.* §. 221).

§. 93. *Continuatio.*

Spitituosa adstringere alibi (*Inst. pharm.* §. 252) monuimus. Is autem effectus, irritatione semper junctus, ab hac potius pendere videtur. Ad internum usum minus idonea sunt, quam ut loca externa quassata, contusa aut e luxatione laxata irritentur et constringantur. Spiritus aetherei cito avolantes, dum insignem caloris partem abripiunt, valide refrigerant, et externas partes, hernias inprimis, contrahunt (*Inst. pharm.* §. 253).

§. 94. *Continuatio.*

Acida, maxime mineralia, fibram contrahere, dum calorem minuant, supra exposuimus (*Inst. pharm.* §. 258). Eorum autem usus latissime patet, tum in acutis morbis, tum in diuturnis, ut non solum cohaerentia augeatur, sed ut vires etiam refocillentur at aequabiliter distribuantur.

§. 95. *Continuatio.*

Calcaria usta, seu aqua calcis, attracto repente acido carbonico contrahere fibram videtur, hinc in colluvie pituitosa irritando agit et egregium usum praestat in diuturnis alvi profluviis et ulceribus internis (*Inst. pharm.* §. 278).

Alumen crudum, maxime ope acidi sulfurici, sed et terrae argillaceae, agit. Externe inprimis adhibitum potenter adstringit laxas partes et profluvia sistit (*Inst. pharm.* §. 285).

Nec ammonium muriaticum sine levi vi adstringente est, quae exseritur praesertim in alvi profluviis curandis, ubi simul stases resolvit (*Inst. pharm.* §. 288).

§. 96. *Continuatio.*

In metallis plumbo praestantissima est vis adstringens, quae vero externe tantummodo tuta est (*Inst. pharm.* §. 339—341). Zinci oxydum (*Inst. pharm.* §. 343), cuprum sulfuricum (*Ib.* §. 347) ferrum oxydatum fuscum (*Ib.* §. 361), peculiaribus singula gaudent viribus, quas suo loco indigitavimus.

§. 97. *Continuatio.*

Sed praeprimis victus ratio est circumspicienda ut faveas methodo. Jusculis, potibus aquosis, fructibus horaeis interdicendum est: imperandae carnes, fructus sicci, panis tostus, vina generosa, maxime rubrum Burdigalense. Veteres etiam sudores evocare consuerunt, non per exercitationem

tantum, quae utique fructuosa est, sed etiam in arena calida, vel laconico vel clibano, similibusque aliis. Maxime utiles praedicat Celsus (*lib.* 3. c. 21) siccas sudationes, quales super Bajas in myrtetis habebantur. Balnea frigida caute adhibenda: tepida plane prohibenda sunt.

CAP. II.

DE METHODO MOLLIENTE ET HUMECTANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 98.

Ut motuum ad vitam necessariorum ratio cohaerentiae defectu patitur, ita nimia cohaerentia et solidarum partium et fluidarum, quam rigiditatem dicunt in illis, tenacitatem aut spissitudinem in his, contrario modo facilitati motuum obest. Ut molliatur igitur, quod obduruit, et humectetur, quod propter siccitatem aut tensam indolem humorum defectu laborat, consilium est curationis saepe perquam necessarium cujus summa fere est, humidarum particularum copiam augere, ut nimia cohaerentia minuatur. Quod ingestis in corpus humoribus fieri etiamsi generatim statuendum sit, modus tamen agendi paullo altius repetendus est.

§. 99. *Continuatio.*

Primum autem fatemur quidem, actionem humectantium rerum et mollientium vel maxime localem esse, atque in penetralia ipsa corporis, in vasa praesertim haud facile, qualia sunt, abire. Mutantur enim omnia, quae in corpus animale ingeruntur (*Inst. phys.* §. 78). Neque tamen neganda est mollientium et humectantium rerum actio in dissitas partes, quam vel e consensu generatim exponimus, vel ex amotis impedimentis, quae circuitui libero et secretionibus a tensis, siccis et duris partibus opponebantur.

Hinc secundum etiam praeceptum lucem accipit. Quodsi enim solam relaxationem nobis proponimus, haec et alias curationes sequitur, et ipso morbi acuti decursu adfertur. Si relaxandae sunt partes, ad virium rationem semper consilium est transferendum: namque inflammatae, si rigiditate laborant aut tensa indole, optime methodo antiphlogistica relaxantur; spasmis tensae partes methodo antispastica et sedante. Nonnunquam ipsa irritantia, quae durarum partium vires sensiferas suscitant, magnopere utiles sunt ad duritiem molliendam lubricandasque partes adfectas.

§. 100. *Continuatio.*

Optime igitur agit haec methodus, si remedia indicata, suscepta in organa digestioni dicata, aut in cutem, vires vivas salubriter mutant, ut et secretiones et absorbtiones restituantur et rite per-

agantur. Namque aqua in corpus ingesta, per se quidem nec humectat partes nec mollit, priusquam mutata virium ratione, perspirationem cutaneam promoverit. Hinc et ea, quae magis adhaerent partibus aut facilius semet insinuant, melius humectant et molliunt solâ aquâ; quo pertinent mucilagines, saccharum et quae id habent.

b. *Indicantia.*

§. 101.

Indicatur haec methodus protinus duritie partium et rigiditate. Quo vitio cum spissitudo humorum producatur (*Inst. path. gen.* §. 88), motuum autem sensuumque tarditas sequatur; liquet, in melancholico morbo et articulorum rigiditate, quae vel a senio est vel a topicis caussis, hanc methodum praeprimis locum obtinere.

Eidem vitio adfinis est siccitas aut muci naturalis defectus, quo intestina praesertim in senibus laborant, unde diuturna alvi obstipatio sequi solet. Alvus clysmatibus eluitur, ut huic indicationi satisfiat.

§. 102. *Continuatio.*

Tensio fibrarum, vis sensiferae nimia incitatio, aut inaequabilis distributio; dolores et spasmi, mollientem indicant et relaxantem methodum, quoniam, aucta fluidarum partium copia et apertis oscillis, quibus abundantia humorum educitur, nimia virium intensio aut inaequabilis distributio

cessat (*Path. gen.* §. 30). Hinc in incremento morborum acutorum et ad praeparandas crises magnopere prodest humectans methodus et molliens. Satius est, curationis consilium ab hoc aegrorum statu petere, qui exploratus est et sub sensus cadit, quam a latentibus rebus, quarum opinatio saepe scholae duntaxat est momentum. Quam regulam in curandis morbis acutis qui sequuntur, Hippocratici medici dicuntur, quod Coi senis praeclara praecepta, tum in aphorismis, tum in libro de victu acutorum in eo curationis consilio inculcando praeprimis versantur. Hac methodo saluberrima restituta, postquam consilia scholarum, ad opinationes efficta, mortales plurimos enecassent, Sydenhamus immortalem gloriam nactus est: nec justis encomiis destituendus nostra aetate Stieglitzius, qui eamdem methodum cum antiphlogistica junctam, ut summe fructuosam in febre scarlatina commendavit.

Itaque et calor nimius siccus, et sitis intensa et perspirationis defectus in febribus acutis tam graviter indicant methodum humectantem et relaxantem, ut nulli alii consilio prius obediendum sit. In morbis pectoris ad sputa promovenda utilissima est, si modo caute adhibetur.

Utilis eadem methodus est in adfectibus nervosis et spasticis ἀπυρέτοις: tetani ipsius exemplo, qui solis saepe balneis tepidis tollitur.

§. 103. *Continuatio.*

Praeter haec indicantia, e partium solidarum indole petita, exigitur etiam haec methodus, dum saburra intestinorum nimis tenax est et dura, quae quidem indoles cum rigiditate intestinorum cohaerere solet aut cum spastica eorum constrictione.

Denique et acrimonia humorum secretorum, oxyda metallorum ingesta, variaque acria et venena ipsa, quae turbas in intestinis excitant eaque constringunt, mollientem indicant et humectantem methodum.

c. *Contraindicantia.*

§. 104.

Etsi utilissima haec methodus, potest tamen in abusum verti, dum, neglecto eo, quod virium vitalium vitium est, soli huic relaxationi fibrae acquiescimus. Saepissime enim musculi, quorum compages omnino laxa est, vis sensiferae tamen accumulatione et perturbatione tam vehementer stringuntur, ut obrigescere videantur: molliens tamen et lubricans methodus irrita est, ni adjungantur ea, quae sedare tumultus vis sensiferae possunt. Id et de nervorum distensionibus valet, quae ad febres accedunt, et de spasmis ac convulsionibus ἀπυρέτοις.

§. 105. *Continuatio.*

Fallitur, qui, ubicunque strictae sunt fibrae, relaxandas esse easdem arbitratur. Caussis potius obviam eundum est, quae cum sint saepe materiales, acria et venena, haec potius educenda sunt, quam involvenda: sic satius est plumbi oxyda reducere calcaria sulfurata aut kali sulfurato, quam olea jugiter ingerere: sic lactis, quamlibet utilis, ingestio post vorata venena postponenda tamen iis rebus est, quae noxiam venenorum indolem mitigare ac ea educere valent.

§. 106. *Continuatio.*

Interdum quoque calor nimius et adstrictio partium salubris aliquid adfert: vis enim sensiferae incitatio crises moliri potest. Cui si relaxantem methodum adsiduo opponimus, impeditur saluberrima naturae via, qua morbos ad finem perducere solet. Accedit, quod laxitas nimia, quae hanc sequitur methodum continuo adhibitam, plurium morborum fons sit et apotherapiam impediat. Itaque lubricantia et humectantia, quae ingeruntur, cautissime adhibenda sunt, maxime in pectoris adfectibus, quos levant quidem, sputis promotis: sed, si solis iis inhaeremus, diuturna saepius laxitas viarum aëriferarum inde sequitur. Noxius etiam potius quam utilis usus lubricantium continuatus in primarum viarum adfectibus, ubi, laxatis partibus solidis, saburra, quam solvere eo curationis consilio studemus, etiam magis augetur.

Accedit, senes facilius ferre strictam quamdam partium indolem, aetati congruam, quam laxitatem, quae torpori sensuum motuumque favet. Itaque et hi circumspectissime hoc consilio curandi sunt.

§. 107. *Continuatio.*

Si quis ex informatione morbi cujusdam universim efficta, tollendam esse strictam fibrarum indolem, crediderit, saepe magnopere errat. Inflammationes enim, quas vulgus mollientibus solet tractare et lubricantibus, nonnunquam, si passivae sunt et diuturnae (*Path. spec.* §. 148. 149), irritantibus potius et ipsis adstringentibus melius curantur, quam molliente methodo relaxante. Pariter et de doloribus et de spasmis judicandum, qui si ab inaequabili vis sensiferae distributione pendent, interdum tonica methodo, nonnunquam etiam incitante, optime fugantur. Suppuratio instans, quamlibet mollientibus promoveatur, satius tamen est, si virium ratio id exigit, nonnunquam vasa incitare, ut eo tutius puri parando paria sint.

d. *Indicata.*

§. 108.

Curationis consilium hoc secuturum decet victus rationem maximi facere, quoniam, quod remediis saepe perfici nequit, id diaeta et bene moderatis iis, quae aegrum ambiunt, optime perpetratur.

Primum autem animi perturbationes avertendae sunt, ne incitent corpus et huic methodo resistant. Itaque animi tranquillitas et vacatio ab omnibus negotiis, quae intendere vires possunt, perquam necessaria est. Dein somno indulgeat, lectique levi tepore corporis superficiem mulceat, ut perspiratio servetur. Quies magnopere utilis est, ut molliatur corpus: jactatione enim et variis motibus augentur turbae magisque illud adstringitur.

§. 109. *Continuatio.*

Aëris indoles, qui aegrum circumdat, sit tepida et humida. Quodsi fieri potest, vapores tepidi adhibendi sunt, maxime vero, dum articuli obduruerunt, aut universales etiam spasmi urgent. Balneis his vaporariis diuturna mala, quae ex arthritide supersunt, ancyloses, nervorumque distensiones optime saepe debellantur. Magnopere etiam juvat vapores ex animalibus recens mactatis adhibere, aut recens detracta pelle aegrum involvere, quali modo Lannesium, ducem Gallorum, se curasse gloriatur Larreyus (*Denkwürdigk.* p. 495).

Fovendae partes, quae obduruerunt, herbis mollientibus et aromaticis coctis; sed cavendum, ne frigescant fomenta in cute, sed continuo reiterentur. His quidem abscessus et tumores durissimi molliri et solvi solent.

§. 110. *Continuatio.*

Balneorum tepidorum, i. e., quae temperiem habent = 75°—90° *Fahr.*, insignis est usus ad molliendas partes, tensionem et spasmos mitigandos, inaequabilem virium dispensationem turbasque circuitus sedandas, dolores leniendos, et perspirationem cutaneam restituendam. Quodsi pulsus tardiores fiunt et molliores, dum aeger balneo utitur, si spasticae partium strictiones cessant, si caput levius sentitur, oculi clarescunt, dolores sedantur; nil praestantius hoc remedio est: si modo tempestive atque rite indicatum adhibetur.

Antyllus olim tria potissimum indicantia balneorum tepidorum statuit: convulsiones nimirum, inflammationes et duritiem partium. Optime etiam addit Agathinus, lassitudinem, quae e nimiis laboribus nascatur, iisdem balneis tepidis solvi: itaque et, qui per totum diem peregrinati sunt, mirifice recreantur balneo. In morbis autem praestat iis uti, dum vis vitalis nondum penitus exstincta est, cum vis sensiferae turbae cum spasmis, febre valida, aestu arido et cute tensa junctae sunt: maxime vero, si quid ex ambitu corporis repercussum est, aut si quid obstat, quominus exanthemata sudoresque critici idoneo tempore proveniant,

Si aucturi mollientem sumus balneorum effectum, juvat sulfures addere aut saponem, cocta etiam semina lini aut foenugraeci vel herbas malvaceas. Quodsi vero vires simul erigere libet, vinum aut spirituosa addimus.

Post balneum laborantes pannis involvi solent, ut sudores prorumpant. Quod neutiquam semper opus est, cum saepius ad balneum accedatur, ut humectetur idque omnino irrigetur, quod immoderatius siccum est aut tensum. Sed opus utique est, ut is, qui balneo usus fuit, quieti semet tradat degatque in tepido aëre, ne perspiratio supprimatur. Saepius enim balnea tepida eapropter nocent, quod aegri perfrixerint protinus ut e labro egrederentur.

Id remedium, quamvis utilissimum, saepe tamen inutile est aut noxium, si haud tempestive adhibetur sed in id temporis differtur, ubi jam vis vitalis prostrata est et aeger in nervorum resolutiones pronus. Nocet etiam continuatus usus, quo laxitas diuturna partium contrahitur (*Agathin.* apud *Oribas.* coll. *lib.* 10. c. 7).

§. 111. *Continuatio.*

Huc deinde pertinent praeprimis mucilaginosa pura (*Pharmac.* §. 22—25), quae externe ad dolores leniendos, duritiem molliendam et mitigandos spasmos adhibentur; gummes etiam (*Pharmac.* §. 27—29); gelatinosa et albuminosa (*Ib.* §. 30 s.); mel et saccharina varia (*Ib.* §. 37. 39. 40. 41); pinguia et oleosa (*Ib.* §. 42. s.); sapo denique et unguenta ex oleosis et variis mollientibus conflata.

§. 112. *Continuatio.*

Ut internae partes humectentur, alvus primum eluitur clysmatibus, quae praeter mucilagi-

nosa etiam amara saponacea, fumariae, cardui benedicti, taraxaci, graminis herbas et radices etc. continent. Quibus continuatis pervicax saepenumero obstructio et rigiditas intestinorum optime debellatur.

Ut viae aëriferae humectentur et molliantur, vapores ex herbis mollientibus coctis per infundibulum attrahuntur, qui insuper eo valent, ut vomica, si quae adfuerit, in bronchia depleatur. Infusum quoque herbarum mollientium et leniter irritantium, quae *species pectorales* dicuntur, bibere suademus. In his omnibus tamen cavendum a laxitate, quam diutinus eorum remediorum usus facile adfert.

SECT. II.

DE VIRIBUS VITALIBUS MUTANDIS.

CAP. III.

DE METHODO ROBORANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 113.

Roborans dicitur methodus, quae proxime vires firmare atque efficientiam ipsam ita augere valet, ut motibus, sensibus et ceteris functionibus quiete et naturaliter perficiendis par sit.

Quod quidem curationis consilium, ut rite intelligatur, protinus animadvertendum est, robur vis vitalis versari in eo functionum omnium exercitio, quo fit, ut finibus suis respondeant. Itaque,

si stimuli externi neque nimis limitant, neque nimis lacessunt vim sensiferam; si haec cum efficientia ipsa naturali vinculo cohaeret, ut neutra excedat; si motus et automatici et arbitrarii ita perficiuntur, ut sanitatem servent; si sensus nec organicus nec superiores nimis vividi fuerint aut languidi, nec ullo modo hallucinantur; si et nutritio et secretiones et excretiones omnes hactenus peraguntur, sicut norma secundae valetudinis id exigit, tum robur partium et totius organismi idoneum adesse statuimus.

Debile autem declaramus corpus, infirmam partem, si quid horum omnium a norma recedit. Itaque infirmitas nascitur ex oppressis viribus (*Inst. path. gen.* §. 48), maxime vero ex inaequabili vis sensiferae dispensatione (*Ib.* §. 57). Alia etiam est imbecillitas vis motricis (*Ib.* §. 53), alia vis sensiferae (*Ib.* §. 56); alia denique vis vegetativae (*Ib.* §. 61), quarum quaevis denique in debilitatem universalem abire potest (*Ib.* §. 64. 65).

§. 114. *Continuatio.*

Quibus perpensis colligitur, quam vaga sit per se roborantis methodi informatio. Etenim, etiamsi *καταχρηστικῶς* roborare dicuntur, quae impedimenta normalis virium exercitii removent, purgantium exemplo, sanguinis missionis et sedantium; longe alia tamen est actio earum rerum quae, dum cohaerentia fibrae vivae patitur, hac constricta roborant, ac earum, quae nutritionem promovent, dum vis vegetativa pessumdata est. Alio mo-

do agunt, quae, dum sensifera vis simul depressa est, erigere vires ac sollicitare solent, ac quae, dum ea vis inaequabiliter distributa est, aequabilem conductionem producunt.

§. 115. *Continuatio.*

Quodsi igitur, neglectis iis curationibus, quae haud proxime, sed per ambages, ut ita loquar, roborant, ipsius methodi modum agendi consideraveris; protinus exploratum habebis, rebus iis, quae et proxime roborant, haudquaquam vi corporis aliquid addi, sed vel partium compagem firmari, vel permanentem organis digestioni inservientibus praeberi stimulum, quo fiat, ut, vi vegetativa idoneo modo incitata, melius corpus et nutriatur et semet liberet iis rebus, quae offensurae sunt functiones naturales. Pleraque omnino quae proprio sensu *roborantia* dicuntur, digestionis vires adeo augent, ut e bono chylo sanguis rite mixtus paretur, vires etiam vegetativas hactenus firmant, ut secretio, ad musculorum actionem necessaria, naturaliter peragatur, consumtio quoque seu ablatio adsiduam rationem ad appositionem servet (*Inst. Phys.* §. 80. 316).

E quibus efficitur, quomodo differat haec methodus tum ab adstringente tum ab incitante. Quippe illa cohaerentia solummodo augetur, hac vis sensifera tantum sollicitatur, ut vividius semet exserat. Quodsi vero remedia roborantia simul in vim sensiferam agunt, *tonicorum* nomen accipiunt, quia naturalem tonum partium augere solent. Alia

vero, his fere opposita, vim sensiferam potius deprimunt, ut per longius actionum intervallum reparatio virium promtius contingat (*Inst. phys.* §. 68).

b. *Indicantia.*

§. 116.

Principem locum in indicantibus hujus methodi meretur debilitas vera, seu defectus vis, qua functiones corporis rite peragantur. Eam autem adesse, tum ex morbi historia, tum e caussis remotioribus, maxime ex ingenio morbi popularis, tum denique e symptomatibus scientèr ac studiose comparatis cognoscimus. Quodsi enim sanguinis profusiones aut alia profluvia praecesserint morbum, eum a sanguinis penuria originem ducere atque verae debilitati tribuendum esse persuasum habemus, maxime cum symptomata congruunt.

§. 117. *Continuatio.*

Dein verum quidem est, inaequabilem vis sensiferae distributionem, sicut a debilitate vera differt, ita et per se nequaquam hanc curationem exigere (*Inst. path. gen.* §. 56. 57). Quid quod saepius, si tonica simul sunt remedia, casum habet eorum usus, cum irregularem incitationem vis nerveae valde augere soleant. Neque tamen eo minus, cum fluctuationum earum fons in intemperie gangliosi systematis quaerendus sit roborans methodus, si idoneus fit selectus remediorum, sa-

lubriter mutare gangliorum principum vim consnescit, ut aequabiliter iterum per nervos imponderabilia distribuantur. A victus etiam ratione et animi quiete ac hilaritate exspectare licet vel aequabilem conductionem vel idoneam rationem consumtionis et appulsus.

§. 118. *Continuatio.*

Quodsi efficientiae ipsius imminutio cum torpore vis sensiferae juncta est, solet haec, quam Brownii adseclae *debilitatem indirectam* barbara voce nuncupare consuerant, ab incitatione praegressa morbosa vel a fortiorum stimulorum actione originem ducere (*Inst. path. gen.* §. 60). Id autem valetudinis adversae genus non roborantem tantum, quam late patet, methodum, sed incitantem etiam et stimulantem requirit, quoniam, quae efficientiam ipsam auctura sunt, prius agere nequeunt, quam vis sensiferae torpore sublato. In apotherapia hac plerumque utendum est indicatione, praesertim post morbos graviores malignosque, qui vim sensiferam magnopere adfecerunt: quanquam interdum convalescentes nonnullorum organorum teneritate ea ac sensu eo acuto laborent, ut incitantia aegrius ferant.

§. 119. *Continuatio.*

Vis vegetativae debilitas indicat omnino etiam roborantem methodum, sed, cum plerumque vis sensifera sero aboleatur, magis etiam incitata sit (*Inst. path. gen.* §. 63) cavendum est utplurimum

a tonicis, quae proprie ita dicuntur et ab incitantis methodi connubio. Tum nutritio tum oxygenis in pulmonibus confectio promovenda est, tum etiam idonea ratio absorbtionis intestinalis et cutaneae restituenda (*Path. gen.* §. 62).

§. 120 *Continuatio.*

Universalis, aequabilis, ἀπύρετος diuturnaque debilitas, omnibus organis infesta, etiamsi per se in sanitatem haudquaquam abeat, in praeceps tamen dare aegrum non solet, nisi major in singulis organis discrepantia adfuerit, aut destructas esse nobiliores partes patuerit (*Inst. path. gen.* §. 64. 65). In illa diuturna labe palmaria est regula, roboranti methodo praemittere vis sensiferae incitationem fortiorem, febrem etiam excitare et metasyncrisin moliri, ut tandem roborans methodus rite adhiberi possit.

§. 121. *Continuatio.*

Quibus generatim decursis patet etiam, quae morborum classes roborantem methodum magis vel minus exigant.

Quodsi febrium primo meminerimus, intermittentes poscunt methodum roborantem, dum simplices sunt, nec cum inflammationibus aut sordibus biliosis compositae, quoniam ex atonia viscerum et inaequabili virium conductione originem ducunt. (*Path. spec.* §. 38). Nec deserenda haec methodus est, cum sordes gastricae ex longiore febris mora nascuntur: utique commendanda etiam in morbis

febrium pedissequis, qui ex eadem atonia et stasibus abdominalibus ordiuntur (Path. spec. §. 39). Si quis vero tumores viscerum aliasque febrium intermittentium sequelas resolvente methodo adgreditur, is caussam eam amovere nequit.

Quod attinet ad febres remittentes, methodus haec, si tempestive adhibetur, utilissima est. Sed in popularibus morbis, maxime qui in typhum proclives sunt, nec initium postulat hanc indicationem, nec is morbi status, ubi vis sensifera magnopere fluctuat, nec is, qui in perniciem ruere aegrum prodit. Tempestive confugimus ad roborantem methodum, cum imminuta energia cum minore vis sensiferae incitatione juncta est. Itaque, si febris semet manifesto remiserit, fractam tamen efficientiam produnt pulsus debiles, molliores, sensus ipsius aegroti, motuum impotentia oculorumque languor. Necesse est, absit sitis intensa, absint dolores pertinaces, spiritus difficultas, deliria, aestus internus, anxietas et trux oculorum obtutus. Convelli tamen membra, per se haud contrarium est huic curationi, nisi e sociis symptomatibus insignem vis sensiferae incitationem cognoveris.

§. 122. *Continuatio.*

Praestantissimum praebet adminiculum haec methodus in curanda pravitate humorum, quae in putredinem vergit, acutus fuerit morbus sive longus. Siquidem principem ejus vitii caussam dicimus vis vitalis infirmitatem (*Path. gen.* §. 94), quam cum protinus nonnulla contagia producant (*Ib.* §.

140), popularium morborum contagiosorum curatio roborantibus quoque et tonicis remediis saepe perficitur. Quinetiam diuturni morbi, in putredinem aut aliam humorum depravationem vergentes, roborantibus tonicisque ipsis optime curantur. Probe tamen observandum est, torporem vis sensiferae cum efficientia deficiente adesse debere, si putredini tonicam methodum opponimus: itaque e pulsibus languidis, mollibus, exilibus, ex oculorum obtutu stupido, e voce tremula et clangosa, e sensuum torpore, soporibus continuis, mentis adiaphoria, humorum denique profusionibus per sudores, alvum et urinam, eum cognoscimus statum, qui tonica requirit. Ubi contra continuo desipit aeger aut insomnia turbatur, ubi dolores internarum partium saeviunt pulsusque sunt concitati et duri, prius vis sensiferae incitatio tollenda est.

§. 123. *Continuatio.*

Inflammatio quamvis per se curatione hac potius angeatur quam minuatur, est tamen species quaedam, debilitate producta, quae in gangraenam vergit et ulcera maligna comitatur (*Path. spec.* §. 148. 169. 180. 184). In hac, circumspectissime cognita, roborans methodus unicum praebet adminiculum: maxime si decrepitam senectutem, cachecticum habitum, caussas praegressas summopere debilitantes, dolorum absentiam et febris validae, celerrimum progressum gangraenae aut ulceris, viriumque prostrationem in praeceps ruentem animadvertimus. Ita etiam agendum in morbis exan-

thematicis, si lividus aut niger color exanthematum, lipothymiae frequentes, pulsus exiles et languidi, pallor frigusque totius corporis exhaustas vires et vis sensiferae torporem signant. Inflammationes diuturnae, quae ulcera interna comitantur, tum demum hanc curationem indicant, cum febris vel nulla vel mitissima est, cum profusiones humorum, sopores et caloris defectus torporem vis sensiferae produnt. In phthisi praesertim ulcerosa delectus remediorum huc pertinentium necessarius est, cum, quae nutriunt et victus rationem complectuntur, multo tutius adhibeantur, quam quae simul tonica sunt.

§. 124. *Continuatio.*

Dolores diuturni per se nunquam hanc methodum postulant, nisi morbi iis juncti habitum depravaverint, vires infregerint naturae et longam produxerint infirmitatem, maxime viscerum abdominalium. Arthritici adfectus, dum atonici sunt, nullis stipati activis doloribus articulorum (*Path. spec.* §. 454), roborante methodo optime curantur, licet etiam hic in victus ratione major fiducia collocanda, quam in tonicorum usu, quae saepe impetum humorum in organa nobilia periculosum cient. Qui in rheumaticos dolores proni sunt, diuturna debilitate conflictati, roborante methodo maximeque diaeta vires confirmante saepe liberantur.

§. 125. *Continuatio.*

Morbi spastici roborante methodo tum demum tractantur, cum nutritionis labes, viscerum torpor et vasorum abdominalium spasmos saepe recurrentes excitant. Id praesertim in hystericis adfectibus contingit, qui sedantibus quidem ad tempus leniuntur, sed penitus fugari nequeunt, nisi vel totius corporis constitutio emendetur, vel viscerum abdominalium torpor tonica methodo, praesertim victus ratione, amoveatur. Quid quod ipsa epilepsia, aliis omnibus remediis resistens, roborantibus nonnunquam, cortice peruviano, glandibus quernis etc. fugata esse fertur.

§. 126. *Continuatio.*

Profluvia sanguinis aliorumve humorum, si a laxitate pendent vasorumque torpore, salubriter tonicis simulque adstringentibus curantur, quamvis circumspectione opus sit propter vim irritantem, qua ea remedia facile impetum humorum augent. Itaque e g. in dysenteria diuturna, postquam dolores spasmique sopiti fuerint, expedit confugere ad tonicam roborantemque methodum, qua penitus saepius debellatur.

§. 127. *Continuatio.*

Denique et in stasibus si a laxitate oriuntur magis confert haec methodus quam resolvens proprie dicta, quae vires saepe magis infringere solet. Maxime vero confugiendum est ad hanc methodum,

dum colluvies pituitosa viscera abdominalia infestat, in qua cum vermes nidulari consuescant, anthelminthica etiam virtute pollere roborantia patet. Quin calculi generationem avertunt, e muci coagulo utplurimum orti.

c. *Contraindicantia.*

§. 128.

Gravissime et constanter prohibetur praestantissima haec methodus fallaci eo statu, qui ex oppressione virium nascitur (*Path. gen.* §. 48). Is cum speciem verae debilitatis nonnunquam prae se ferat, magnopere refert, caussas praegressas, morbi historiam praesentiaque symptomata curiose comparare, ut, uter adsit status, appareat. Nonnunquam per experimenta haec comperire opus est (§. 3). Siquidem sordium gastricarum praesentia et turgor etiam criticus, sanguinis impetus aliorumque humorum ita vires pessumdare videntur, ut, qui rudis est in doctrina et usu, facillime decipiatur. Purgantibus nonnunquam, sanguinis missione, vomitu excitato fallax ea debilitas ocyus tollitur, quam dum roborantia exhibueris.

Quodsi quoque compertum habemus, veram adesse debilitatem, si sordes tamen simul urgent aut obstructio alvina, humorum denique impetus, haec obstacula prius removenda sunt, quam ad ipsam curationem confugeris. Actio enim medicaminum eorum impeditur colluvie humorum, facileque nocent augendo stimulos.

§. 129. *Continuatio.*

Magni dein est momenti, vis sensiferae incitationem aut nimis inaequabilem dispensationem, ut contraindicans hujus methodi contemplari. Accessus febriles in se confluentes, calor continuus, inflammatio activa, spastica partium constrictio prohibent omnino hanc curationem, ni eae conditiones adsint, quas (§. 123-125) perstrinximus. In haemorrhoïdario morbo, arthriticis, hystericis adfectibus, febribus continuis perquam noxius est roborantium effectus, quod praesertim abusus in Brownii schola docuit.

§. 130. *Continuatio.*

Nec negligenda est naturae efficacia, quae saepe oppressis viribus utitur, ut salubre aliquid moliatur. Dolores et spasmi, febres etiam interdum auxilia praestantissima sunt ad restituendas vires, quibus cum roborantem opposueris methodum, naturae molimina turbabis. Sunt caussarii, qui per arthriticos insultus aut per spasmos etiam vires facilius recuperant, quam cum roborantem adhibueris methodum. Accedit, varios morbos diuturnos toti corporis constitutioni eam labem adferre, ut, digestione labefactata, nullum remedium neque vulgaria nutrimenta ferri possint. Quid enim mulieri sexagenariae, quae majorem vitae partem in spasmis aliisque nervosis degit adfectibus, quaeque jam eo redacta est, ut ventriculus, praeter selecta quaedam alimenta, nihil ferat, quid ei mulieri

roborantia imperaveris? Naturae potius committenda est, levanda symptomata, sensibus blandiendum: curatio autem perfecta ex arte nunquam speranda (§. 5).

d. *Indicata.*

α. Victus ratio.

§. 131.

Quodsi uspiam praestat victus rationem remediis, quae officinae largiuntur, anteferre, certe in hac id opus est curatione perficienda. Namque, cum ipsa corporis compages ac efficientia mutandae sint, fieri in multo minus remediis potest, quippe quae plerumque transeuntem stimulum addant, aut, si permanentem etiam, si ex ipsis utique aliquid in corporis compagem abit, multo minus in suam naturam convertere id potest corpus, quam et alimenta et aërem ambientem; multo insignius agere debet animi temperies et corporis exercitium, quam omnia artis adminicula. Haec etiam potius adjuvant actionem earum rerum, quae e victu salubri proficiscuntur.

Id tamen ex toto monendum, neutiquam eamdem victus rationem cuivis debilitatis gradui aut speciei conferre; sed caute distinguendam esse eam, quae febres acutas comitatur, ab ea, quae in intermittentibus adest; longe alio modo tractandam esse eam, quae in convalescentibus ex acuto morbo superest, quam quae cachexias stipatur: denique peculiari modo studendum est, ut in nervosis

adfectibus diuturnis victus ratio vires conservet et augeat.

§. 132. *Continuatio.*

Nutrimenta, quae vulgus *roborantia* vocat, haud cuivis apta sunt. Generatim vero sedulo eligenda sunt leviora digestuque facillima: valentiora vero a sanis duntaxat ferri possunt. Dandum tamen, ut Hippocrates jam praecepit, aliquid est consuetudini, ut nec agricolae prohibeas valentiora, quibus adsuevit, nec tenerae mulierculae imperes quae miles gregarius aut auriga ferunt. Notandum etiam aliud Coi senis praeceptum: „ Paullo „ deterior et potus et cibus, jucundior autem, „ eligendus potius quam meliores sed ingratiores. (1) " Igitur et in his indulgendum est aegri cupiditati, ni plane noxia appetiverit (2). Denique ex toto cavendum est, ne alimenta remediis ullo modo contraria sint, aut haec in aegri damnum mutent; si quis e. g. aegro hydrargyrosin duranti fructus horaeos aut acida permiserit.

---

(1) Aph. 2, 38. Τῷ σμικρῷ χεῖρον καὶ πόμα καὶ σιτίον. ἥδιον δὲ, τῶν βελτιόνων μὲν ἀηδεστέρων δὲ μᾶλλον αἱρετέον.

(2) Aret. *Curat. diut.* lib. 2. c. 6. Πολλὸν δὲ μέζον ἐπὶ τουτέων ἔστω αἱ τοῖσι κάμνουσι χάριτες, καὶ τὸ καθαρῶς ἅπαν δρᾷν καὶ ταῖσι ἐπιθυμίῃσι ἕπεσθαι τὸν ἰητρὸν, μὴ μεγάλα βλάπτοντα· ἄριστον γὰρ τόδε, ἣν μὴ κάρτα ὠφελεύντων ὄρεξις ἥκῃ.

§. 133. *Continuatio.*

Discrimen nutrimentorum e vegetabilibus animalibusque in diaeta aegrorum magni momenti instar habet, siquidem carnium proclivitas in putredinem eo minus subigitur a stomacho, quo debilior est ejus vis, aut quo magis est intenta in alios fines (*Path. gen.* §. 137). Itaque, qui febribus laborant, abstineant a carnibus, jusculis valentioribus ipsisque ovis. Quo magis continua est febris, eo severius est prohibenda animalis diaeta, eo magis sola sufficiat ptisana, cujus exhibendae varios modos pro varia morbi indole nemo curiosius Hippocrate praecepit. Quodsi vero semet remiserit febris, viribus etiamnum labantibus, addendum aliquid est nutritioni: namque tenuissimus victus atque offendit aegrum sanitatisque restitutionem impedit, ac valentissimus.

Neque tamen vegetabilis victus ubivis saluberrimus putatur. Cum enim facilius acescat, diuturna stomachi infirmitas leviores potius carnes poscit quam legumina aut fructus horaeos, quibus acrimonia ventriculi acida et flatus facillime generantur. Instinctui plerumque obediendum est; si enim aeger carnes respuit aut horret, nocere etiam solent; si vinum concupiscit, utile etiam id utplurimum erit (§. 28). Denique et convalescentibus carnes potius imperandae sunt, quod celerius nutriunt plantis.

§. 134. *Continuatio.*

Sed magna carnium huic fini idonearum est differentia. Convalescentibus nil utilius ac jucundius venatione et avibus, quae volatu fidunt: quae si assae comeduntur, digestionem adjuvant et corpus firmant. Qui nec has mandere carnes possunt, jusculis nutriuntur e carne vitulina aut gallinacea, quibus oryza, hordeum decorticatum, allia etiam et petroselini, portulacae, dracunculi, sanguisorbae folia adduntur. Saluberrimae partes quaedam animalium juniorum, thymi glandulae et mesenterii vitulini, quae etiam elixae cum succo citri, encrasicolis et pane triticeo miscentur. Febribus impliciti aut morbis diuturnis confecti gelatina animali nutriuntur, quae e cornu cervi raso aut pedibus vitulinis cocta cum additamentis gratis exhibetur (*Pharm.* §. 31). Amphibiorum caro, viperarum maxime et lacertarum debilitati aptissima, quae cachexias comitatur, diureticas simul habet et diaphoreticas vires (*Ib.* §. 32) Juscula etiam e limacibus parata alibi jam (*Ib.* §. 32) commendavimus.

Carnes sale fumoque conditae quamvis in morbis acutis prorsus interdicendae, expediunt tamen in laxitate stomachi diuturna.

§. 135. *Continuatio.*

Lac etiam optimis adnumeratur nutrimentis (*Pharm.* §. 35), maxime humanum et asininum, quod utrumque, intimo connubio saccharinae sub-

stantiae et albuminosae insigne, confert praesertim tabe confectis. Salubrius fit acqua Selterana aut Geilnaviensi aut alia, quae acidum carbonicum continet, mixtum. Salubrius quoque lac ebutyratum et serum lactis dulce: in profluviis sanguinis utilissimum serum lactis aluminatum (*Pharm.* §. 285).

Lacti similia sunt ova, quae si e gallinis petita, recentia aut molliter cocta eduntur, leve nutrimentum praebent. Aliorum tamen pullorum cohortalium, tringae etiam vanelli, licet dapes lautas praebeant, aegris tamen ob pinguem indolem minus conferunt: insignem digestionis vim poscunt coctione durata.

Piscium carnes ocyssime putrescunt, hinc minus commendandae sunt aegrotis, prohibendae omnino, si febre laborant. Salubriores sunt esox lucius, cyprinus barbus, cyprin. carassus; perca fluviatilis et lucioperca; salmo fario, trutta et alpinus; gadus etiam lota. Ob adipis copiam prohibendi cyprinus carpio, brama, salmo salar, cottus gobio, muraena anguilla et petromyzon fluviatilis; ob valentissimam carnem marini et acipenseres.

§. 136. *Continuatio.*

E vegetabilium partibus, ut leviter nutriatur corpus, praeferenda sunt cerealium semina, avenae praesertim et hordei excorticata, fagopyri etiam et festucae fluitantis, e quibus juscula parantur: dein panis vel triticeus vel secalinus. E farre secalino puls conficitur, tabidis commodissima: pariter uti-

lis quoque medulla cycae circinnalis et bulbi orchidum (*Pharm.* §. 26). Solani tamen tubera, amylo ditissima, vel penitus prohibenda sunt aegris, vel in diuturnam infirmitatem servanda.

Plerisque aegris commodissima sunt legumina tenera, phaseolorum, pisorum lotique tetragonolobi, semina etiam ipsa, dum liquorem amni saccharinum continent. Qui si jam concrevit in albumen amylumque, neutiquam idonea sunt semina, quia flatus excitant. Pariter levia et grata praebent alimenta radices dauci carotae, scorzonerae, tragopogonis et sisari, cum intima mixtio saccharinae substantiae et mucilaginis digestionem juvet ac alvum molliat. Huc etiam turiones asparagi, lupuli, crambes maritimae; surculi etiam podagrariae aliarumque herbarum, brassica quoque gongylodes, praesertim botrytis, referenda sunt. Minus confert brassica sabellica et selenisia aut sabauda: brassica vero napobrassica, capitata, viridis et rubra; rapae; radices apii graveolentis, petroselini, ipsa etiam spinacia oleracea vel plane prohibeantur, vel cautissimo in diuturnis morbis permittantur.

In fructibus horaeis, cerasis et prunis siccatis iterumque coctis, dein ficubus et uvis, pomis borstorfianis et cavilleanis, fragis etiam et moris princeps locus est tribuendus. Alii fructus vel flatus gignunt, ut malum armeniacum aut pyra; vel nimis calorem ligant, ut persicae; vel magis adstringunt, ut baccae myrtilli et vitis idaeae. Quibus quamvis uti possis in aliis adfectibus, firmare tamen corporis vires iis haud licet.

§. 137. *Continuatio.*

Potus, que corporis vires firmandae sunt, eo valere debet, ut digestionis vires leniter sollicitentur, excretiones rite serventur. Aquae purae admiscendum est vinum generosum, vel hujus paucula vascula bibenda. Vina gallica leviora, praesertim rubra clarissima et fragrantia, huic fini aptissima sunt. E cerasis etiam coctis aut pomis borstorfianis cum vino, saccharo et aromatibus gratioribus sorbitiones parantur delicatae: quae plerisque aegris optime conferunt. Cerevisia haud admittenda, nisi febre penitus silente, nisique probe parata sit, clara, lupulo bene condita et facillime per urinam transeat.

§. 138. *Continuatio.*

Aër purus praestantissimum offert auxilium ad firmandas vires sanitatemque restituendam. Studiose igitur ventilanda sunt cubicula aegrorum: aër purus continuo admittendus: protinus ut e morbo revaluerint aegri, sub dio degere, si temperies id permittit, discant. Aëre montano gaudere, si possint, insigne virium robur inde percipient. Temperies aëris frigidior, indoles siccior et serena multo utilior est aestuosa, humida et nebulosa.

§. 139. *Continuatio.*

Magnopere juvat exercitatio corporis, qua musculi firmantur, digestio promovetur, oxigenis paratio in pulmonibus acceleratur (*Path. gen.* §. 178).

In variis autem ejus speciebus praecipiendi, plurimum dandum est et consuetudini et vitae generi, tum etiam aetati, sexui, aegritudinis denique speciei et gradui. Imbecillimi aegri, diuturnis malis impliciti, gestationem et vectione in curru ferunt. Equo vehi vires magis exercet, animum reddit hilarem aërisque accessui multiplici favet. Navigatio, maxime per maria temperatiora, in diuturnis malis studiose commendanda est. Quodsi vires suffecerint, subdialis inambulatio, armorum tractatio, venatus, saltatio, ludusque varii, qui sub dio fiunt, commendantur. Eruditis hominibus declamatio et vocis exercitatio magnopere confert, quod quidem praesidium nemo uberius atque scientius Antyllo tractavit (*Oribas.* coll. *lib.* 6 *c.* 7 — 10).

§. 140. *Continuatio.*

Appetitiones animi declinationesque quantum faciant ad valetudinem adversam producendam, olim uberius exposuimus (*Path. gen.* §. 162 s.). Itaque medici est, in id omnes industriae ingeniique nervos intendere, ut animus aegrotorum quietus sit, et, si fieri potest, etiam hilaris. Huc confert inprimis fiducia, quam aeger in medico collocat, quam hic quidem meretur ἀταρακτοποιήσει (§. 18), humanissima sedulitate, nulloque praetermisso studii aut officii genere, quo benevolentiam suam et desiderium opem ferendi probare possit. Magnopere interest, cautissimum esse in praedictione formanda, qua ne terreatur aeger cavendum. Si exitium instat, id ita praedicendum est, ut homi-

nem sapientem et christianum decet. Religionis nostrae, quae humanitatis triumphum sistit, praeceptis utendum, ut animi aerumnis terroribusque fessi vires erigantur eoque vertantur, unde solatium verum auxiliumque omne petendum.

Nec negligenda adfectuum salubrium excitatio, quae etiam musicae artis ope contingit: antiquissimo more, incitationibus mollibusque carminibus morbos fugare, id praeprimis probante. Contra omnem morbi dolorem Avicenna dulcem suadet cantilenam. Et Asclepiades in furore aliisque mentis morbis adhibendum esse praecepit cantum duplicem: phrygium, qui jucundissime excitaret animum prae moestitia furore correptum, alterum doricum, gravem eum et compositum, qui juvet puerilibus cachinnis exsultantes (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 1 *c.* 5).

§. 141. *Continuatio.*

Denique et somno utendum est, ut vires recreentur. Qui si potest absque narcoticis cieri quietus, mirum est, quantum eo addatur viribus, ut et crises perficiantur et convalescentes citius in sanitatem redeant.

β. Medicamenta.

§. 142.

In remediis primum certe locum *martialia* obtinent, quae vero contraria fere statui febrili, in diuturna duntaxat et cachectica infirmitate adhibenda sunt. Ubi laxitas fibrae simul est corrigen-

da, ubi calefaciendum corpus, sanguinis mixtio depravata curanda, rubor cruoris augendus est, ibi martialia reliquis remediis praeferenda sunt: de quorum delectu alibi (*Pharm.* §. 353—365) praecepimus.

Sequuntur remedia extractiva amara (*Pharm.* §. 171) quae praecipue ventriculi vires firmant, humorum digestioni inservientium mixtionem emendant stasesque resolvunt. Itaque praeferenda sunt in debilitate febrili atque inaequabili virium nervosarum dispensatione: commendanda etiam in colluvie pituitosa et verminosis adfectibus.

Dein remedia *balsamico-adstringentia*, quae et *tonica* dicuntur, maxime suadenda sunt, ubi infirmitas major cum laxitate et atonia adest. E quibus cortex peruvianus reliquis palmam praeripit (*Pharm.* §. 200). Eorum omnium usum in superioribus indicavimus.

Denique et acida mineralia energiam systematis sanguiferi potenter augent, vi sensifera minuta, quod e deposito oxygene exponere poteris *Pharm.* §. 262).

CAP. IV.

DE METHODO INCITANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 143.

Quodsi ea, quae de ratione corporis organici ad res externas (*Phys.* §. 62), de ortu morborum dynamico (*Path. gen.* §. 6), de actione remediorum generatim (*Pharm.* §. 5) praecepimus, universim intelliguntur; negari nequit, omnem praesidiorum, quae ars offert, actionem vel magis vel minus stimulantem esse, eo saltem tendere, ut, limitata protinus vis sensifera sese exserat. Qua quidem generali lege solutae sunt eae res, quae duntaxat limitant vim, aut quae mechanicas fibrae dotes ita mutant, ut cohaerentiam minuant (*Pharm.* §. 6 7). Ab eo autem loquendi usu latissimo recedimus, si incitantem methodum habemus peculiarem, qua vis sensifera vel totius corporis, vel systematis alicuis aut partium singularum ita sollicitatur atque lacessitur, ut, quae obdormiverit, expergiscatur; quae deses ac iners, suscitetur; ut et efficientia ad valetudinis secundae normam redire possit. Quibus cum sufficienter pateat discrimen roborantis methodi ab hac, monendum etiam, nec evacuantem ullam methodum etiamsi ex incitatione vis sensiferae saepe proficiscatur, huc referendam esse.

§. 144. *Continuatio.*

Cum per se hac methodo vires neutiquam augeantur, exsertione duntaxat aut manifestatione vis

sensiferae increscente, transire eum effectum liquet. Est tamen longa et continua fere series incitantium rerum, ordiens ab iis, quae fugacissimo modo stimulant (spiritum aethereorum exemplo) producta in eas, quae fixo permanenteque modo vires lacessunt (earum exemplo, quae resinam habent). Hae locum primitus adfectum potius sollicitant, in alia minus agunt: fugacissima vero incitamenta per nervorum imperium totius corporis potita vim sensiferam ubique proliciunt. Est autem id singulare in omni incitantium actione, virium functiones accelerari quidem sed nullo modo fortiores in se fieri, sensationes igitur ocyssime contingere vividioresque esse motusque omnes crebriores, neque tamen ipsam efficientiam robustiorem fieri.

§. 145. *Continuatio.*

Itaque contingere solet, ut lacessita vis eo citius semet remittat atque vel ad debiliorem redeat actionem, quo fugacior est incitatio, quoque ocyus transit (*Phys.* §. 66). Haec quidem remissio vel protinus in energia ipsa animadvertitur, vel post temporis aliquod spatium in vi sensifera. Hinc fit, ut musculorum actio decrescat, maxime in peculiaribus organis post stimulantium nonnullorum usum, camforae exemplo et digitalis aut kali etiam carbonici (*Pharm.* §. 98. 165. 273).

Quibus accedit, virium intensitatem imminui secessu aquae et humorum aucto (*Phys.* §. 36. 52). Atqui pleraque incitantia tum demum salubriter agunt et effectus speratos producunt, cum perspi-

rationem cutaneam leniter promovent, quod de camfora, digitali, hydrargyro etiam et stibio notissimum est. Qua perspiratione cum discidium humorum increscat, eliminatur omne id, quod antea vires sollicitaret, ipsa etiam conductio imponderabilium facilior fit et magis regularis. Hic autem agendi modus perquam memorabilis est, quod nimirum incitantia, quo magis fugacia sunt, eo melius et tutius inaequabilem vis sensiferae distributionem ad ordinem sanitatis reducunt: valerianae exemplo et spirituum aethereorum: quoniam horum effectus brevi tempore transit in remissionem, perspiratione aucta.

§. 146. *Continuatio.*

Quamlibet, quae vere roborant adduntque aliquid ad corporis compagem, incitantibus proprie adnumeranda non sint; ea tamen, quae alterum vis vitalis momentum, energiam, privatim lacessunt, stimulare omnino merito dicuntur. Opium enim, quo nervorum energia augetur, minime tamen roborat, sed in praestantissimis militat incitamentis (*Pharm.* §. 232).

§. 147. *Continuatio.*

Magni tamen momenti instar habet discrimen systematum organorumque, quae peculiariter incitante methodo adficiuntur. Vita cujusvis organi peculiaris (*Phys.* §. 13) ac specificus modus, quo externae res eorum organorum vim sollicitant (*Phys.* §. 52) nullibi magis clarescunt, quam in incitantium eorum actione. Quodsi enim cantharides et

scilla et digitalis renes es vesicam specifico modo adficiunt; hydrargyrum vasa absorbentia et capillaria; cutim viola tricolor, sulfur et stibium; pectus et asperam arteriam senegae radix; resinosa saponacea ventriculum adoriuntur.

Neque earum rerum, quae idem systema aut organon adgrediuntur, eadem est et una actio; siquidem et kali carbonicum et galbanum et ammoniacum in vasa absorbentia agunt et capillaria; longe tamen alio modo ac hydrargyrum. Quanam autem ratione id exponendum sit haud liquet; medici tamen est, sedulo indagare id discrimen, ut, quemnam effectum peculiarem quodvis remedium incitans exserat, patescat. Maxime vero notanda differentia eorum, quae, nervorum organicorum vim sensiferam eliciendo, motum sanguinis accelerant caloremque animalem et earum rerum, quae nervis cerebralibus blandum, gratum fugacemque stimulum impertiendo, actiones systematis sanguiferi magis sedant et componunt.

§. 148 *Continuatio.*

In quibus antithesis organorum et antagonismus cum consensu haud negligendus est. Quodsi etiam polarium elementorum antithesin minus advertimus, utpote minus clarum, sed hypotheticum (*Phys.* § 72) cuivis tamen patet arteriarum venarumque antithesis, intercedente systemate capillari, utpote indifferenti. Notissima est nervorum musculorumque antithesis, e praedominio alterutrius momenti, quo vis vitalis constituitur, exponenda; quae, si ad stimulantium quorumdam peculiarium

actionem applicatur, ad id fere redit, ut, vi sensifera fugaci modo incitata et conductio et consumtio imponderabilium augeatur, quo facto musculorum contractiones irregulares compescuntur (*Path. gen.* §. 259). Tali quidem modo non est, cur dubitemus, incitantia plura antispastica virtute vigegere, moschi exemplo et valerianae.

Nec negligenda est alia organorum cutaneorum et internorum antithesis, qua fit, ut incitatis illis, haec minus vivide, minus etiam turbulenter agant. Hactenus caustica, vesicatoria eaque, quae exanthemata proliciunt, interdum componere turbas viscerum videntur.

b. *Indicantia.*

§. 149.

Generatim haec methodus vis sensiferae torpore indicatur. Quem ut rite cognoscas, ut sedulo rationem utriusque momenti, quo vis vitalis constituitur, gradum torporis et tempus morbi discernas, omnes intendere nervos ingenii et intellectus oportet. Siquidem, ubi resoluti penitus sunt nervi, quivis, vel rudis ab omni scientia, perspicit, stimulantium opus esse; ubi vero, inaequabili virium dispensatione vigente, vis sensifera vergit quidem in torporem, sed nondum penitus est prostrata, curiose delectus incitantium instituendus est. Fugacia eaque, quae blandissimo modo nervos sollicitant, ut aequalibiter imponderabilia conducantur, praemittenda sunt; sequi debent, quae fixiori modo peculiaria organa adficiunt.

§. 150. *Continuatio.*

Incitans igitur methodus in auxilium vocanda est in febribus acutis, dum citra inflammationem activam et saburram virium languor cognoscitur pulsibus exilibus, irregularibus et debilibus, sensuum hallucinationibus, somno turbato insomniis, aut soporibus; tum calor neutiquam adest continuus, sed crebri horrores, aut frigus etiam totum corpus exercet; dum cutis sudoribus madet haud levantibus, dum urina turbida est alvusque vel liquida vel etiam stricta Nequaquam obstant spastici motus varii, subsultus tendinum et deliria, si modo haec mitia fuerint: namque et in moribundis cum summo languore virium haec symptomata jungi cuivis notum est.

Multo fortius poscuntur incitantia, cum pulsus sunt molliores justo et undabundi, cum temperiei nulla vicissitudo accidit, soporibus continuis aeger vexatur, oculi caligant, auditus aliique sensus hebescunt, cum tremores corpus quovis motu exercent. Tum ad validiora est confugiendum incitantia, quae vero, si energia omnino pessumdata est, sola haud sufficiunt, sed tonicis et roborantibus jungenda sunt.

§. 151. *Continuatio.*

Indicantur incitantia, si naturae vires crisin moliente, infirmitate aut vi morbi impediuntur. Ea caussa rite cognita et sedulo distincta ab oppressione, satius est, incitante methodo generali

adhibita, naturae potius viribus suscitatis committere, quid moliturae sint, quam hanc vel illam crisin protinus suscitare (§. 30). Sic exanthemata, si quae juvabunt; sic sudores, urinam, alvum etiam et vomitum ciet ipsa natura; sic pus benignum in ulceribus malignis producit, dummodo incitante methodo ad id stimulatur. Pleraque ejusmodi remedia, quibus tributa est vis, vel hanc vel illam proliciendi excretionem, generatim potius stimulant vasa capillaria, unde neque myrrha puris generationem proxime, neque hydrargyrum salivae cursum promovere credibile est, sed incitatis vasis capillaribus modo hanc modo illam producere excretionem.

§. 152. *Continuatio.*

In morbis diuturnis incitantem methodum non solum nervorum resolutiones indicant, sed maxime languor reproductionis, e vis sensiferae labe proficiscens. Hinc in hydrope praeprimis, si vasorum absorbentium torpor accusandus est, incitans methodus eligenda est, qua et excretiones augentur et absorbtio promovetur. Scorbutus, a depravata sanguinis paratione pendens, peculiaribus tractatur incitantibus, quae et digestioni et sanguinis boni confectioni favent. Scrofulae incitantibus iis curantur, quae glandulas vasaque absorbentia privatim adficiunt, ut laxitas eorum organorum tollatur.

§. 153. *Continuatio.*

Morborum diuturnorum curatio eo saepe tendit, ut, vi sensifera inaequabiliter distributa, haec in normam redeat, quod excitat ea nonnunquam optime succedit (§. 145). Itaque in innumera fere malorum caterva, quae stases abdominales sensiferaeque vis per ganglia abdominalia fluctuationem excipit, prodest, peculiaris methodus incitans, quae vel vasorum abdominalium actionem auget, vel impetum humorum versus organa quaedam peculiaria suscitat. Ita in arthritide anomala aconitum et guajacum, dulcamara etiam et ammonium agere videntur. In imperanda vero hac methodo incitante magnopere interest, victus rationem ita instituere, ut faveat activis naturae medicatricis moliminibus, alioquin enim vires prius labascunt, quam salubres effectus producant.

§. 154. *Continuatio.*

Gravissima est incitans methodus in atonia viscerum abdominalium, quae et colluviem pituitosam et vermium congeriem et flatus et calculi generationem producit. In his omnibus remedia quae adhibentur, ad incitantem potissimum methodum reducenda sunt. Permanente tamen distinguuntur stimulo, quo suscitatae vires pituitae et resolvendae et educendae pares sunt. Lithontriptica inprimis et physagoga methodus huc fere redit.

§. 155. *Continuatio.*

Vis sensiferae intensio, si ab inaequabili ejus dispensatione pendet, tantum abest, ut irritantis methodi usum prohibeat, ut etiam magis et fortius imperet Sed circumspectissime et aegritudinis genus et tempus indagandum, ne exasperetur malum, quod omnino debellari potest hac methodo, si tempestive adhibetur Plurimi quoque interest, delectum instituere eorum remediorum, quae specifico modo et hactenus incitare valent, ut inaequabilis virium dispensatio cesset. Sic hydrargyrum muriaticum mite in inflammationibus passivis adhibitum omnino stimulat vasa absorbentia: nullum tamen aliud remedium incitans ei substitui potest. Kali causticum stimulare ecquis negaverit: eo tamen modo nervorum organicorum fines sollicitat, ut consumtionem imponderabilium accelerent, eaque ratione spasmi sileant (*Pharm.* § 274).

§. 156. *Continuatio.*

Hinc et profluvia, quamvis vasorum fines utplurimum incitatos agnoscant, stasibus tamen saepe aut laxitate saltem truncorum sustinentur, aut ab inaequabili virium dispensatione pendent. Quibus omnibus merito opponitur incitans methodus. Hinc cinnamomi cortex in sanguinis profluviis, arnicae flores in dysenteria, digitalis in variis ejusmodi profusionibus expediunt.

§. 157. *Continuatio.*

Quanquam oppressio virium humoribus aut aliis rebus materialibus effecta incitantem methodum prohibet, gravissima tamen est, si vel virus animale vel contagium nondum totam humorum massam depravavit, ut suscitatae vires semet liberare ab iis possint venenis. Ammonium causticum contra viperae morsus utilissimum nescio possitne alio modo exponi. Multo vulgatior est vini usus protinus ut aliquis contagio infectus est: et, qui febris flavae contagio inquinantur, si modo hydrargyri muriatici mitis grandiorem copiam sumunt, illico saepe revalescunt (*Mawe's. Reise in das Innere von Brasilien*, p. 8).

c. *Contraindicantia.*

§. 158.

Impotentia motuum et sensuum obfuscatio, quae obstacula excipit, tantopere nonnunquam urgent, ut verae infirmitatis speciem prae se ferant. Huic autem oppressioni, tum symptomatum comparatione tum praecipue caussis praegressis et historia morbi cognoscendae (*Path. gen.* §. 48) incitantem opponere methodum nefas est, cum stimuli opprimentes necessario augeantur.

Nihilominus monendum est, incitantem methodum, quamvis haud indicata sit, ad tempus tamen et in oppressione virium levamen adferre, cum, quaecunque adfuerint caussae, virium exsertio ta-

men augeatur. Itaque in lipothymia aut nervorum resolutione, humorum colluviei tribuendis stimuli fugacissimi, aqua Lucii aut ammonium causticum revocant ad tempus saltem vires, etiamsi perfecte curandus sit morbus remediis iis, quae humores eliminant. Curatio enim symptomatica, cui adnumeranda est haec incitans methodus, saepe necessaria est, cum vel urgent symptomata vel caussa materialis ignota est (§. 43. 44). Accedit, quod paullo ante monui (§. 157), nonnunquam incitantia ipsa paria esse, quibus materies morbosae evacuentur.

§. 159. *Continuatio.*

Aliud, pariter grave, contraindicans existit, si efficientia ipsa jam vere prostrata est; ubi nequaquam sperandum, fore, ut suscitata vi sensifera efficientia refocillari possit. Quinetiam magis infringuntur vires, si continuo lacessuntur, neque aliquid earum robori additur. Itaque ex historia morbi, symptomatibus comparatis et caussis praegressis gradus debilitatis efficiendus est. Si vero is cognoscitur, qui incitante methodo tolli nequit, his remediis addenda sunt roborantia et tonica. Cum arnicae floribus et radice serpentariae cortex peruvianus jungendus est, si in febribus nervosis, dysenteria maligna aut aliis ejusmodi morbis energia jam nimis labefactata est.

§. 160. *Continuatio.*

Inaequabilis vis sensiferae distributio, saepissime debilitatis speciem prae se ferens, haud facile irritantia poscit, nisi adeo fugacia sint, ut intensio iis producta ocyssime in remissionem transiens restitutionem normalis distributionis pedissequam habeat (§. 153). Gradus is aut ratio hujus intemperiei quibus prohibetur incitans methodus, cognoscitur plerumque e duritie pulsuum, ariditate cutis, aestus continuitate, doloribus internarum partium adsiduis, anxietate, desipientia feroci atque continua, e truci oculorum obtutu et lotii flammeo colore. Quorum symptomatum si pauciora adfuerint, fugacissima quidem incitamenta, quae sensus mulcent, proficua saepe sunt, nocentissima vero, quae fixiori stimulo exaestuant et turbas nervorum organicorum augent.

§. 161. *Continuatio.*

Sedulo cavendum est, ne naturae vires et molimina medicatricia incitante methodo perturbentur. Eum errorem gravissimum committunt, qui vel negligunt oppressionem virium crisium praeviam (§. 26); vel regulam auream susque deque habent: ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπη ταύτη ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων (Aph. 1, 21). Sic pervertunt naturae molimina, qui si forte alvi profluvium molitur, incitatione generali potius diaphoresin producere satagunt.

§. 162. *Continuatio.*

Ex toto autem praeceptum valet: qui morbo ipsi et caussis efficacibus medetur, vires etiam optime servat, et incitat. Superest saepe etiam post morbos superatos debilitas insignis, quae incitantibus nonnunquam magis exasperatur, si status morbosus organi nobilioris remanet. Ita nonnunquam longe alienis methodis vires suscitamus, si caussis eae curationes contrariae sunt. Adstringentia incitant, si laxitas fibrae; mollientia, si durities partium et rigiditas; sedantia ipsa, si nimia vis sensiferae incitatio activitatem minuit.

d. *Indicata.*

§. 163.

Nulla profecto alia curatio tam curiosum praesidiorum delectum exigit, quam haec, cum insignis adsit differentia remediorum, quorum alia alio modo agunt; plurima specifico modo organa peculiaria adficiunt; alia vim sensiferam nervorum, alia motricis fibrae receptivitatem lacessunt. Qui haec rimaturus discrimina probe delectum instituit, optime medetur. Experientia autem et pharmacologica scientia id examen instituendum est, nec opinationibus fidendum, quas scholae forte de polarium elementorum ratione comminiscuntur.

§. 164. *Continuatio.*

A generalibus incitamentis ordientes, aëris primum temperies obvia est, quae dum increscit,

totius corporis vim sensiferam potenter auget. Quantae sint caloris vires in suscitanda ea vi, uberius exposuimus (*Path. gen.* §. 125). Eo igitur utimur ad restituendam vim sensiferam, si nervi forte resoluti sunt, aut si vasa absorbentia et capillaria inertia muneribus suis haud rite funguntur. Veteres jubebant in paralysi sole corpus torrendum vel paroptesin e carbonibus, vel curationem, quam Graeci φοινιγμὸν appellitabant, arena litori vicina, quae sit sole ignita, ut circumtecta gremio foveret aegrotantem: imperabant etiam in lavacro igneo usum flabrorum (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 2. c. 1). Igne et recentiores saepius utuntur, cylindris e moxa accensis, quibus pertinacem interdum nervorum resolutionem tollere licet. In hydrope quanta sit fomentorum calidorum utilitas, cuivis innotescit: in eodem morbo clibani aut furni aestus non vulgo soli sed medicis etiam commendabilis videtur.

Quae calorem augent mechanico modo, frictiones maxime panno laneo, urticatio etiam, acupunctura, qua Japoniae incolae utuntur, flagra ipsa in usum vocanda sunt, ubi membra integra resoluta sunt. Themison plagis ferulae caedendas partes resolutas imperabat. *Cael. Aurel.* l. c.

§. 165. *Continuatio.*

Magnum praebet electricitas adminiculum, ut vis sensifera suscitetur. Id vel maxime de positiva electricitate, e conductore fasciculis radiantibus prorumpente valet: haec enim pruritum, punctio-

nis sensum et aestus, dolores, succussiones vel partium singularum, vel totius corporis producit. Attrahuntur versus irritatam partem humores, maculis rubris, congestionibus ipsisque inflammationibus obortis. Id fieri oxygene in ea electricitatis forma praevalente probabile est (*Path. gen.* §. 132). Neque tamen et negativa electricitas, e τριπτηρίῳ seu pulvino fricatorio, elicita, sine stimulantibus effectibus est: namque pulsus accelerati, dolores aucti et secretiones promotae inde interdum observatae fuerunt (*Kühn's Zusätze zu Deiman über electr.* p. 64). Quod Böckius explicare studet ex oxygenis e corpore evocati aeque stimulante vi, ac dum corpus ingrediatur (*Beytr. zur Anvend. der electr. auf den menschl. körper*, p. 21).

Quodsi vero electricitatem adhibituri sumus, morbi genus gradusque torporis ante omnia caute definiuntor. Cum enim vis sensifera fortiter eo stimulo lacessatur, consideranda est utriusque momenti, quo vis vitalis constituitur, ratio. In morbis diuturnis potius, quam acutis ad hoc praesidium confugiendum est, quanquam febres intermittentes ipsique rheumatismi acuti huic methodo interdum cedere soleant (*Kühn's Zusätze zu Deiman*, p. 169. 308).

Ita autem administranda est haec curatio, ut a mitioribus speciebus inchoemus, neque prius concussiones ope lagenae Kleistianae in usum vocemus, quam corpus adsueverit huic stimulo, mitioribus aliis incassum tentatis. Balneo electrico, quo, nulla elicita scintilla, atmosphaera electrica

eum circumfundere jubetur, incipimus: ventus electricus sequitur, quem afflamus parti cuidam speciali, ope bacilli directoris recurvi, cujus apex pyrulo ligneo instructus est. Scintillarum elisio his valentior est methodus; sellae separatoriae imposito aegro admovetur elicitor bacillus, obtecta prius parte pannis laneis aut sericeis. Qui, pro crebrius parti admovetur, eo blandior est stimulus; fortior, quo longiora intercedunt temporis spatia. Succussus tandem electricus eo conducit, ut, circulo rapido electricitatis utriusque excitato fortissime pars adfecta feriatur. Requiritur lagena Kleistiana, vel cum conductore jungenda, vel, si fortius et velocius impraegnanda est, ita collocanda, ut tegumen alterum cum conductore, alterum cum τριπτηρίῳ ope catenularum cohaereat. Ex hac vero duobus bacillis ita elicitur electricitas, ut, altero cum altero tegumine juncto ad extremam partem applicito, altero scintillas ex altera extrema parte provocemus.

Circumspectione vero opus est, ut evacuationes liberae serventur et promoveantur, sicut id in omni incitante methodo (§. 145).

§. 166. *Continuatio.*

Galvanismus, seu electricitas heterogeneis corporibus semet contingentibus elicita, cum omnes electricitatis, quae machina provocatur, effectus edat, magni quoque pendendum esse in incitanda vi sensifera probabile est. Bischofii quoque et Grapengiesseri, Schuberti et Waltheri Landshutensis

studiis magnopere commendata est haec curatio; modus eam adhibendi commendatus ab Osiandro, Weinholdio et Westringio. Neque tamen experientia docuit, vel fortiorem praebere vel tutiorem stimulum electricitate machinis elicita.

§. 167. *Continuatio.*

Magnetismo, quem artifex tractibus illis suscitat, sensum organicum mirifice erigi et hactenus incitari, ut et clarus fiat et instinctu actiones salubres producat et crises etiam spasticis motibus turbulentas, olim (*Phys.* §. 396 s.) docuimus: unde nonnulli nostrae aetatis medici in desperatis casibus, ad eam methodum confugiendum esse suadent. Cum vero morbus potius sit, quam status peculiaris; cum, quid effici possit iis turbis, incertum sit; cum id tamen persuasum habeamus, corpori hominis imprimi eam mobilitatem sensiferaeque vis perturbationem, ut diuturna saepe sequatur aegritudo adversa: abstinendum potius est hac intuta methodo.

§. 168. *Continuatio.*

Potentissimum animi imperium in functionibus corporis regendis cogit nos atque compellit, ne unquam mentis dotes, ingenium et proclivitates in morbis curandis negligamus. Intensio animi languentis et marcentis ad studia, ad adfectus laetos erigentesque gravissimum praebet praesidium, quo torpor vis sensiferae tolli potest. Quid quod ira ipsa et terrore nervorum resolutionis sanatae meminerunt auctores.

Ipse denique concubitus eximium praebet incitamentum, quo diuturnae aegritudines, maxime e languore mentis et adfectibus tristibus ortae tolli possunt.

§. 169. *Continuatio.*

In medicamentis incitantibus dispescendis obvia prima est classis fugacium et volatilium, hydrogene abundantium, seu fragrantium seu etiam graveolentium. Haec nervos cerebrales adficiendo toti nervorum imperio blandum impertiunt stimulum, ut et vividius agere et perturbationes cessare possint. Spiritus aetherei primum merentur locum: nominanda dein, quae oleo aethereo scatent, moschus et valeriana: quibus denique vinum rhenanum succedit. Haec in principibus. Pariter sedant ac incitant (§. 156).

Alia his sunt debiliora, ad refocillandas vires in animi deliquiis vel ad diaphoresin promovendam utilia: lavandulae exemplo et sambuci. In aliis oleum aethereum minus blandum est, nervos vasorum organicos fortiter incitat, atque exaestuat: quorum infinita iterum est varietas; aliis magis fugacibus et blandioribus, ideoque magis sedantibus, olei cayeput, castorei, asae foetidae, et cinnamomi exemplo; aliis fixioribus, stomachum salubriter et intestina incitantibus, flatus pellentibus, calorem augentibus totiusque corporis activitatem. His accensenda sunt aromata et bitumina.

§. 170. *Continuatio.*

Oleorum aethereorum ut magna est varietas, ita gradatim transeunt in resinas, accedentibus ad oleum aethereum oxygene, extracto amaro fixioribusque particulis. Camfora cum iis, quae finitima sunt, hinc oleis aethereis proxima est; illinc balsama naturalia, quae tandem in resinas abeunt. Illa potentissimo stimulo vim nervorum organicorum sensiferam evocat, in cutem derivat atque ab aliis organis, maxime renibus et partibus genitalibus deflectit. Haec vero vasa capillaria organorum secretioni dicatorum peculiari modo suscitant, ut et urinam moveant et puris generationi faveant.

§. 171. *Continuatio.*

Balsama sensim in resinas abeunt, mediis quibusdam corporibus, oleo aethereo pariter et resina ac extracto amaro scatentibus. Serpentariae radix huc pertinet et guajacum. Haec fortius irritando et fixius, nervos organorum secretioni inservientium sollicitant.

Adnumerari his etiam possunt cruciferarum virtutes, oleo aethereo acri et principio nondum satis cognito tribuendae (*Pharm.* §. 109). Satis fixum praebent et localem partibus stimulum, quo et eroditur cutis et inflammationis species excitatur. Ingesta autem tum ventriculi vires erigunt, tum secretionem promovent.

His proxime accedunt resinosa ipsa, quorum alia fortissimo stimulo tunicam ventriculi et inte-

stinorum mucosam exagitant, ut pituita et si quae sordes adfuerint naturalibus ostiis evacuentur, et, communicata cum aliis partibus incitatione, vasorum absorbentium et capillarium actio augeatur et totum systema nervosum salubriter erigatur (*Pharm.* §. 129). Alia resinosa volatiliora in remotas agunt partes, ut et secretiones in pectoris organis promovent, senegae exemplo (*Pharm.* §. 160), et lotium pellant, ut scilla (*Pharm* §. 162) et in cutem agant; ut aconitum (*Ib.* §. 163). Alia denique, kali caustico forte adjuncto, exedere partes potius solent inflammationemque localem producunt. Quibus cortex mezerei, euphorbium, ipsaeque cantharides adnumerantur.

§. 172. *Continuatio.*

Insigne est discrimen, quod haec potissimum remedia et fossilia arteque parata intercedit. Horum, quae flagrantiae capacia sunt, suo plane et, quodvis singulari modo corpus incitat; fortissimo et fere universali phosphorus, multo blandiori, tum in tunicam intestinorum mucosam tum in ambitum corporis agente, sulfur, fugaci autem et universali, quo et turbae nervorum sedantur, kali sulfuratum et ὑδροϑεῖον.

His proxima sunt alcalina, maxime ammonium carbonicum, quae universalem nervis organicis praebent stimulum, fortissimum autem pura aut caustica, quae et exedere partes solent. Blandissimum vero stimulum localem excitant sapones, quibus vasa indifferentia ad promovendam secretionem absorbtionem sollicitantur.

Similem fere saponi effectum habent sales neutri, quamvis magna sit eorum varietas. Incitans nitri vis, quae et casum interdum recipit et calorem attrahens, longissime differt a natri sulfurici vi stomachum sollicitante, ab ammonii muriatici efficacia resolvente, ab ammonii succinici et acetici virtute diaphoretica.

§. 173. *Continuatio.*

Tandem metalla laudanda sunt, in quibus hydrargyrum oxydulatum tutius reliquis remediis vasa absorbentia et capillaria stimulat, ut functiones restituantur: stibii vero oxydula in cutem potissimum agunt atque ab aliis organis vim deflectunt. Barytes etiam muriaticus suo et peculiari modo eadem organa indifferentia adficit.

CAP. V.

DE METHODO METASYNCRITICA.

a. *Modus agendi.*

§. 174.

Non dubito peculiari modo tractare hanc methodum, quamvis haud ignorem, magnam ejus partem reduci posse ad methodum stimulantem, seu incitantem. Sed cum informatio alia sit, saepe etiam ita instituatur, ut nullo modo simpliciter incitetur corpus vel singulae ejus partes, suam omnino sectionem poscere videtur.

Fuit autem nomen μετασυγκρίσεως a Thes-

salo, ut videtur, primo effictum, ut signaret curationem, qua τὰ συγκρίματα, sive αἱ συγκρίσεις, e quibus corpus conflatum existimabatur ac constitutum, mutarentur atque ratio penitus novaretur (*Gal. de simpl. med. facult.* lib. 5. p. 66). Συγκρίματα autem dixerunt veteres Eleatici, quos sequutus est Asclepiades Bithynius, atomorum, seu corpusculorum insecabilium rationes (*Galen. de elem.* lib. 1. p. 47). Itaque μετασύγκρισιν etiam *recorporationem* Caelius Aurelianus vertit: et Asclepiades, methodi quidem inventor, sed nomen, a methodicis sectatoribus usurpatum, nondum adhibens, hanc curationem θεραπείαν dixit φιλοπαράβολον, quam Caelius Aurelianus minus apte *temerariam* interpretatus est et periculosam.

§. 175. *Continuatio.*

Quodsi recedimus ab antiquo illo commento methodicorum, atomorum nimirum rationem posse et debere hac methodo novari et plane mutari; id tamen persuasum habemus, medici esse officium, ut totam corporis constitutionem mutet, eamque reddere satagat, quae et destructioni resistere et salubria moliri possit.

Fieri id autem duplici modo potest; vel lento modo ac suavi, ut victus ratione, habitatione, moribus penitus mutatis, aliam plane virium rationem producere studeat; vel celeriter ac fere turbulenter, ubi plerumque incitans methodus hactenus augetur, ut finis peculiaris amplius haud propositus sit,

sed universalis potius, motibus sensibusque turbulentis excitatis mutandam esse corporis constitutionem.

b. *Indicantia*.

§. 176.

Necessaria autem est haec curatio in gravissimo quovis morbo et pertinaci, qui, vi vitali infestus, indicationem caussalem eludit. Ibi quoquo modo et φιλοπαραβόλως tentandum esse e periclitandum, ut, quid natura faciat aut ferat, cognoscatur. Quodsi enim latent caussae, aut si incitans vulgaris methodus vel tonica haud sufficiunt; quid superest, quam corporis constitutionem mutare?

§. 177. *Continuatio*.

In diuturnis morbis, ab arthritide vaga, stasibus abdominalibus et inaequabili vis sensiferae distributione natis, in lue etiam venerea, scorbuto et variis cachexiis mentisque praesertim morbis unica nonnunquam spes perfectae curationis collocanda est in mutata victus ratione. Habitationis enim permutatio, itinera, navigatio, studiorum et negotiorum aliena plane indoles perfecte nonnunquam curant morbos, conamina omnia medicorum eludentes.

Roboranti methodo praemittendam esse metasyncrisin in debilitate universali, supra (§. 120) monuimus.

§. 178. *Continuatio.*

Morbos spasticos et nervosos subinde, ut et alios diuturnos, natura curat febre excitata quae naturalis est metasyncrisis, arte imitanda. Parem igitur turbam excitamus, ut finis potiamur.

Nec in ipsis acutis morbis negligenda est haec curatio, cum vires haud potis esse videntur ad caussam subigendam vel amovendam. Utiliter tunc totius corporis constitutio ita lacessitur, ut, quomodocunque id fiat, vires restitui et salubriter terminari possit morbus. Quodsi inaequabilis vis sensiferae distributio febris indolem complectitur, nova perturbatione per artem producta, morbosa silebit, ideoque veritatis quaedam species homoeopathicae curationis, quam Hahnemannus stabilivit, inde elucet.

c. *Contraindicantia.*

§. 179.

Utilissima quidem et summe interdum necessaria haec curandi ratio temeritati tamen proxima est, si qualem exitum habitura sit haec methodus, penitus latet. Indicantia enim et prognosi constitui supra (§. 51) monuimus. Itaque agyrtis similis fit medicus, si, nullo respectu ac exitum probabilem habito, metasyncrisin molitur. Cognita prius natura morbi, populari ingenio; cognitis viribus aegroti exitus ratio haud amplius latebit. Qua praevisa judicare possumus, suppetiturae sint vires, sive secus.

§. 180. *Continuatio.*

Dein prohibetur haec methodus, dum caussa morbi manifesta, aut probabilis saltem, curationi occasionem praebet. Perversa esset temeritas in febre intermittente negligere viscerum abdominalium torporem nervorumque intemperiem, quae plerumque cortice peruviano optime tollitur. Quodsi vero ea curatio nil proficit, naturae viribus cognitis, expedit saepius ad θεραπείαν φιλοπαράβολον confugere.

d. *Indicata.*

§. 181.

Animi perturbationes violentae egregium interdum adminiculum largiuntur, quo haec possit curatio instituí. Terrore et ira repente suscitata epilepsiam ipsamque hygrophobiam, metrorrhagiam quoque, maxime vero paralyses et febres intermittentes fugatas esse meminimus. Haud vero simpliciter incitare, sed febrem moliri et totam corporis constitutionem permutare eos adfectus monuimus (*Path. gen.* §. 167).

Magnopere prodest saepe frigus, quo irritabilitas seu contractilitas fibrarum augetur, vi sensifera in aliis partibus sopita, in aliis vero accumulata. Itaque balnea frigida in febribus nervosis ac scarlatina merito laudanda sunt, quia non solum nimiam vis sensiferae activitatem minuunt et adstringunt (§. 91), sed mutant etiam virium rationem

veramque metasyncrisin producunt (1). Hinc quoque imbrium actio salubris exponenda, quam in febre flava Jacksonius (*On the fevers of Jamaica*, p. 349), in hygrophobia incipiente Morgagni (*De sed. et causs. morb.* ep. 8. n. 32) observarunt.

Utiles etiam hoc potissimum nomine sunt succussus electrici: ope lagenae Kleistianae producti, quos fortissima incitatione et mutatione potius virium (§. 165) metasyncrisin moliri arbitror.

§. 182. *Continuatio.*

Vesicatoria, cum magnam cutis partem sensuque acuto praeditam contegunt, neque secretionem abunde augent, metasyncritice agunt. Eorum enim ope pervicaces nonnunquam morbi acuti fugantur. Simili modo agit aqua frigida guttatim ex alto delabens, qua nervorum resolutorum vires potenter restituuntur. Ignis etiam et ustio, παρόπτησις

---

(1) Galen. *meth. med.* lib. 10. p. 148. Ἐπειδ' ἐν μὲν τῷ ψύξαι καὶ ὑγράναι τὸ κῦρος τῆς θεραπείας ἐστὶν, ἅπασι δὲ τοῖς ψυκτικοῖς βοηθήμασιν ἐφεδρεύει βλάβη διὰ τὴν ἰσχνότητα τοῦ σώματος, ἀναγκαῖον οἶμαι γίγεσθαι τὸ τοῦ Θουκυδίδου δράσαντάς τι καὶ κινδυνεῦσαι. Οἷς μὲν γὰρ ἑτέρα μὲν οὐχ ὑπάρχει τῆς σωτηρίας ὁδὸς, ἡ δὲ οὖσα μόνη σφαλερὰ καθέστηκεν, ἀναγκαῖον οἶμαι τούτοις ἐστὶν, ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἰέναι· οὐ μὴν οὐδὲ τὸ σφάλμα θανατῶδες οὐδ' ἀβοήθητον.

veterum est ἡλίωσις, aut insolatio eumdem effectum producunt.

Magna emeticis inest vis ad metasyncrisin moliendam, dummodo uberius haud evacuent, sed succutiant potius ac commoveant viscera. Quibus et adnumeranda sunt nausea arte producta (*Path. gen.* §. 247), et connubia hydrargyri cum sulfure stibiato (*Pharm.* §. 331), ipsa unguenta mercurialia (*Ib.* §. 318). Hinc et ebrietatis usum in abigendo contagio et curanda febre nervosa inchoante trahendum esse puto (*Eph. nat. cur.* dec. 1, *ann.* 3 c. 145. *Fr. Hoffm.* opp. *vol.* 5 p. 352).

Denique arsenicum, si quando profuit, suscitata vi sensifera totius corporis metasyncrisin moliri, supra (*Pharm.* §. 352) statuimus. Simili modo agere et cuprum sulfurico-ammoniatum (*Pharm.* §. 348) et argentum nitricum in morbis rebellibus (*Pharm.* §. 312) probabile est.

CAP VI.

DE METHODO SEDANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 183.

Quodsi nimiae virium intensionis ortum studiose perpendimus, haud unam eamdemque caussam adesse, mox animadvertimus, sed plerumque quidem inaequabilem vis sensiferae distributionem. Quae vero variam originem habens, mox in syste-

matis gangliosi, praecipue abdominalis, dispositione vel congenita vel acquisita: mox in stimulorum necessariorum absentia, profluviis praegressis, animi abjectione aerumnisque; mox in incitamentis valentioribus mechanicisque rebus, quae vim sensiferam nimis lacessunt quaerenda est (*Path. gen.* §. 57. *s.*). Quibus efficitur, sedantem methodum versari generatim in restituenda aequabili imponderabilium distributione, quod fieri potest variis modis.

§. 184. *Continuatio.*

Primum igitur sedat, qui incitamenta peregrina morbosaque amovet, sive humorum adsit colluvies et acrimonia, sive mechanice nervi obsideantur, sive aestus nimius corpus exercuerit; unde evacuantia, sanguinis missio, antiphlogistica demum optime sedare consuescunt.

Dein sedat, qui materialem caussam inaequabilis per nervos abdominales conductionis e medio tollit. Stases enim vasorum abdominalium saepenumero in caussa sunt si nervorum perturbationes nascuntur (*Path. gen.* §. 84). Itaque resolvens methodus, eaque quae naturalem sanguinis menstrui cursum promovet, magni saepe est momenti, ut tumultus nervorum compescantur.

Tertio sedat, qui teneritatem fibrae, inaequabilis distributionis comitem, roborante methodo curat. Hinc, si evolutionis periodos stipatur, si a nutritionis defectu nascitur, si longos morbos gravioresque aut humorum cladem excipit vis sensiferae perturbatio, roborans methodus, maxime,

quae victus rationem complectitur, utilissima est (§. 124. 125. s.).

Quarto sedat, qui incitamenta auget iisque nova addit, ea tamen quibus viae facilius aperiantur, quaeque diaphoresi faveant (§. 145). Itaque incitans methodus, praesertim, quae fugacissimis utitur remediis (§. 169.) magnum praebet adminiculum, quo vis sensiferae perturbationis cohiberi possint.

Quinto sedat, qui humectat, lubricat et mollit fibram aridam, duram et nimis strictam: quae indoles quamvis minus caussa sit, quam effectus vis sensiferae perturbatae; magnopere tamen sedantem curandi rationem adjuvat (§. 102).

Sexto et proxime quidem ac proprio sensu sedat, qui momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, rationem laesam restituit, quod utplurimum suscitato fit ac erecto momento irritabili, simul tamen minuta vi sensifera (*Pharm.* §. 227). Id a narcoticis proprie sic dictis exspectari potest. Kali sulfuratum his accensere non dubito.

Novissime sedat, qui consumtionem imponderabilium auget adeoque accumulationem minuit, quod proxime fieri alcalinis, supra (*Pharm.* §. 272) posuimus. Forte et zinci oxydum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico ammoniatum simili modo agunt.

§. 185. *Continuatio.*

Quodsi ab iis recesseris, quae et dispositionem et caussas occasionales inaequabilis imponderabilium

conductionis tollunt, proxime sedant, quae fugacissimo stimulo secretiones augent et excretiones; tum quae consumtionem imponderabilium promovent; novissime, quae momentum irritabile erigunt, ut vis sensifera decrescat. Cum autem per somnum sileant rerum externarum impulsus, quiete distribuatur vis sensifera, momentum irritabile placide restituatur, in somno quaerenda est insignis sedandi vis, quae in omnibus vis sensiferae perturbationibus egregie valet (*Phys.* §. 386).

§. 186. *Continuatio*.

Cum duobus potissimum modis vis vitalis exserat actiones, sensu nimirum motuque, doloribus etiam et spasmis irregularis ac nimia vis sensifera intensio patet. Quae doloribus opponitur, sedans methodus, *anodyna*; *antispastica* vero dicitur, quibus spasmos debellare studemus (1). Quarum utramque generali hac sedantis methodi denominatione comprehendi posse, persuasum habemus.

b. *Indicantia*.

§. 187.

Cum dolores, deliria et spasmi symptomata sint, symptomaticae curationis emolumenta atque necessitas etiam in hanc methodum cadunt (§. 43. s.). Symptomatica tamen curatio complectitur

---

(1) Veteres tamen antispastica dicebant, quae ἀντίσπασιν, i. e. revulsionem efficiunt.

praecipue proximam actionem in alterutrum facultatis vitalis momentum, qua compescuntur turbae. Qui vero incitamenta amovet morbosa aut peregrina; qui fibrae dispositionem roborante methodo curat; qui states resolvit abdominales et impetum humorum cohibet, is in caussas potius agere quam in symptomata dicendus est.

§. 188. *Continuatio.*

Dolores, etiamsi saepius saluberrimi sunt, exigunt tamen sedantem methodum et anodynam, proprie sic dictam, si in tantam gliscunt atrociam, ut naturae molimina pervertant. Intensio enim summa, quam adferunt placidam virium directionem impedit, osculaque ductuum excretoriorum obstringit, ut nulla coctio, crisis nulla contingere possit (*Path. gen.* §. 271). Coctionem igitur promovere, crisin praeparare saepius melius nequimus, quam adhibita sedante, anodyna et antispastica methodo.

§. 189. *Continuatio.*

Dolores pariter ac spasmi sedantem methodum poscunt, si, nobilioribus organis infesti, periculum augent. Ecquis enim dolorem capitis atrocissimum aut spasmos, impetum humorum versus encephalum vehementissimum adferentes desipientiam denique ferocem, tollere medicamentis non studuerit! Maxime, si praecesserit dispositio ejus organi ad virium oppressionem: ibi enim periculum in mora esse, cuivis patet.

§. 190. *Continuatio.*

Dolores, deliria et spasmi exigunt methodum proxime iis oppositam, si vires ocyssime infringunt, quod praesertim de spasmis tonicis valet. Hi enim tetani exemplo toti corpori infesti, tantam virium prostrationem adferre solent, ut brevi exitium adferant (*Path. spec.* §. 522). Nec clonici spasmi sine noxa sunt, dum caussa nervis principalibus infesta, capitalem reddit morbum, quod hygrophobiae exemplum ostendit (*Ib.* §. 533).

§. 191. *Continuatio.*

Insigniter urgent dolores et spasmi, si metus existit aliorum morborum eos excepturorum (*Cf.* §. 45). Id de epilepsia, chorea sancti Viti, tussi etiam convulsiva, quamvis per se minus periculosis, valet: in paralyses, mentis praesertim aegritudines ipsamque fatuitatem insanabilem aut apoplexiam abire (*Path. spec.* §. 527. 543). Asthma convulsivum in hydrothoracem (*Path. spec.* §. 588) et phthisin pituitosam abit (*Ib.* §. 619). Id et de desipientia praeprimis valet. Itaque Galeni praeceptum: *τὸ ἤδη γεγωνὸς ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον*, studiose exsequi oportet.

§. 192. *Continuatio.*

Protinus tollere et dolores et spasmos sedantibus remediis opus est, si morbi natura ipsa vel plane nos latet, vel adeo insuperabilis est, ut nulli cedat curationi perfectae. Satius tunc est, mitiga-

re symptomata, levare molestias, virium perturbationem prostrationemque avertere, quam periclitari in curatione inutili (§. 46). In morbis gravissimis, conatus medicorum eludentibus, nil superest, nisi dolores compescere, spasmos cohibere ut placidius vel mors consequatur.

§. 193. *Continuatio.*

Indicatur haec methodus, si diuturnae spasticae constrictiones absorbtionem impediunt, unde stases oriuntur glandularumque tumores, quibus tollendis nulla alia methodus aptior est. Conii maculati ipsiusque laurocerasi praestantissima haec est virtus.

c. *Contraindicantia.*

§. 194.

Curationi, quae, remotis incitamentis superatisque obstaculis nervorum turbas sedat, nihil fere repugnat, nisi impedimenta curationis perfectae (§. 15). Quae vero proxime agit in momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, ratione, prohibetur saepe, et maxime quidem, si adsunt, materiales ejusmodi caussae: impetus humorum, plethora, humorum corruptio: mechanica quoque irritamenta, quae omnia prius arcenda sunt, quam ad ipsam sedantem methodum abiveris. Satius enim est caussis mederi, quam symptomata suffocare, mox reditura, si caussam intactam reliqueris aut morbi indoles eadem manserit. Capitis dolores

atrocissimi in typhi initio multo tutius fugantur frigido lavacro, hirudinibus appositis et acidi muriatici sorbitione, quam iis remediis, quae proxime dolores sedare dicuntur.

§. 195. *Continuatio.*

Contraindicantur remedia anodyna, si effectus secundarii eorum plus detrimenti adferunt, quam primarii commodi. Cum opium ventriculi vires suffiaminare, digestionem offendere, alvumque segnem reddere, impetum vero versus caput magnopere soleat augere; abstinere eo opus est in infantibus iisque hominibus, qui ante jam laborarunt iis adfectibus, qui facile ex opii usu augescunt. Impedire tamen noxios eos effectus possumus idoneis additamentis, hydrargyro muriatico miti aut radice ipecacuanhae.

Quodsi morbum etiam excitant narcotica, belladonnae exemplo; dispiciendus est detrimenti inde nati gradus, qui si minor sit morbo praegresso, audaciter est sequenda haec curandi ratio; si major, deserenda (§. 7).

§. 196. *Continuatio.*

Gravissimum est hujus methodi contraindicans, e salubribus naturae moliminibus petitum. Quae cum saepissime dolores adferant spasmosque, hos qui praepostere sedat, naturae nutibus spretis, coctionem impedit crisesque pervertit. Ab eo vitio sedulo cavendum est, etiamsi aegri doloribus cruciati, cohibitionem anxie poscant. Medicus, natu-

rae minister, nunquam impune leges almae matris perfringit.

§. 197. *Continuatio.*

Si teneritas fibrae defectusque nutritionis merito arguuntur, et superflua est haec methodus et eo potissimum nomine nociva, quod etiam magis infirmet vires ideoque, nutritione labefactata, caussam augeat. Multo tutius est, victu uti idoneo, vitaeque rationem, habitationem hominumque consortium mutare, ut constitutio plane alia fiat, quam ad tempus tantummodo sopire tumultus. Hystericis mulieribus hominibusque, qui arthritide anomala laborant, nil aeque saepius prodest, quam itinera aëris puri montanique usus, fontium medicatorum balneorumque frequentatio. Haec igitur auxilia reddeunt fere ad roborantem methodum (§. 125. 138. 139) et metasyncrisin (§. 177. 178).

d. *Indicata.*

§. 198.

Gravissima praesidia, quae nunquam negligenda sunt, sola saepe sufficiunt, quaerenda sunt in victus ratione. Qui enim incitamenta omnia et externa et interna vitare valet, is melius doloribus obviam it spasmisque, quam dum largas ingerit opii aut belladonnae aut aliorum ejus farinae remediorum copias.

Aëris usus sereni, puri, tranquilli, nec nimis aestuosi nec nimis frigidi; cubiculi temperies idonea; lectorum positus et compositio, quae nullo

modo stimulos augere possit: exercitatio modica: vectio in curru aut equo: itinera jucunda: frictio quoque et mollis membrorum contrectatio: animi quies et ab omnibus perturbationibus immunitas: cibi digestu facillimi, blande nutrientes, nullo modo incitantes: potus sensus quidem mulcens, sed ab omni irritante indole alienus: en maximam partem earum rerum, quibus dolores spasmique sedandi sunt.

§. 199. *Continuatio.*

In somno conciliando cura omnis omneque studium collocandum, quod et diaeteticis remediis et amoto quocunque incitamento externo optime fit. Cavendum, ne lux nimia oculos feriat (1), ne pictae forte in parietibus imagines (2), ne coena lautior, vini aliorumque incitantium potus, ne occupationes brevi ante somnum mentem perturbent, ne vestimenta cubitoria, stragula vel culcitae nimis exaestuent aut duritie offendant. Facillime in somnum ire solet, qui aëre libero gravisus fuerit, qui corporis exercitatione fessus, qui alvum liquidam, saltem haud obstructam habet, qui brevi ante somnum lectione vel auditione, nullo modo perturbante fatigatus est, qui denique sonos

---

(1) Hipp. *Vict. acut.* 400. Κατακλίνειν ἐς ζοφερὰ οἰκήματα.

(2) Aret. *Curat. acut.* 1, 1. Ἐρεθιστικὸν τοιχογραφίη.

auscultat uniformes. (1). Nonnunquam sufficit, eodem corporis situ decumbere et quam minimè volvere corpus, ut quies somnusque accedant.

§. 200. *Continuatio.*

Sedari insultus spasticos in iis, qui dispositione ad somnambulismum gaudent, admotione palmarum, praesertim praecordiis, aut tractione earum paullo remotiore a corpore, digitis extrorsum versis; partisque etiam cujusdam dolores et spasmos compesci, admoto saepius margine palmae inferiori, molliterque inferiore versus tracto, in superioribus docuimus (*Phys.* §. 395). Huic magnetismi artificialis applicationi laudes suae derogandae sunt nec extendendae ad alias tractationes, quae casum recipiunt (§. 167).

§. 201. *Continuatio.*

Omni cura vero studendum, ut calor nimius minuatur, ut mollescat cutis, ut impetus sanguinis decrescat et alvus laxetur. Quibus perpetratis,

---

(1) Aret. *Cur. acut.* lib. 1. c. 1. Ὕπνου δὲ ἀγωγὴ ἑκάστου καὶ τὰ ξυνήθεα· ναυτίλῳ μὲν ἡ ἐν ἀκάτῳ κατάκλισις καὶ ἐν θαλάσσῃ περιφορὴ, καὶ αἰγιαλῶν ἦχος καὶ κυμάτων κτύπος, ἀνέμων τὲ βόμβος καὶ θαλάσσης καὶ νηὸς ὀδμὴ μουσικῷ δὲ ἔτι ἐθισμὸς αὐλῶν ἐφ᾽ ἡσυχίῃ, ἢ ψαλμὸς λύρης ἢ πυκτίδος, ἢ μεγέτη παίδων σὺν ᾠδῇ· διδασκάλων δὲ νηπιάχων μύθων προσομιλίῃ· ἄλλοισι δὲ ἄλλα υπνου θελετήρια.

quies saepe in acutis morbis, remissio spasmorum, deliriorum et dolorum sequitur. Coctionis praeparatio, eaque curatio, quae εὔροια facit spiracula, optima saepenumero est sedans methodus.

Quod cum nec humectante methodo nec antiphlogistica perfici potest, lex est in acutis morbis, ad fugacissimos stimulos valerianae, spirituum aethereorum et moschi confugere, quibus cutis functiones restitutae turbas nervorum saepe cessare jubent. Et ipsi fortiores stimuli, oleorum aethereorum et camforae, quin etiam cantharidum cuti impositarum, quarum opus omnino est, si dolores spasmique singularum partium cum pulsuum mollitie et cutis laxitate uniuntur, dolores tamen et deliria et spasmos compescunt.

§. 202. *Continuatio.*

Ad ipsa autem narcotica confugiendum est, si momentum vis vitalis irritabile labascit, vi sensifera nimis lacessita; nulla tamen praesente caussa materiali. Itaque opio utimur potissimum, si continuae vigiliae, deliria, nervorum distensiones cum pulsibus spasticis, exilibus, irregularibus, cum cute arida pallida, lotio etiam turbido aegrum male habent. Anxietas incredibilis cum alvi profluviis aut vomitu irrito nullo prorsus remedio adeo tuto cohibetur, quam opio, cui zincum oxydatum aut hydrargyrum muriaticum mite admiscetur

Belladonna et conium et laurocerasus citra fe-

brilem statum eos spasticos adfectus fugant, quibus stases producuntur.

§. 203. *Continuatio.*

Longe alia vis est acidi carbonici, quod perturbationes solummodo nervorum gastricorum, vomituritionem et cardialgiam compescit, caloremque nimium et bilis corruptionem impedit (*Pharm.* §. 265).

Alcalina consumtionem imponderabilium in musculis accelerare eoque modo spasmos arcere videntur (*Pharm.* §. 273. 274).

Tandem et zincum oxydatum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico ammoniatum, celebratissima antispastica, incitamento peculiari videntur vires suscitare, ut morbosam intensionem cessare opus sit.

CAP. VII.

DE METHODO ANTIPHLOGISTICA.

a. *Modus agendi.*

§. 204.

Cum in calore nimio minuendo ligandoque et in impetu sanguinis cohibendo haec methodus versetur, quodammodo cohaerere cum methodo sedante atque cum ipsa humectante et molliente (§. 102), facile perspicitur. Namque sanguinis nimius impetus exponi nequit, nisi ex inaequabili vis sensiferae, quae per nervos organicos in vasa condu-

citur, distributione nimiaque ejus vis intensione (*Path. gen.* §. 76). Sedantem vero methodum versari generatim diximus in restituenda aequabili vis sensiferae dispensatione (§. 183). Quod cum contingat amotis incitamentis; caloris etiam, incitamentis vulgatissimis accensendi, amotio sedantis methodi species est.

§. 205. *Continuatio.*

Itaque haud uno eodemque modo antiphlogisticam methodum agere patet. Refrigerat enim primum, qui calorem sensibilem cogit vaporibus formandis inservire: quod cum contingit, necessario calor sensu percipiendus minuitur, capacitate aucta (*Phys.* §. 303). Hinc perspiratione cutanea et pulmonali increscente corpus refrigeratur.

Dein refrigerat, qui res ingeri et ad corpus applicari jubet, quibus calor vincitur atque ligatur. Quod acidis fieri, salibus neutris, frigore demum ipso, notissimum est.

Refrigerat, qui incitamenta circuitus minuit et e medio tollit. Hinc, si sordes primarum viarum evacuantur, si dolores mitigantur, si animi adfectus compescuntur, si victus tota ratio ita instituitur, ut nova incitamenta circuitus gigni nequeant, aestus nimius minuitur.

b. *Indicantia.*

§. 206.

Exigi hanc curandi rationem, si aestu nimio corpus exercetur, exploratum habemus. Necessita-

tem vero hujus methodi perspiciet, qui secum perpenderit, nimiam virium intensionem, aestu manifestam, pervertere molimina naturae salubria, coctionem ac crisin impedire et in praeceps nonnunquam aegrum dare, ni eam minuamus (Cf. *Phys.* §. 250. *Path. gen.* § 30 *Therap. gen.* § 29).

Hinc non solum in inflammationibus activis, dum nondum successiones instant, sed in febribus exanthematicis aliisque ardentibus, continuis, ante ἀκμὴν, et in ea ipsa, magni momenti est, methodo antiphlogistica uti, ut naturae vires a turbis nimiae intensionis deflectantur et crises praeparentur. Eadem enim commoda, quae de humectante methodo et molliente laudavimus (§. 102), etiam de hac praedicari possunt.

§. 207. *Continuatio.*

Nec ad febrium acutarum curationem haec methodus duntaxat commodanda est, sed ad diuturna etiam mala, quae nimia vis sensiferae per calorem intensione exasperantur, inflammationibus obortis vel spasmis vel deliriis etiam. Haec symptomata nonnunquam optime tolluntur refrigerante methodo, dummodo compertum habeamus, calori nimio tribuenda ea esse.

c. *Contraindicantia.*

§. 208.

Quae supra jam de detrimentis methodi humectantis dicta sunt (§ 104-107), optime et ad hanc methodum applicantur.

Nocet enim, si neglectis caussis et virium ratione, soli caloris minutioni studemus, ubi caussas incitantes prius amovere et vires firmare expedit. In febrium malignarum progressu haud continuanda est methodus antiphlogistica, ne vires prosternantur.

Cum negari nequeat, in calore ipso salubris aliquid esse, cujus ope molimina naturae perficiantur (§. 106), caloris ejus critici indoles curiose investigetur, ne praepostere supprimatur. Verissimum enim est Galeni effatum: „si perfecta quies „futura est, oportere magnam et validam adfec„tionem praecedere solutioni “ (1) Et antiquus auctor ait: „Aestum et ardorem extremum conti„nere aegrum ad certum temporis terminum, do„nec, quae fluere debent, coquantur et crassiora „fiant “ (2).

d. *Indicata.*

§. 209.

Aestus nimius tutissime minuitur, dum cavemus ab omnibus rebus, quae incitare vasa sanguifera valent. Itaque victus rationem, quae sedantem methodum adjuvat, partim et hic commendare licet (§. 198).

---

(1) Galen. *De dieb. crit.* lib. I. c. I. Χρὴ, ει μέλλοι βεβαίως παύεσθαι, μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν νόσημα προηγεῖσθαι τῆς λύσεως

(2) Hipp. *De veteri med.* Καῦμα και φλογμὸς ἔσχατος κατέχει μέχρι τινὸς, μέχριν ἂν τα ῥεύματα πεφθῆ καὶ γενηται παχύτερα.

Curiosissime renovandus est cubiculi aër, ne vel inquinetur vel nimis excalescat. Sicut enim experientia docuit, aëre corrupto magnopere incitari febres, ita aërem purum, ob oxygenis adfinitatem erga calorem (*Pharm.* §. 258), mitigare aestum febrilem compertum habemus. Ita et necesse est, stragulis vestimentisque uti cubitoriis, quae minus valeant exaestuare.

Ciborum potuumque et ipsorum medicamentorum insignis vis est, calorem augendi: itaque in his commodandis omnis cura adhibenda, ne ullo modo aestum producant. Levissimis utendum est cibis vegetabilibus, potibusque humectantibus (§. 111), quique dum leniter alvum ducunt et lotium, calorem minuere valent.

Animi nimia intensio mentisque perturbationes sedulo vitandae, quibus mirum est, quantopere systematis sanguiferi vis sensifera saepe accendatur.

Somnum conciliare saepe prodest; ut calor minuatur: eo enim placari vitae functiones sanguinisque praeprimis impetum sedari exploratum habemus (*Phys.* §. 384).

§. 210. *Continuatio.*

Sanguinis impetus, quo aestus cietur, vario modo minui potest. Sine ambagibus id fit venae sectione, aut si topicus aestus nobiliorum partium urget, hirudinibus vel scarificatione. Compescitur tamen etiam sanguinis impetus localis salibus metallicis et plumbi et hydrargyri, qui tum constringere vasa minima tum absorbtionem augere valent. Plumbum igitur aceticum (*Pharm.* §. 341) et hy-

drargyrum muriaticum mite (*Ib.* § 325) praestantissimis antiphlogisticis adnumeranda sunt.

§. 211. *Continuatio.*

Magnum est hujus methodi adminiculum in excretionibus promovendis quaerendum. Tum enim amoventur iis incitamenta morbosa, tum, aucta meatuum pervia indole, humorum in vapores transitus augetur, quo facto calor decrescere debet. Itaque et alvus mollienda est et laxanda, lotii fluxus promovendus, cutis demum hactenus mollienda est, ut perspiratio increscat. Quod cum opio nonnunquam et balneis tepidis perficiatur, quanta his insit vis antiphlogistica, patet.

§. 212. *Continuatio.*

Id eximie saepe iis contingit, quae calorem attrahunt ac ligant. Quibus oxygenes ac acida merito adjudicantur, unde et acida mineralia aqua diluta et vegetabilia sorbere et sales etiam neutros, nitrum maxime; blandiores etiam, kali aceticum et tartaricum, tartarum natronatum, et boraxatum, tartarum depuratum et natrum sulfuricum, aquae copia idonea solutos propinare opus est.

Sect. III.

De humorum mutanda vel copia vel indole.

CAP. VIII.

DE DIRECTIONE HUMORUM MUTANDA.

a. *Modus agendi.*

§. 213.

Ducere humores in aversam partem, maxime vero ab internis ad externa vocare, a superioribus ad inferiora, saepe necessarium est, cum morbi vi nobiliora organa interdum ita obsideantur, ut capitalis fiat morbus, ni hac methodo succuratur. *Revellere* autem, seu ἀντισπᾷν, ex antiquissimis temporibus dicitur, qui in contrariam partem ducit, si quae, quorsum non debent, feruntur; si autem, quorsum decet, his aperit vias, ad quas quaeque vergit materies (1). Idem et ἀποκρούεσθαι, s. *repercutere*, ab uno loco in varia dispellere vocabant (2). Ratione loci, in quem illiciuntur humores, dicebatur ἕλκειν, *trahere*, *derivare*.

§. 214. *Continuatio.*

Id autem artis praesidium, ut et vetustatis auctoritate sanctum et quotidiano usu comprobatum,

---

(1) Hipp. *Epid.* lib. 6. s. 2. p. 1170. Ἀντισπᾶν, ἢν μὴ, ᾗ δεῖ, ῥέπει. ἢν δὲ ὅπῃ δεῖ, τουτέοισε δεῖ στομοῦν, οἷως ἕκαστα ῥέπει.

(2) Galen. *Simpl. med. fac.* lib. 5, p. 63.

ita gravissimis nititur praeceptis et physiologicis et pathologicis. Cum enim stimulos sequantur humores, a stimulis localibus etiam pendere impetus humorum s. congestiones, certum est (*Path. gen.* §. 77). Cum praeterea stimulorum duorum eumdem organismum occupantium alter duntaxat possit actionem suscitare, alter vero, plerumque debilior, supprimatur aut frangatur (*Phys.* §. 71); artis praesidia eo praecepto fulciuntur, quae stimulo artificiali jubent morbosum supprimere. Accedunt leges antitheseos, adsociationis et sympathiae (*Phys.* §. 72 — 74), quibus nexus organorum stabilitur, quo utimur, dum, altero incitato atque secretione ejus aucta, in altero supprimitur et aboletur morbosa activitas.

His igitur potissimum legibus nitimur, si directionem humorum convertimus in alia loca, quam quae, morbi vi compulsa, petunt. Consensui et sympathiae praecipue studendam est, ut, quaenam loca cum adfectis, vel nervorum vinculis vel simili fabrica cohaereant, pateat. Antagonismo etiam et antithesi opera danda est, ut ad convenientia loca illiciantur, quae nobiliora obsident.

§. 215. *Continuatio.*

Morborum universalium conversio in locales, utilissima saepe, dum natura eo vergit, hac ratione perpetranda est. Quodsi enim, decrescente jam universali incitatione, chemicam efficaciam, apertis viis, quod ποροποιεῖν Galenus vocabat, augemus, secretionesque novas separare studemus (*Path. gen.* §. 30), omnino cessat morbus universalis.

b. *Indicantia.*

§. 216.

Necessariam esse revulsionem s. ἀντίσπασιν, atque ad alia loca ἕλξιν s. derivationem, cum nobiliora organa vi morbi obsidentur, per se patet. Oportet tamen distinguere humores irruentes variasque eorum vias observatione cognoscere, ut, quo vergant, quibusque locis vel attrahendi vel evacuandi sint, efficiatur. Sanguinis impetus vel caput vel pectus obruens venae sectione, secretiones morbosae in tunicis viscerum mucosis ad cutis mucosum rete trahuntur; colluvies aquosa in tunicis serosis vel lotio vel sudoribus tollitur.

§. 217. *Continuatio.*

Itaque in inflammationibus revulsio tentanda, dum singula tantum organa obsidet, dum in tunicis mucosis viscerum sedem habet quas liberatum iri spes est, si in externis tunicis mucosis similes ciemus adfectiones. Rheumaticae igitur et catarrhales inflammationes huic methodo potissimum cedunt.

Nec inutilis est ea curandi ratio, sed summe proficua in iis inflammationibus, quae et ortum et moram vis sensiferae, quae in nervis organicis residet, inaequabili distributioni debent, seu nervosis. Ibi enim, incitatis locis secretioni dicatis, separatisque ope chemicae efficaciae adauctae (§. 215)

non solum revellitur inflammatio a nobilioribus organis, sed universalis morbus etiam decrescit.

Magnopere demum urget necessitas ejus methodi, si inflammationes ex adfectu cutaneo suppresso, exanthematibus, sudoribus ulceribusque repulsis originem duxerunt. Nihil tum superest, nisi revellere et ducere humores ad pristinum locum.

§. 218. *Continuatio.*

Similia indicantia in variis aliis febribus valent. Si quid enim nobiliora organa obsidet, quod vel antea cutem occupaverat, vel facile in cutem ducitur, eo vocare decet. Febres omnes, quae rheumaticis aut catarrhalibus stipantur adfectibus, aut quae παλίμβολοι seu vagae ac variae sunt, μεταβολαῖσι curari, seu iis mutationibus, quae revulsione nituntur, antiquum est praeceptum (1). Hinc φοινιγμοῖς et vesicatoriis aliisque id genus epispasticis febres curamus non solum rheumaticas et catarrhales, sed nervosas etiam, dummodo incitatio universalis haud adeo conspicua fuerit.

Tempestive autem adhibemus hanc curationem, vel protinus in initio, si nondum penitus formatus morbus omnem infestaverit organismum, aut in decremento, maxime vero post coctionis signa, ubi semet remisit universalis incitatio.

§. 219. *Continuatio.*

Profluvia sanguinis aliorumque humorum revellente methodo curantur, si ex aliis profusioni-

(1) Hipp. *Epid.* lib. 6. s. 6. p. 1190.

bus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata sunt. Sic haemoptysis ex haemorrhoidibus aut menstruo sanguine repercussis orta, revocandum esse sanguinis impetum versus priora loca urget. Pariter etiam alvi profluvia ipsaque dysenteria revulsione curantur, si e suppressa perspiratione cutanea nata sunt.

Praeterea necessaria saepe est revulsio, si profluvia adfectione nervorum sustinentur; quae si παλίμβολος est ac modo huc modo illuc vergit, cohiberi potest, cum in organo minus ad vitam necessario secessum chemicum per auctam secretionem promovemus, ut dinamica intensio cesset (*Path. gen.* §. 30).

§. 220. *Continuatio.*

Morbi doloribus stipati revellente methodo curantur, si dolores, quibus salubris aliquid inest et critici, ob errorem naturae aut infractionem, in idoneis locis haud perficiuntur, neque in secessum humorum ac morbosas secretiones abeunt. Auxilium ferre naturae expedit, ut devia rursus in rectum tramitem revocetur. In arthriticis adfectibus vulgatissimum est praeceptum: revocandum esse morbum ad articulos, si quid ex iis in interna viscera abscessit: alii etiam dolores nobiliorum partium silent, cum articularis morbus idoneo modo decurrit.

§. 221. *Continuatio.*

In spasticis adfectibus revulsio tentanda est, si ex adfectibus cutaneis aut perspiratione naturali

suppressis orti nobiliores partes obsident. Excitata rursus scabie repercussa spasmi silent ex ea nati. Sic tetanus, qui in tropicis regionibus e refrigerio oritur, iisdem remediis curatur.

Spasmi tamen et ab hac caussa alieni, *ἀντισπάσει* saepenumero rite curantur, dum sperandum est, fore ut aucta per revulsionem chemica efficacia, intensio dynamica morbosa cesset. Salivatione epilepsiam solvi haud novum est: nonnunquam et purgantibus curata fuit: saepius etiam ulceribus et ustione, quam veteres jam Graeci et Arabes magnopere laudarunt.

§. 222. *Continuatio.*

Pari ratione et mentis morbi revellentibus curantur: praecipue vero, qui e cutaneis adfectibus repercussis ortum duxerunt, scabiei insitae exemplo, qua melancholiam fugatam esse meminimus. Idem morbus, ex impetu sanguinis aliunde caput irruentis natus, venaesectionibus tollitur (Aret. *Cur. chron.* lib. I. c. 5).

Nec absonum est, excitatis per alia organa humorum secretionibus sensorium commune liberare. Hinc purgantia fortiora, vesicatoria etiam et quae exanthemata proliciunt, in melancholia commoditates plures imo sanitatem adferre compertum habemus.

§. 223. *Continuatio.*

Tandem et in variis cachexiis utilissima est revulsio, dum vel incipiens ulceratio viscerum de-

structionem eorum minitatur, vel colluvies adest aquosa aut lymphatica, dum nondum firmata est, aliorsum movenda. In phthisi incipiente fonticuli, cortex mezerei cuti impositus, provocata per unguentum e tartaro stibiato scabies, salivatio ipsa nonnunquam profuerunt (Portal *Mém. sur la nature et le traitement de plus. malad.* vol. 2. p. 75). In hydrope incipiente expediunt interdum purgantia, salivatio, exanthémata arte excitata.

§. 224. *Continuatio.*

In omnibus morbis natura ipsa nos docet productis morbis localibus, quam gravis sit ac necessaria haec curandi ratio.

Inflammationes pectoris natura solvit miliaribus aliisque exanthematibus, erysipelate etiam et diarrhoea (*Path. spec.* §. 243); dysenteria cum rheumatismis alternat, ut cessantibus his illa oriatur, curetur vero soluto rheumatismo: eadem vicissitudo exanthematum rodentium et dysenteriae observatur (*Ib.* §. 411). Arthritidem naturae ope penitus solvi, haemorrhoïdibus alvique profluviis diuturnis, docuimus (*Ib.* §. 457). Morbos etiam spasticos, epilepsiam praeprimis et hystericos adfectus similibus naturae adminiculis solvi exploratum habemus, ut et ulcera sponte orta et alvi profluvia in epilepsia salubria sint.

c. *Contraindicantia.*

§. 225.

Quae quanquam verissima, plures tamen admittunt exceptiones. Primum enim in hoc consilio nihil antiquius et gravius, quam naturae nutibus obtemperare: quo haec vergit, eo humores dirigendi sunt (§. 31). Itaque hac abutitur methodo, qui ad libitum plane humores dirigit, neglecta naturae proclivitate, neglecto popularium morborum ingenio. Nonnunquam tamen et ipsis naturae nutibus haud protinus obtemperandum est, siquidem natura molitur saepius, quod artis imitationem respuit (*Path. spec.* §. 372. *Therap. gen.* §. 30).

Peccat contra hanc regulam, qui, secretione quadam, quae forte salubris est, repressa, aliam, a naturae viis alienam suscitare studet.

§. 226. *Continuatio.*

Dein prohibetur haec methodus, quamdiu universum corpus incitatione nimia occupatur. In febris acutae vigore et incremento eo minus haec ratio adhibenda est, quo minus semet febris remittit, quoque magis intenditur totum corpus. Differenda igitur est haec methodus in id tempus, ubi, decrescente morbi vigore, natura ipsa proclivitatem ostendit ad adfectus locales.

Pariter etiam inflammatio et dolor et spasmus, quo vehementiores sunt, quoque magis universum corpus in consensum trahunt, eo minus revellente

methodo tractantor. Arthritidis activae insultus sibi potius committendus est, quam revulsio tentanda.

§. 227. *Continuatio.*

Abutitur etiam hac methodo, qui uno eodemque modo revellere humores varios aut derivare studet. Siquidem ingens est discrimen inter blandissimum modum, fluxum menstruum interceptum vaporibus calidis balneisque pedum tepidis restituere ac inter eum, qui scarificationibus aut remediis violentis drasticisque adlicit sanguinem. Expedit, naturam aegroti, morbi ingenium viriumque rationem sedulo comparare, priusquam modum ac rationem revulsionis indicaveris.

d. *Indicata.*

§. 228.

Fortissimum revellentium remediorum Galenus vocabat venaesectionem, cui sententiae quanquam haud omnino adstipulamur, satis tamen commodum habemus adminiculum, ut sanguinis impetus ex aliis locis in alia dirigatur. In contentionem olim venit acerrimam vis sectionis venarum loco adfecto proximarum, ad dirigendum sanguinis cursum. Namque, qui Hippocratem sequebantur, prope a loco inflammato, venas cubiti secare in pleuritide consuerunt; qui Aretaeum (*Curat. acut.* lib. 1. c. 10. κρέσσον γὰρ ἀπωτάτω ἄγειν). Archigenem (Aet. *Tetr.* 2. *serm.* 4. *c.* 68) et Ara-

bes, e remotissimis locis sanguinem mittere maluerunt. Quam litem, seculo decimosexto celeberrimam ita optime composuit Argenterius (*Comment.* 3. *in Galen.* Art. med. p. 415. 420), ut primum dispiciendum esse doceret, unde impetus sanguinis in inflammatione venerit: proximam autem ejus partis, unde irruerit sanguis, venam secandam esse: si vero proxime a loco ipso adfecto sanguinem miseris, magis etiam attrahes sanguinem. Quod nullibi manifestius est, quam in ophthalmiis. Qui enim hirudines prope ab oculo adfecto admoverit, mox animadvertet, inflammationem oculi graviorem fieri; multo leviorem vero, imo mox solvi, si e remotis locis sanguinem miserit.

Itaque in vena secanda omnino refert, locum eligere, cum incisio venae liberiorem adfluxum sanguinis producat: delectum vero venarum ipsarum merito negligimus, utpote cum sanioribus anatomiae cognitionibus haud congruum. Pariter et de scarificatione et de hirudinibus indicandum, quibus omnino revellitur sanguis a partibus iis, in quas praeter naturam irruit. Maxima autem vis revellendi inest scarificationi, quam ἐγχάραξιν Graeci vocitabant, tum ad inflammationem a loco nobiliori avocandam, tum ad rheumaticos etiam impetus avertendos, tum demum ad restituendum menstruorum fluxum et haemorrhoïdum. Egregiam habet haec methodus vim ad instaurandam cutis functionem normalem, si diuturnis laborat exanthematibus; majoribus nostris satis commendata, a nostrae aetatis medicis perperam neglecta.

§. 229. *Continuatio.*

Praestantissimis antispasticis adnumeranda sunt emplastra et unguenta e cantharidibus; quae, dum inflammationis speciem in cute cient, secretionem incitant et per consensum ac antagonismum pravae secretioni in nobilioribus partibus finem imponunt (*Pharm.* §. 149). Unde proficua maxime sunt in inflammationibus rheumaticis et passivis, in doloribus et spasmis eidem caussae tribuendis. Possunt etiam impetum sanguinis a capite avertere, si e caussa nervosa ortus fuerit: ubi satius est ea a cute amovere protinus ut φοινιγμὸν excitarunt, priusquam vesica sero depravato repleta nata fuerit.

Revulsioni inserviunt et epithemata e radicibus armoraciae, seminibus sinapis et capsici (*Pharm.* §. 154), maxime, si secretionem cutaneam augere minus in animo est, quam, cute irritata, loca nobiliora liberare.

§. 230. *Continuatio.*

Magna revellendi vis inest purgantibus, quod Galenus de attrahente versus intestina facultate intellexit (1). Incitatis intestinis attrahunt omnino humores aliorsum ruentes, eosque a nobilioribus organis revellunt. Hinc maximi usus sunt in diuturnis morbis a colluvie serosa ortis; in melancholia

---

(1) Galen. *De simpl. medic. fac.* lib. 5, p 64. Πάντα γὰρ ὅσα καθαίρειν κατέλεξα, δύναμιν ἑλκτικὴν ἔχει.

ipsa capitisque et oculorum adfectibus, a pravorum humorum impetu ortis; in menostasia, ubi ad restituendum menstruum fluxum omnino aliquid conferunt; in morbis cutaneis, ut revellatur a cute, quidquid pravam patitur secretionem. Quartopere juvent plurimas alias aegritudines, Hamiltonius uberrime docuit (*Observ. on the utility of purgative medic. in several diseases.* Edinb. 1806).

§. 231. *Continuatio.*

Quemadmodum frigoris vis est maxime repercutiens, contractis partibus; ita calor, expansis vasis ipsisque humoribus, potenter attrahit (1). Utriusque facultatem adhibemus in gravissimis deliriis, quae typhum comitantur, dum aquam frigidam capiti repente infundimus, reliquum corpus vero aqua calida fovemus. Lotio autem manuum pedumque calida praestantissima est ad avocandum e superioribus partibus sanguinem.

---

(1) Galen. l. c. p. 63. Ἕλκει μὲν γὰρ ἀεὶ τὸ θερμὸν, ἀποκρούεται δὲ τὸ ψυχόν.

CAP. IX.

DE MOTU SANGUINIS HUMORUMQUE ACCELERANDO.

a. *Modus agendi.*

§. 232.

Motus humorum omnis cum a mutua actione fluidi contenti et vasorum continentium pendeat, augendus est et accelerandus iis rebus, quae vicissitudinem utriusque momenti confirmant, vasorumque vires inprimis excitant. Itaque, si ob laxitatem partium solidarum motus humorum tardatur, adstringente; si ob duritiem et siccitatem, molliente; si propter energiae defectum, roborante; si e vis sensiferae torpore, incitante utimur methodo; si denique spasmis forte vasa constricta sunt, paregorica et sedans methodus exigitur. Quibus efficitur, quam varia sit ratio, qua finis hujus methodi obtinetur.

§. 233. *Continuatio.*

Cum stases seu stagnationes dicamus motus humorum justo tardiores, *resolvere stases* est motus humorum stagnantium accelerare. Itaque de resolventis methodi variis et saepe sibi contrariis modis idem sentiendum. Stases autem eae cum vel in venis, vel in vasis absorbentibus, vel in capillaribus vasis et in ipsis glandulis praecipuam habeant sedem, in haec omnia organa agi, cum stases soluturi sumus, saepius quoque solam absorbtionem promoveri, palam est (*Cf. Path. gen.* §. 80 — 84).

§. 234. *Continuatio.*

Exoluit autem nostris temporibus informatio illa resolventis methodi, quae mechanice eam agere comminisceretur. Majores enim nostri, acicularum figuras in salibus fingentes, incidere hos et findere spissos humores crediderunt; cui commento, quamvis id vulgo medicorum etiamnum placeat, nemo tamen favebit, qui corporis oeconomiam rite cognitam habet.

b. *Indicantia.*

§. 235.

Motus tardior cum frequentissimus sit, hujus methodi etiam amplissimus est campus, plurimisque morbis aptus, qui e stasi humorum originem ducunt.

Quamlibet in arteriis loci inflammati et vasis capillaribus motum esse acceleratum non dubitem, tardiorem tamen motum sequi inflammationem, nuper e Thomsonii investigationibus curiosis (*Lectures on inflammation.* Edinb. 1813, p. 80 in *Mechels arch. für phys.* 1 p. 446) didici. Itaque et in discutienda inflammatione, maxime si localis fuerit, resolventem adhibemus methodum.

§. 236. *Continuatio.*

Frequentissima autem sedes stagnantis sanguinis humorumque est in vena portarum, ejusque ramis viscera abdominalia perreptantibus. Quae

cum in plurimis morbis accusanda sit, enumerare libet eos, in quorum curatione potissimum resolvendae sunt eae stases abdominales.

Et primum quidem febres intermittentes eae, quae, magis compositae, e stasibus abdominalibus originem ducunt, resolvente methodo tractandae sunt (*Path. spec.* §. 37); quamvis haec in simplici eo morbo damni plus quam emolumenti adferat. Febres catarrhales et rheumaticas, dum frequenter recurrunt, ex eadem nasci dispositione docuimus (*Ib.* §. 63. 73): hinc resolvente methodo recte intellecta optime debellantur. Febris lenta nervosa, quae saepe ex atonia viscerum abdominalium et stasibus originem ducit (*Ib.* §. 86), insigne accipit adminiculum ex eadem curandi ratione.

Exanthemata chronica, inprimis scabies et herpes, curari saepius nequeunt sine resolvente methodo, cum e stasibus abdominalibus ortum ducant (*Path. spec.* §. 363. 368).

Sanguinis profluvia, maxime haemorrhoïdum fluxus et metrorrhagia interdum ex eadem caussa nascuntur (*Ib.* §. 394. 398): unde eadem methodus non raro prodest. Frequentius vero sanguinis menstrui suppressio cum stasibus abdominalibus cohaeret: itaque restituit eum fluxum, qui tardum sanguinis motum per vasa abdominalia accelerare potest (*Ib.* §. 441). In fluore albo curando saepissime stasium ratio habenda est, cum quibus consistit (*Ib.* §. 435).

In arthritide anomala ejusque sequelis ratio praeprimis stasium est abdominalium habenda, cum

omnis malorum caterva cum hoc viscerum statu cohaereat (*Ib.* §. 459).

Nec adfectuum nervosorum curatio saepius aliena est. Quippe apoplexia (*Ib.* §. 492), epilepsia (*Ib.* §. 530), hypochondriaci inprimis et hysterici adfectus (*Ib.* §. 551); mentis etiam morbi, maxime melancholia (*Ib.* §. 566) ex illo potissimum fonte manant.

Denique in cachexiis curandis inquirendus preprimis est status viscerum vasorumque abdominalium torpidus, cum quo et colluvies hydropica et phthisis pituitosa ac tuberculosa et scrofulosi adfectus frequenter cohaerent.

§. 237. *Continuatio.*

Quae sedes stagnationum quanquam frequentissima sit, alia tamen, et satis quidem vulgaris in vasis absorbentibus et glandulis quaerenda est. Earum partium torpor aut spastica constrictio hydropibus et scrofulis atque rachitidi occasionem praebet, quibus igitur resolvens methodus opponenda est.

c. *Contraindicantia.*

§. 238.

Quae si probe perpenduntur, comparata inprimis cum modo agendi exposito (§. 232 — 234); nescio an unquam, indicantibus rite stabilitis, aliquid huic methodo contrarium esse possit. Neutiquam enim uni curandi rationi adhaeret, qui resolvendas esse stases sibi proponit; sed modo robur

amissum restituit, jam laxas partes adstringit aut duras mollire studet, nunc vim sensiferam incitat, mox spasmos sedare satagit: jam metasyncrisin molitur, si labes diuturna est et pervicax; denique interdum *ἀντίσπασιν* in auxilium vocat, ut, aliorsum directo humorum cursu, nova suboriatur incitatio.

§. 239. *Continuatio.*

Circumspectionis tamen curiosae opus est in stasibus inveteratis, ne solvantur humores, qui facile in pravissimam corruptionem mutari possunt. Sicut id praeceptum vel maxime in scirrhosa glandularum duritie valet, ita et commendandum est in iis stasibus, quae per multos jam annos moratae aliter mutari nequeunt, quam in aegrorum perniciem.

§. 240. *Continuatio.*

Aliud est damnum e male intellecto curationis hujus consilio nascens. Qui enim medicamentis, quibus speciatim vim resolventem tribuimus, morbos diuturnos adsiduo agitat, solidarum partium compagem diutino incitantium usu infirmabit, teneritatemque adeo augebit, ut spastici adfectus saepenumero sequantur hanc curationem.

Prospiciendum etiam est impetui sanguinis in alias partes, qui non raro cum stasibus junctus est. Temere congestiones exasperat, qui vel resolventibus, quae incitant, vel iis, quae roborant aut adstringunt, stases discutere conatur. Sic haemorrhoi-

dum cursus nimius, sic ipsae metrorrhagiae medicamentis resolventibus in pejorem indolem vertuntur, nisi rationem habueris congestionum versus eas partes; nisi inprimis plethorae commotae obviam iveris. Itaque obstacula hujus curationis prius removenda sunt, quam ipsam adhibueris.

d. *Indicata.*

§. 241.

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, quam late pateat curationis hujus utilitas, quantaque sit praesidiorum varietas.

Princeps autem regula esto: victus rationem et in hac curatione instituenda multo plus valere, quam medicamenta, tum quia toti corporis constitutioni, mutata penitus victus ratione, aliud impertitur ingenium, tum quia vires, medicamentis, quamvis idoneis, continuo sollicitatae atque infractae, victus ratione servantur.

§. 242. *Continuatio.*

Exercitatio autem corporis motusque vel activus vel passivus optimum est auxilium, quo motus humorum acceleratur. Frictio tumorum, praesertim medicamenta per strigilim instillata (*Cels.*) in hydrope, oedematibus et scrofulis optimum saepe offerunt auxilium. Nihil aeque juvat hypochondriacos aliosve, stasibus abdominalibus laborantes ac equitatio; itinera et navigatio magnopere prosunt (§. 139. 198).

§. 243. *Continuatio.*

Cum et in cibis magna vis sit, eligendi sunt, quos Celsus e medica materia dicebat, simplices, concoctu faciles, sine aromatibus exaestuantibus parati. Vitanda juscula carnium nimia, quae mollire potius et relaxare stomachum solent. Commendanda sunt legumina juniora, seminibus liquorem amnii adhuc continentibus, radices dauci, sisari, tragopogonis, scorzonerae, ceteraque vegetabilia, quae supra (§. 136) in roborante diaeta collocavi. Pariter et de carnibus et lactis usu judicandum (§. 134. 135). Insignis vero vis et ovis recentibus et sero lactis inest, quibus stases abdominales solvantur.

§. 244. *Continuatio.*

In potibus eligendis vinum gallicum rubrum, leve, fragrans ceteris praeferatur; quod cum aqua miscendum, si forte nimis exaestuat. Vitandi liquores spirituosi, vina acida, theae potus, coffeae etiam largus: prohibenda cerevisia, nisi lupulo bene condita ac fermentationem diu jam passa.

§. 245. *Continuatio.*

Quod medicamenta ipsa attinet, praecipue commendanda sunt, quae extractiva parte vel dulci vel amara gaudent. Illa, radicis graminis exemplo, blandissime solent stomachum et intestina agitare, ut motus humorum acceleretur (*Pharm.* §. 41). Haec simul roborant potentiusque incitant. Succi

recens expressi taraxaci, fumariae, marrubii, cardui benedicti, trifolii fibrini, centaurii minoris, aliarumque herbarum verno tempore sumti, quibus interponitur serum lactis, elixiria etiam roborantia, magnam habent vim ad solvendas etiam diuturnas stases. Si desunt succi recens expressi, extracta earum herbarum jungenda sunt, pro varia partium solidarum adfectione vel cum sedantibus (Asa foetida praeprimis et castoreo) vel cum resinosis acribus volatilibus (Chelidonio maxime majori, radice saponariae et stipitibus dulcamarae vel cum sapone aut ferreis medicamentis.

§. 246. *Continuatio.*

Clysmatum usus quotidianus in his morbis magnas nostra memoria obtinuit laudes. Coquuntur autem e variis herbis, quae vel mollire duntaxat tractum intestinalem valent spasmosque sedare, vel leniter etiam incitare ac roborare. Si stricta sunt intestina, spasmisque agitatur aeger hypochondriacus, e furfuribus cum seminibus lini, herbis verbasci, althaeae, mercurialis aut malvae, additis etiam oleis blandis; si vero viscerum vasorumque torpor vincendus est, ex herbis taraxaci, millefolii, fumariae, cardui benedicti, trifolii fibrini etc., additis salibus neutris blandioribus, kali tartarico, et acetico, clysmata componuntur. Nonnunquam prodest, et balsamico-adstringentia, ut radicem caryophyllatae, et aethereo-oleosa, ut corticem cascarillae, adjungere.

Quodsi his remediis alvus et intestina saepius

eluuntur, emolumenta plura e proxima admotione eorum ad loca adfecta nascuntur: namque saepius et in intestinis crassis sordes immobiles haerent et in ramis venae portarum haec intestina perreptantibus stases quaerendae sunt. Praecipua vero spes collocanda est in effectu, quem in nervis intestinalibus producunt, quique facillime ad reliquos nervorum plexus propagatur.

Haud tamen negandum est, clysmatum usum quotidianum atque diu continuatum, si e solis mollientibus rebus componuntur, intestina nimis mollire ac debilitare, unde satius est et roborantia addere et clysmatum usum per aliquod tempus interrumpere.

§. 247. *Continuatio.*

Roborantia, balsamico adstringentia et ipsa martialia in usum vocanda sunt, quoties torpor viscerum laxitasque vasorum abdominalium praevalent, cum pituitosa colluvie, flatibus continuis et fluore albo: vitanda tamen in teneritate partium et spastica dispositione. Corticem peruvianum aut glandes quernas magnopere prodesse experientia docuit. Aquae etiam soteriae martiales merito commendantur in ea diuturna laxitate, quae in cachecticum abitura est statum. In ferri ipsius praeparatis officinalibus praestantiora ceteris ad hunc finem obtinendum sunt ferrum tartarisatum, malicum etiam et aceticum aut muriaticum cum baryte muriatico.

§. 248. *Continuatio.*

Saepius tamen incitantibus, quae proprio sensu ita dicuntur, major fides habenda est. Eorum autem nonnulla specifica sunt, hydrargyri praesertim muriatici mitis exemplo, quod parvis dosibus exhibitum, systematis absorbentis torporem tollere, absorbtionem potenter promovere et stases glandularum reserare valet. Barytes etiam muriaticus eidem fini inservit.

Nec sine insigni laude dimittendum stibium, cujus oxydula, hydrogeni sulfurico nupta, egregiam habent et fere specificam vim ad incitandum motum vasorum lymphaticorum et capillarium. Sulfur stibiatum aurantiacum, sapo stibiatus, calcaria sulfurato-stibiata, stibium quoque sulfuratum nigrum, in omnibus ejusmodi morbis utilissima sunt: potentissimum connubium stibii cum hydrargyro in pilulis Plumerianis.

Mitior est, neque minus salubris sulfuris usus, quo, maxime si thermis adhibetur, potenter stases et abdominales et systematis lymphatici solvuntur.

Blandum stimulum praebent sapo medicatus et fel taurinum, quae utiliter cum asa foetida et extractis amaris ad diuturnas stases abdominales resolvendas exhibentur.

§. 249. *Continuatio.*

Peculiari vi incitante vasa absorbentia gaudet kali carbonicum quo ad tumores lacteos et hydropicos discutiendos utimur: potentiora sunt et kali

et natrum causticum, maxime vero ammonium (*Pharm.* §. 277).

In salibus neutris insignis spes collocanda est. Alii enim, kali aceticum et tartaricum, tartarus natronatus et boraxatus, blandissimum impertiunt incitamentum visceribus abdominalibus, ut et teneris prosint hominibus. Validius agit ceteris ammonium muriaticum, quo egere in stasibus pituitosis resolvendis fere nequimus.

§. 250. *Continuatio.*

Quodsi torpor adest insignis, nec extimescimus stimulorum fortiorum ancipitem forte usum, graveolentia, ut ammoniacum, galbanum ipsumque opoponacem adhibemus, maxime ad accelerandum vasorum uterinorum infimique abdominis usum. Tunc etiam vel vomitoriis studemus potenter incitare vasorum systema; vel purgantibus fortioribus intestinorum vasa ita lacessere, ut suppressus sanguinis cursus restituatur: cui fini apta est aloe, radices hellebori, gummi cambogiae ipsumque elaterium caute adhibitum.

§. 251. *Continuatio.*

Quodsi vero spasmis constricta sunt vasa, eamque ob caussam motus intercipitur, e narcoticis eligenda sunt, quorum virtutem solventem usus docuit: Conium maculatum inprimis in morbis systematis lymphatici, laurocerasus in pervicacibus abdominis stasibus. His tamen ne nimium fidatur, cavendum, cum continuatus usus torporem adferre soleat.

CAP. X.

DE HUMORIBUS EVACUANDIS.

Art. I.

De sanguinis missione.

a. *Modus agendi.*

§. 252.

Quamquam sanguinis missionem in caussis morborum numerantes, detrimenta ejus alibi (*Path. gen.* §. 147) jam perstrinxerimus; hic tamen interest, modum agendi fine therapeutico considerare.

Et primum quidem vulnus, quod venae infligimus, haud sine momento est. Agit id incitamenti loco, unde et derivare et revellere ope venae sectae possumus (§. 228).

Dein detracto sanguine, habitualem et necessarium quidem stimulum, quo partes solidae omnes continuo incitandae sunt, minuimus et amovemus. Quo stimulo, si, congesto sanguine in nobilioribus organis, vires solidarum partium oppresserit, detracto, liberatur efficacia, ut ad functiones normales redeat. Si autem vel reiteratur, vel nimia copia educitur sanguis, incitamento necessario detracto, efficacia labascit, protinus vi sensifera magis incitata (*Path. gen.* §. 54), ut et teneritas augeatur et dispositio ad spasmos oriatur et

secretiones, maxime bilis, pervertantur et motus sanguinis praeter naturam acceleretur, volumen ejus pandatur, plethora spuria subnata (*Path. gen.* §. 73). Denique vero cum energia vis sensifera ipsa prosternitur, ut musculorum vires hebescant et nervorum, nutritio turbetur et totum corpus in chachexiam pronum fiat.

Itaque, si quando sanguinis missio artis praesidium sistit, contingit id, tum incitamento derivato aut revulso; tum liberatis partibus ab opprimente sanguinis irruentis incitamento; tum denique momento vis vitalis irritabili infirmato, si quando id nimis lacessitum est.

b. *Indicantia.*

§. 253.

Solent, qui de sanguinis missione agunt, eam praecipere in plethora vera, quam e nimia vis vitalis energia cum vere abundante sanguinis copia proficisci statuunt. Cum vero rationem potius laesam esse inter copiam sanguinis et partium solidarum vim, dissidium adesse inter sanguificationis facultatem et consumtionem sanguinis, probaverimus (*Path. gen* §. 71), nequaquam plethora per se, etiamsi vera fuerit, sanguinem mittendum esse jubet. Namque, quamvis sanguini aliquid detrahatur, minuitur tamen simul vis vitalis, amissaque cruoris portio facile restituitur. Itaque Galeni praecepto potius obtemperandum: „Satius est

„ abstinere, ne vis vitae solvatur quam sanguinem „ mittere, etiamsi sanguis abundet " (*Comm.* I. *in* Hipp. *de vict. acut.*). Melius est, penum minorem sanguini parando praebere, exercitatione autem corporis consumtionem generati sanguinis promovere, quam vires sanguine misso debilitare.

§. 254. *Continuatio.*

Nihilominus plethorae ea ratio quam commotam diximus, quaque, irruente sanguine in partes nobiliores, hae obruuntur, ut functiones pervertantur ac supprimantur, verissime et urgentissime indicat venae sectionem.

Quod ut rite intelligatur, necessitasque venaesectionis luculenter pateat, dispositio et caussae praegressae ante omnia considerandae sunt Si quis enim vegeta aetate floret, cibis valentioribus nutritus, bonaque digestione conspicuus est, jam vero ex aestu insolito aut frigore inflammationem incidit, aut si apoplexia e suppresso fluxu menstruo in muliere nascitur, αἱμόφοβος esto, qui sanguinem non detraxerit.

Maxime vero popularium morborum ingenium lucem foenerare valet. Vernum tempus, inflammatoria constitutio poscunt venaesectionem, nisi graviora repugnent. Id vero popularium morborum ingenium cum *novae febris ingressu*, saepius statim haud innotescat, necessarium est interdum experimentum in sanguinis missione cautissime instituendum (§. 3).

§. 255. *Continuatio.*

At vero accidit nonnunquam caussas latere: unde, quae nec unquam negligenda sunt, symptomata in censum veniunt. Solent pulsum plenum fortemque ut indicans sanguinis mittendi praedicare: non desunt etiam, qui eo usque sanguinem detrahendum esse praecipiant, donec pulsuum haec indoles semet remiserit. Quod praeceptum quamvis ex toto taxandum sit, si modo reliqua respondent; nequaquam tamen curatio haec ad pulsuum eam indolem finienda est. Non raro enim pulsus mollissimi sunt in vera pulmonum inflammatione (*Path. spec.* §. 239), in apoplexia, quae sanguinis missionem etiam atque etiam poscit, pulsus intermittentes sunt (*Ib.* §. 486). Cognitis rite caussa et morbi indole, curandi ratio neutiquam deserenda est ob pulsum oppressum: contingit enim saepius in altum denique extolli, postquam sanguinis debita copia evacuata fuerit.

§. 256. *Continuatio.*

Sanguinis e vena missi indoles ac proclivitas in secessum particularum propiorum habetur indicans repetendae hujus curationis. Quo densior enim est crusta phlogistica, eo magis urgere dicitur venae sectio. Quod quamvis generatim negare haud audeamus, ex iis tamen, quae de fortuitis caussis crustae phlogisticae monuimus (*Path. gen.* §. 90), efficitur, tantum abesse, ut in hac sanguinis missi indole acquiescere possimus, ut potius et sine ea

sanguinem mittere et, si quando post nimios corporis motus orta fuerit crusta phlogistica, cavere a repetitione ejus debeamus.

§. 257. *Continuatio.*

Ut, quae generatim dicta sunt, singulatim illustrentur, *inflammatio* primum indicat sanguinis missionem, si vere activa fuerit, si febre comitata, si organa vitalia occupat, si recens orta, nondum proclivis est in successiones, si corpus robustum male habet et e suppressis cursibus sanguinis orta est, si popularis morbi ingenium activam eam signat. Pulsui minus fidendum, quam symptomatum gravitati, doloribus in pneumonia atrocibus, spiritus difficultati, anxietati et pectoris oppressioni. Saepe in morbi ipsius augmento, si pulsus etiam exiles sunt et contracti, si facies pallet, membra frigescunt, aegerque summam queritur debilitatem, repetitis venaesectionibus salus recuperatur, dummodo compertum habeamus, inflammationem vere esse activam et popularem constitutionem nequaquam esse adversam. Animi defectiones per se deterrere nequeunt, cum saepius ex obrutis partibus nobilioribus originem ducant. Qui sedentes sanguinis missionem absque animi deliquio haud patiuntur, dum cubant, multo majorem sanguinis copiam animose fundunt.

Nec nimis anxie caussis inhaerendum, si gravitas symptomatum ac periculum pluris habenda sunt. Si quis enim, vino lustrisque confectus hepatis inflammatione corripitur, summa inflammationis

vehementia febrisque continuae atrocia omnino nos cogit ad venaesectionem, quamvis caussae praegressae vires vitales potius infregerint. Qui frigus debilitantibus adnumerant caussis, rejicient forte venaesectionem in magnis frigoris conclamati noxis, ubi tamen prodesse meminimus.

Nec temporis morbi nimis curiosa ratio habenda est. Generatim quidem monitum valet, quo praecocius in inflammationibus sanguis mittatur, eo meliorem praestare effectum; sed absonum esset, intra dierum aliquot limites constringere hanc curationem, cum saepe et in progressu inflammationis symptomata omnia praesto sint, quae sanguinis missionem indicant.

Solent quidem inflammationes rheumaticae originis ac catarrhalis alienas putare a sanguinis missione: nec repugnamus, si vere passivae sunt. Attamen vidimus in catarrho epidemico, qui ex oriente 1782, 1788 et 1803 per totam fere Europam grassabatur (*Path. spec.* §. 58), pulmonum inflammationes nonnisi venaesectione posse compesci. Idem valet et de rheumaticis inflammationibus, quae interdum hactenus ardente et continua febre stipantur, ut sanguinis missio fere unicum sit auxilium.

Nec dissuadeant medico hanc curationem symptomata forte biliosa, quae ad inflammationem, praecipue pulmonum accedere solent (*Path. spec.* §. 240). Ea enim, a violentia inflammationis nata minuuntur et evanescunt, si sanguinis impetus arcetur.

§. 258. *Continuatio.*

Haudquaquam opus est, vera ubique adsit inflammatio. dummodo impetus sanguinis functiones necessarias supprimat et periculum minetur.

In typho ipso epidemico et contagioso, quamvis initio larva inflammatoriae febris indutus observetur, ubi anceps, imo magnopere noxia est venaesectio, obveniunt tamen casus, ubi, propter habitum aegri summe plethoricum, impetum sanguinis versus encephalum periculosum necessaria est haec curatio. Ita omnino fuit in eo typho, quem post clades Gallorum teterrimas in Russia et Germania 1813 per totam Germaniam observavimus.

Nec febres putridae omnino alienae sunt ab hac curatione, cum initio saepe ardentes sint et inflammatoriis simillimae (*Path. spec.* § 99). Itaque et protinus in initio utilissimam esse venaesectionem Jacksonius (*On the feores at Jamaica*, p. 223) et Pringlius in febre castrensi, dummodo robustus fuerit aeger et initium febris inflammatoriae simile (*Diseas. of the army*, p. 270), observarunt. Nec in peste ipsa taxanda est venaesectio, dummodo sanguis in nobilia loca irruens periculum minetur. Sic Russelius neque bubonum, neque aliorum forte exanthematum eruptionem adversam esse huic curationi statuit. Metuisse se refert initio a pulsus remissione et debilitate mox post venam sectam periculosa symptomata, sed postea invenit, hanc pulsus debilitatem necessario cohaerere cum ipso morbo, neque praecocius accidere, si vena secetur,

quam si haec omittatur curatio (*Von. der pest*, tom. I. p. 171).

Febres intermittentes interdum, si verno tempore et favente epidemica constitutione subcontinuae fiunt, impetu sanguinis caput aut pectus vehementer obruente, aut si ex haemorrhoïdibus menstruoque fluxu suppressis originem ducunt, nonnisi sanguinis missione ad sanitatem perducuntur (*Stoll* Rat. med. *vol.* 4. *p.* 493).

Ita et in exanthematicis febribus tanta interdum et sanguinis nobilia organa obruentis vehementia, ut, ni cohibeatur, non solum exanthematum eruptio et perfectio impediatur, sed summum etiam periculum nascatur. Scarlatinae autem curatio multo tutior nostris est temporibus, ex quo hanc medelae rationem simul cum antiphlogisticis remediis apte adhibere didicimus. Et in ipso secundario morbo, leucophlegmatia calida, praesidio est venaesectio, cum a partibus nobilibus capitales avertat inflammationes.

§. 259. *Continuatio.*

Sanguinis profluvia indicant venaesectionem, si vel ex orgasmo universali orta partes vitales infestant, vel a suppressis aliis originem ducunt. Sic in haemoptysi sanguinem mittere opus est, si homines ea laborant aetate florentes, sanguinis abundantiam alioquin jam perpessi; si e vulnere aut percussione thoracis sanguinis profluvium ortum est; si intercep tus est fluxus haemorroïdalis aut sanguinis menstrui cursus. Ipsa metrorrhagia postulat

nonnunquam sanguinis missionem in feminis robustis, quae jampridem sanguinis abundantia laborarunt.

§. 260. *Continuatio.*

In dysenteria populari proficuum imo expeditissimum interdum praesidium peti e sanguinis missione patet, si vernales epidemias consideraveris. Hae enim ubique in inflammationem pronae, paucas sanguinis meri dejectiones adferunt, summos vero dolores, tensionem abdominis dolentissimam, sitim exstingui nesciam, aliaque ejusmodi symptomata, quae ni inflammationis praesentiam, magnam tamen proclivitatem ad eamdem notant (*Path. spec.* §. 413). Puerperae, e lochiorum interceptione, in eumdem morbum incidunt, nec averti exitium, nisi sanguine audacter misso, potest.

§. 261. *Continuatio.*

De morbis nervosis per sanguinis missionem curandis magna est contentio Magnopere fallacem arbitror indicantium vulgarium catervam, quae in apoplexia ex habitu petuntur. Namque, qui faciem venasque sanguine turgentes solummodo crederent sufficere, ut sanguis mittatur, nesciisse videntur, cum eodem externarum partium turgore posse vel serosam ventriculorum cerebri colluviem vel verum vasorum collapsum una adesse; contra vero, cum inundatione encephali cruenta interdum pallorem faciei jungi (*Path. spec.* §. 488. 491). Itaque potius ad caussas praegressas, ad diathesin aegri et

aetatem respiciendum est, si tuto hanc administrare curationem cupiveris. Aetate enim confectos plerumque sanguinis ipsius colluvie apoplecticos fieri, ideoque sanguinem mittendum esse, praesertim si ante e naribus stillaverit, compertum habemus.

§. 262. *Continuatio.*

Quamvis morbis spastici utplurimum sanguine detracto exasperentur, in variis tamen capitalis instat impetus sanguinis in organa vitae praeposita, quem avertere vena secta fas est. In tetano, „ si „ plurima fuerit in venis plenitudo phlebotomiam „ adhibebat Asclepiades in ipsa vehementiae sum„ mitate " (*Cael. Aur.* Acut. *lib.* 3. *c.* 8). Adsentitur Hillarius, cum inflammationis metus saepius adsit (*Krankh. von Barbudoes*, p. 282. 283). Epilepsiam methodici sanguinis missione temere adhibita curare satagebant (*Cael. Aur.* Chron. *lib.* 1. *c.* 4): et ipse cautissimus Aretaeus, propter gravissimum sanguinis impetum in caput venas secandas esse jubet: prohibens tamen, ne ad animi deliquium usque sanguis mittatur: πρόκλησις γὰρ τοῦ πάθεος λειποθυμίη (*Aret.* Cur. chron. *lib.* 1. *c.* 4). Nostris utique temporibus jugularium venarum sectio in morbi comitialis insultibus perniciosis salutaris existimatur.

§. 263. *Continuatio.*

Quinetiam melancholia, etiamsi incauta sanguinis missione ita exasperatam vidimus; ut in maniam capitalem abiret, haud penitus tamen

huic curationi repugnat. Siquidem nascitur saepius e lochiis, haemorroïdibus, menstruo sanguine suppressis: natura ipsi medetur haemorrhoïdum cursu, varicibus ruptis aliisque sanguinis fluxibus. Hinc e pristinis inde temporibus (*Aret*. Cur. chron. *lib*. 1. *c*. 5), si e similibus caussis natus fuerit morbus, venam audacter secare medici consuerunt.

§. 264. *Continuatio.*

In hygrophobia defendi posset venaesectio, quod nervorum tunicas inflammatas deprehendimus (*Path. spec*. §. 535). Nec sine exemplo antiquitatis anceps haec est curatio, cum jam Eudemus eam administraverit (*Cael. Aur*. Acut. *lib*. 3. c. 16). Ob pulsum fortissimum Hartleyus jam intra paucos dies centum et viginti uncias sanguinis detraxit, sine omni alio remedio, nisi balneis frigidis adhibitis, quo facto aeger perfecte convaluit, etiamsi jam pathognomica adfuissent morbi symptomata (*Leske's Ausz. aus philos. transact*. vol. 2. *p*. 265). Ad lipothymiam usque Petersius sanguinem detraxit, additis remediis antiphlogisticis (*Ib*. vol. 3. *p*. 187). Tiltonii (*Medic. comment. von Edinb*. vol. 6. *p*. 448), Hillarii (*Krankh. von Barbad*. p. 318. 324), Nugenti (*Vers. über die wasserscheu*, p. 10), Bartonii (*Med. and. phys. journ*. vol. 14. *p*. 123) aliorumque nuperiorum experientia salubris effectus hujus curationis in tam capitali morbo confirmatur.

§. 265. Continuatio.

Num in phthisi pulmonali sanguinem detrahere expediat, deliberatione indiget. Namque, quamdiu florida est, dolores sunt acuti, febris subcontinua, habitus plethoricus; cum maxime intercepti sunt sanguinis fluxus, saluberrimum est hoc praesidium, quo saepe avertere ulcerationis initium possumus. In progressu vero morbi, volumine sanguinis panso et plethora spuria orta fallitur saepius medicus, detractoque sanguine vires infirmat.

Tandem et in hydropibus prodest venam secare, si venarum turgor compresserit vasa lymphatica, eoque modo absorbtio impedita est (*Path. spec.* §. 578) Itaque jam Hippocrates (*Vict. acut.* p. 405), si anni tempus, aegri aetas et constitutio id jusserint, venam brachii in hydrope secat. Et Jo. Actuarius (*Meth. med.* lib. 4. c. 7), si menstruus fluxus aut haemorrhoïdum suppressi fuerint, eamdem suadet curationem, quae in hydrocephalo etiam utpote ex inflammatione oriente, interdum initio proficua fuit.

c. *Contraindicantia.*

§. 266.

Utilissima haec curandi ratio quot quantasque sanitati noxas adferat, in superioribus (*Path. gen.* §. 147) exposuimus. Inde sequentium contraindicantium veritas elucebit.

Primum autem damnanda omnino sanguinis

missio, quae sine urgentibus indicantibus administratur. Etenim, ut cum Aretaeo loquar, τὸ αἷμα ἐστὶ τῆς φύσιος ὁ χῶρος καὶ ἡ τροφὴ, seu, ut nos saepius jam probavimus, est et stimulus universalis, necessarius ac habitualis, quo partes, omnes indigent, functiones suas rite perpetraturae: est et alimentum atque materies, e qua omnes alii humores parantur. Itaque sanis interdicenda est sanguinis missio, quam nonnulli ad praecavendos morbos commendat. Tantum autem abest, ut morbi epidemici ea curatione avertantur, ut potius, infractis viribus et receptivitate aucta, multo citius hominem corripiant. Negari nequit, si verno tempore aër incalescit, sanguinem humanum etiam in majus pandi volumen, venas turgere, capitis saepe dolores, cordis palpitationes oriri, quibus adfectibus mederi se posse nonnulli existimant, si sanguinem miserint. Satius autem esset, alimenta vitare, quae corpus faciunt, potus, qui exaestuant, exercitationibus corpus fatigare, ut partes solidae firmentur.

Sunt caussarii homines, stasibus abdominalibus tardoque sanguinis per venam portarum motu laborantes, qui, dum praeprimis sedili indulgent, palpitationibus cordis, pulsu pleno et forti, capitis aestu doloribus variisque id genus adfectibus conflictantur, quos sanguinis missione compescere credunt. Multo tutius ii consulunt sanitati, si corpus exercente et resolvente methodo utuntur.

Gravidae etiam creduntur, propter cessantem menstruum fluxum, plethora laborare, cui per phle-

botomiam minuendae studendum sit. Quanquam non inficiamur, in robustis mulieribus, quae et sanguine abundant et epulis delectantur, venaesectionem quandoque utilem esse ad praevertendum partum difficilem ipsamque peritonaei inflammationem: multo frequentius tamen nocet, detracto foetui alimento, unde pallidi imbecillesque infantes gignuntur (*Thebesius* in *Nov. act. nat. cur.* vol. 1. *obs.* 15. Cf. *Path. gen.* §. 147).

§. 267. *Continuatio.*

Dein probe cavendum est, ne levamen, statim post venam sectam sentitum, tanti credatur, ut curatio ea salutaris habeatur. In enim satis vulgare est, humorum evacuationes, etiamsi haud indicatae fuerint, levaminis tamen nonnihil protinus adferre, quoniam liberantur partes stimulo obsidente. Contra vero venaesectio, etiam urgentissime indicata, saepe nihil levaminis adfert, priusque repetita fuerit.

§. 268. *Continuatio.*

Repugnat venaesectioni aetas infantilis, quoniam *τὰ αὐξανόμενα πλεῖστον ἔχει τὸ ἔμφυτον θερμὸν, πλείστης οὖν δεῖται τροφῆς* (*Aph.* 1. 14). Nec facile senibus, nisi necessitas urgeat, vena secanda, quoniam naturaliter sanguinis copiam aetate decrescit.

Clima etiam aestuosum omnino adversarium est venaesectioni, unde veteres, qui in Aegypto medicinam et fecerunt et docuerunt, maxime Chry-

sippus Cnidius, Erasistratus et Strato Berytius, hanc curationem penitus rejecerunt.

§. 269. *Continuatio.*

Virium ratio circumspectissime consideranda est, si venam secare in morbis volueris. Inflammationes enim mere passivae, ab inaequabili vis sensiferae distributione ortae, tantum abest, ut vena secta tollantur ut potius in pessimos exitus perducantur. Sic etiam inflammatio, quae ad cacheticum statum accedit, neutiquam hac curatione tractanda est.

§. 270. *Continuatio.*

Morborum ingenium cautissime dispiciendum est, ne fallacia symptomatum nos ad perversam seducat curationem. Bilis aliorumque humorum turgor impetum sanguinis saepe versus nobiliora organa pellit, qui longe alia curatione ac venaesectione tollitur. In febribus nervosis et morbis spasticis orgasmus insignis tantum abest, ut sanguine detracto cohibeatur, ut spasmi plerumque magnopere exacerbentur ea curatione. Itaque cautissime examinanda est ratio spasmorum et nervosorum adfectuum, cum eos nonnunquam tamen ex inflammatione aut orgasmo saltem proficiscentes omnino possis sanguine e vena misso debellare (§. 271. s.).

§. 271. *Continuatio.*

Tempus morbi praeprimis attentionem meretur. Inflammatio si jam in successiones proclivis est, si suppurationi proxima aut ipsi ulcerationi, nequaquam sanguinis missione tractanda est, sed quae crescit, viget et in ἀκμῇ versatur. Ibi caute administrata transitum in resolutionem seu discussionem optime promovet.

§. 272. *Continuatio.*

Copia sanguinis e vena mittendi morbi ingenio et gravitati, virium etiam rationi respondeat. In inflammationibus activis, violentis; in apoplexia gravissima duodecim aut viginti uncias detrahimus: minorem copiam in morbis, qui haud tantopere urgent, aut ubi viribus magis parcendum est. Sic sex aut octo unciae in febribus nervosis sufficiunt.

Quodsi minor copia exigitur, hirudines etiam apponuntur, quarum binae, si esuriunt, unciam unam sanguinis vorare consuerunt. Sex igitur, octo aut duodecim requiruntur, ut e. g. encephalitis in febre nervosa instans avertatur.

Art. II.

De mutandis, quae praeter naturam in primis viis haerent.

a. *Generatim.*

§. 273.

Chemicas omnino mutationes earum rerum contingere, quae vel praeter naturam et humoribus gastricis et intestinalibus, ciborumque reliquiis generatae, vel quae ut peregrinae in stomachum et intestina ingestae sunt, nemo negabit. Etenim et acoris primarum viarum subactio ope absorbentium alcalinorum terreorumque, et bilis concretae solutio, maxime vero venenorum curatio absque chemica mutatione cogitari nequit. Ita autem in ventriculo primisque viis haerent, ut proxime eas attingere medicamenta possint.

Alia vero sunt morbo vel caussis praegressis producta, quae sordes dicuntur, tum e ciborum reliquiis tum ex ipsis humoribus inquilinis generatae. Eae haudquaquam mutantur, nisi ratione virium has partes regentium mutata. Coctionem complectitur haec curatio, seu modum, quo sordes firmiter parietibus adhaerentes nimisque secum cohaerentes ad evacuationem proclives redduntur. Quae quidem dynamica methodus nequaquam negligenda est in ipsa chemica mutatione, utpote quae saepe simul a debilitate aut perturbatione vis digestivae pendet.

b. *De succi gastrici pravitatibus corrigendis.*

§. 274.

Duplici potissimum modo succus gastricus corrumpitur; vel acescit, vel putrescit. Utrumque vitium vel ex ingestis, quae acorem aut putredinem gignunt, vel e perturbata nervorum gastricorum efficacia exponendum est. Plerumque vero, etiamsi e ciborum qualitate lucem accipiat, committatur tamen acrimonia acida saltem et graviditatem et arthritidem anomalam et hystericos adfectus ac hypochondriacos, ut perinde sit, quid comederint aegri (*Path. gen.* §. 248). Putredinis autem ortum fere semper a vitiata virium ratione nasci, monuimus (*Ib.* §. 94).

§. 275. *Continuatio.*

Itaque, si pyrosi adficitur aeger, occurritur quidem tempestive magnesia, kali carbonico et natro, calcaria etiam e lapidibus cancrorum concharumque testis. Saepissime tamen haec non sufficiunt, cum illico recurrat acor, ut vegetabilia in eum prona comesta fuerint. Addenda igitur sunt ea, quae fugacissimo stimulo sedant, aut incitant etiam vires stomachi, ut regularis moderataque actio nervorum restituatur. Olea aetherea fragrantia, fructus et radices ea continentes (Calamus aromaticus, fructus carvi, coriandri, nux moschata: chenopodium ambrosioides: mentha crispa et piperita) multo tutius acrimoniam succi gastrici aci-

dam domant, quam terrae et alcalina. Amara quoque (Fel taurinum, centaurium minus, carduus benedictus etc.) et balsamico-adstringentia (Thea Bohea, radix caryophyllatae, ipseque cortex peruvianus) utiliter ad eumdem finem adhibentur. Hystericis mulieribus confert plerumque asa foetida aut castoreum cum felle taurino.

§. 276. *Continuatio.*

Putredo succi gastrici, quae initium febrium putridarum constituere solet, chemicam omnino admittit curationem. Carbonem enim (*Pharm.* §. 300): acidum carbonicum, in fontibus medicatis naturaliter contentum, aut e rebus fermentantibus, potione Riveriana et mixtura Hulmiana eliciendum (*Ib.* §. 265): acida alia vegetabilia, tamarindorum maxime et citri, quibus nonnuli sales neutros et ipsum culinarem admiscent (*Ib.* §. 287) putredini chemico modo resistunt. Quod et de mineralibus contendi posset, ni dynamica eorum, maxime acidi muriatici, actio magis conspicua esset. Ipsis etiam acidis vegetabilibus, ut melius in vires agant easque refocillent, admiscentur leniter aromatica. Mixtura sulfurico-acida et elixirium acidum Halleri saepe multo potentius putredinem arcent, quam acida simplicia.

c. *De concrementis bilis solvendis.*

§. 277.

Calculos biliarios ex atonia viscerum digestioni inservientium et torpore venae portarum oriri probavimus (*Path. gen.* §. 111). Neque tamen eo minus chemica eorum mutatio contingit, si intestini duodeni partem eam occupant, ubi proxime in eos agere medicamenta possunt. Oleum terebinthinae cum aethere sulfurico mixtum peculiari ea vi gaudere, ut calculos hujus generis solvat, jam monuimus (*Pharm.* §. 119). Idem et de spiritu terebinthinae cum spiritu nitrico-aethereo mixto valet.

d. *De peregrinarum rerum et venenorum sontica qualitate compescenda.*

§. 278.

Peregrina, quae praevalente quodam elemento noxios effectus producunt aut destruunt etiam partes vitales, ita generatim tractanda sunt: ut tum sontica eorum indoles protinus corrigatur, tum partes custodiantur, tum denique quam ocyssime ejiciantur. Ultima quidem indicatio ubique locum obtinet, si statim post ingestas eas res ad aegrum accedimus. Custodiuntur partes mucilaginosis, gelatinosis et albuminosis, oleosis etiam et lacte uberrime ingestis. Haec etiam sola sufficiunt ad subigendos acrium resinarum effectus.

§. 279. *Continuatio.*

Oxyda metallorum et sales eorum ingesti, iis vincuntur, quae oxygeni libero resistunt. Ei autem fini inserviunt praeprimis sulfur, kali sulfuratum, calcaria sulfurata et liquor ammonii sulfurati, thermae praeprimis, quae sulfur continent. Haec omnia et plumbi et hydrargyri oxyda optime reducere sonticosque effectus arcere valent. Stibii quoque oxydulati connubia cum sulfure utriusque metalli oxydati noxiam qualitatem emendant. Novissime et ferrum in morbis ab hydrargyrosi ortis conferre observatum est (*Pharm.* §. 355).

Arsenico contrarius est sapo medicatus: narcoticis venenis resistunt acida, praesertim vegetabilia, quae igitur largis dosibus aceti, fructuumque horaeorum ingerenda sunt. Iis autem, quae acido borussico scatent, ammonium mederi, nupera Vindobonensium medicorum experimenta docere videntur.

e. *De flatibus pellendis.*

§. 280.

Flatuum, seu spirituum in intestinis collectorum ortum e suppressis aut labefactatis intestinorum viribus exposuimus (*Path. gen.* §. 248). Hinc igitur, quanquam haud plane negemus, chemico modo posse flatus coërceri, ea tamen curandi ratio tum multo plus negotii facit, tum generatio-

nem spirituum novam praepedire nequit. Gas carbonicum, si quando in stomacho intestinisque elicitur, magnesia usta et aqua calcis; gas hydrogeneum carbonibus; gas oxydatum azoticum calcaria potenter absorberi dicuntur. Quae remedia, si forte eum effectum producunt, nunquam tamen tanta copia ingeri possint, ut omne flatuum volumen absorbeant.

Multo satius est, caussas spirituum intra intestina collectorum amovere, eoque modo flatus ipsos pellere. Sordium copia ingens, quae saepe vires intestinorum supprimit, ut flatus gignantur, iis educenda est, quae alvum moliuntur, admixtis, quae spasmos sedare leniterque firmare intestina possunt. Rhei radix cum aromaticis, calamo maxime aromatico: sales neutri cum infuso chamomillae: tartarus depuratus cum cortice aurantiorum egregie saepe opitulantur. Clysmata praecipue prosunt ex aromaticis, alvum mollientibus et spasmos sedantibus composita.

Quodsi hernia constricta est, mechanicis prius et idoneis aliis remediis ea constrictio laxanda est, quam ad flatuum ipsorum curationem processeris.

§. 281. *Continuatio.*

Quae dicuntur *physagoga*, aut barbare, *carminativa*, pleraque aromatica sunt, oleo aethereo extractoque amaro praegnantia, quae tum suavem fugacemque nervis impertiunt stimulum, quo spa-

smi tolluntur, tum roborant intestina, ut inaequabilis vis sensiferae distributio cesset. Celeberrima sunt cortices aurantiorum; fructus cardamomi, coriandri, carvi, foeniculi, phellandrii; herbae menthae piperitae et crispae, melissae, chenopodii ambrosioidis; radices calami aromatici, angelicae et zedoariae: ipsa etiam graveolentia, asa foetida, castoreum, valeriana, millefolium et absinthium. Quinetiam fugacissimus stimulus spirituosorum spirituumque aethereorum, si torpent intestina, flatus pellere valet.

Externis quoque irritantibus expelli posse flatus, si pertinaciter regenerantur, patet e moxae usu apud Japoniae Chinaeque incolas, quo colicas flatulentas citissime et tutissime curant (*Hallmann* in *Thunberg. diss. bot.* vol. 1. p. 170). Veteres cucurbitas siccas abdomini imponere, recentiores etiam emplastra vesicatoria adhibent, ut torpor intestinorum tollatur (*Medic. Comment. v. Edinb.* vol. 9 1. p. 82).

f. *De vermibus enecandis.*

§. 282.

Quamlibet haud inficiemur, nonnullis remediis inesse aliquid specifici, quo vermes intestinales interimantur; stanni limati exemplo, extracti nucum juglandum et seminum santonici; pleraque tamen anthelminthica eo potissimum valent, ut intestina incitando, pituitam solvant atque educant, quae vermium, maxime lumbricorum, sedes est: non-

nulla etiam spasmos simul compescunt aut robur partium augent, quo nova pituitae generatio impeditur. Insignes ferrum meruit laudes, pares fere cortex peruvianus, quorum neutrum, nisi firmatis intestinis, agere potest. Gummi contra cambogiae, aloe, hydrargyri praeparata pituitam educunt, vermibusque eripiunt alimentum. Asa denique foetida, valeriana oleumque animale, quae nonnulli specifica habuerunt, spasmos sedare, adeoque normalem restituere virium rationem valent.

g. *De coctione promovenda.*

§. 283.

Cruda dicebantur majoribus nostris ea, quae perversa quidem secretione generata partibus tamen continentibus adeo firmiter adhaerere videbantur, ut naturae vi minime possent educi, sed incitamento suo praeternaturali etiam magis turbarent vires spasmosque adferrent. Hinc Galenus impactos dicebat et ut ita quis dicat incuneatos ejusmodi humores (1). *Coctionem* autem vocabat mutationem eam, ope naturae virium perfectam, qua ad σύμμετρον κρᾶσιν, ad mitiorem et tenuiorem aut spissiorem etiam indolem converterentur. Ea igitur mutatio versatur tum in demta acrimonia,

(1) De causs. sympt. *lib.* 3. c. 5. Ἐμπεπλασμένος καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἐσφηνόμενος ὁ λυπῶν χυμός.

tum in attenuato eo, quod nimis cohaeresceret, tum in conspissando, quod nimis tenue esset et fluidum (1).

Quodsi nos, generatim hanc informationem stabilientes, cruditatem diximus deflexum summum a normali virium aequabilitate, coctionem autem, inclinationem morbi, seu remissionem eam, qua sensim aequabilis virium ratio restituitur (*Path. gen.* §. 120); coctionem etiam sordium ita promovemus, ut molliente methodo et humectante nimiam fibrarum tensionem tollamus faciamusque *εὔροα* omnia, quibus natura aliquid educere potest; ut sedante methodo spasmos, remissioni contrarios, compescamus; ut incitantibus denique secretionem corrigamus. Itaque, quam varia sit haec curandi ratio, patet.

§. 284. *Continuatio.*

Coctio sordium gastricarum et intestinalium saepe sola methodo antiphlogistica, humectante et molliente perficitur, si sanguinis orgasmus, febris valida cum cute arida, lingua sicca et partium omnium solidarum magna intensione jungitur. Venaesectionem ipsam praemittere in plethoricis, febribusque ad inflammationem pronis opus est.

---

(1) Hipp. *De prisc. med.* p. 15 *Πέσσεσθαι καὶ μεταβάλλειν. καὶ λεπτύνεσθαι καὶ παχύνειν, δια πολλῶν εἰδέων καὶ παντοίων... Ὅσῳ ἂν πλέοσι μίσγηται, τοσούτῳ ἠπιότερα καὶ βελτίονα.*

Ad haec potiones refrigerantes, acidulae aut e salibus neutris, parca dosi exhibitis, prosunt. Sufficit saepe kali aceticum aut tartaricum aqua pura solutum exhibere (§. 201. 210).

§. 285. *Continuatio.*

Coctio sordium gastricarum, dum spasmi corpus infestant, promovetur nauseosis, seu exiguis dosibus eorum, quae vomitum cient, praesertim ipecacuanhae, cui addere pauxillum opii juvat. His quoque adnumeranda sunt, quae fugacissimo stimulo remissionem adductura sunt: spiritus aetherei, radix valerianae. Denique etiam zinci oxydum et moschum et opium ipsum, prout aegritudinis ratio singula postulat, in auxilium vocanda sunt.

§. 286. *Continuatio.*

Quodsi tenax humorum indoles cum inertia stomachi et intestinorum juncta est, fortiora resolventia: ammonium muriaticum, ammoniacum, extracta amara adhibenda sunt, quibus demum tonica roborantia adduntur (§. 142). Tota autem methodus, quae stasibus resolvendis par est, huic quoque fini apta invenitur (§. 251. s).

Abutuntur tamen hac methodo, qui negligunt naturae nutus Cum enim huc vel illuc vergit, eo potissimum ducendi sunt humores, ne unquam repugnemus naturae.

Art. III.

De vomitu ciendo.

a. *Modus agendi.*

§. 287.

Generalem vomitus expositionem cum in superioribus (*Path. gen.* §. 247) perstrinximus, patet, his succussibus violentis, non solum brevissima via eliminari stomachi contenta et intestini duodeni, sed e ductibus etiam choledochis et pancreatico exprimi, si quae ibi abundant, et omnia viscera sub hypochondriis sita valide agitari, stases reserari et motum praeprimis per venam portarum accelerari. Diximus, nisibus vomitum comitantibus impetum sanguinis versus pectus et caput augeri; validis musculorum abdominalium motibus nervorum etiam distensiones nasci; nisibus denique violentis rumpi posse vel vasa vel membranas.

§. 288. *Continuatio.*

Therapeutice vero vomitum contemplaturos decet emolumentorum memores esse, quae praecipua producere haec curatio potest. Et primum quidem motus ille antiperistalticus finem imponere solet nimiae peristaltici motus contentioni, unde diarrhoeas diuturnas sistere valet. Dein excretio saburrae gastricae via fit brevissima, qua vitatur damnum, e longinqua ductione per tractum intestinalem nascens. Multo citius igitur, si quae peregrina et venenata in stomacho intestinoque tenui sedent,

expelluntur, multoque tutius, quam id per alvum fieri potest. Succussus etiam salubres sunt, ut toti motricium fibrarum compagi alia impertiatur temperies, ut exagitatae torporem vasorum tollere, spasmos quoque in remotis partibus sedare, secretiones promovere possint. Hinc minus frangere vires solet vomitus quam alvi ductio; hinc resolventem pariter ac sedantem methodum adjuvat, ipsamque metasyncrisin.

b. *Indicantia.*

§. 289.

Indicatur vomitus, et urgentissime quidem, si peregrina, quae natura subigere nequit, et venena, maxime narcotica, in stomacho et intestino forte tenui haerent. Quodsi forte adfuerint, quae alioquin prohibere possint hanc curationem, in hoc tamen casu vel postponenda sunt, vel, si fieri potest, removenda, cum necessitas vomitus summa sit (§. 58. 59). Si narcotica venena, opium et belladonna, ingesta sunt, exhibitum promtissime emeticum non solum brevissima via expellit, quod nociturum est, sed agitato systemate nervorum effectibus narcoticorum serioribus resistit.

§. 290. *Continuatio.*

Paullo difficilius paucis verbis exponitur necessitas vomitus, dum sordes primas vias occupant. Quodsi manifesto ira aeger excanduit, aut ciborum vel potuum copia se ingurgitavit, extemplo vomi-

tum ciere magnopere expedit: expedit etiam, dum popularis morbi ingenium sordes biliosas aut pituitosas turgentes signaverit, dum naturae nutu salutaris vomitus praecesserit, aut nausea saltem continua indicaverit cum aliis turgoris sordium signis vomitum salubrem futurum. Id vel maxime contingit sub ipso morborum initio, si nondum forma evoluta est, si symptomata praesentia caussarum effectibus manifestis adnumeranda sunt. Quodsi vero in morbi progressu, ex adfectionibus organorum digestioni inservientium sordes nascuntur, eaeque turgent, vomitu quidem tolluntur, sed augetur ipso vomitu adfectio organorum: hepatis maxime inflammatio, quam saepenumero turgor bilis sequi solet. Nonnunquam etiam ex inaequabili virium distributione in progressu morbi sordes nascuntur, quibus idonea quidem interdum sunt emetica, licet et augere inaequabilem virium dispensationem possint.

§. 291. *Continuatio.*

Magna est vomitus arte exciti utilitas in stasibus reserandis et motu sanguinis humorumque per venam portarum accelerando (§. 260). Adjuncta sunt commoda e temperie nervorum gastricorum splanchnicorumque nata. Unde in febribus intermittentibus, ipsisque malignis et comitatis insignis spes est in vomitu collocanda, quem praecipue sulfur stibiatum aurantiacum tartarusque stibiatus producunt.

Hinc magna est derivanda efficacia emetico-

rum in adfectibus diuturnis stases abdominales excipientibus. In phthisi pulmonali, pituitosa et tuberculosa expeditissimum est, vel ipecacuanham vel sulfur stibiatum ita exhibere, ut modo nauseam jam vomitum ipsum cieant. Cuprum sulfuricum et sulfurico-ammoniatum Britanni in ea phthisi, quae ipsis vulgatissima, exhibent, ut et stases abdominales resolvant et metasyncrisin moliantur.

Hydrops, qui saepe spontaneis vomitibus cedit, emeticis etiam interdum fugatur, si e stasibus abdominalibus ortum duxit Praxagoram jam vomitum jussisse non solum jejunum, verum etiam post vespertinum cibum, in hydrope, memorat Caelius Aurelianus (*Chron.* lib. 3. c. 8). Et recentiores nonnulli scillam potissimum eo consilio adhibent, ut vomitum cieat.

In menostasia et fluore albo, qui hanc excipit, ex abdominis stasibus derivandis repetitus emeticorum usus saepe magnopere juvat.

Quid quod in ipsa haemoptysi, quae alioquin ex toto vetat emetica (§. 308), si e stasibus ortum ducit, vicaria forte haematemeseos excretio Praxagoras jam (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 2. c. 13), nostris temporibus Stollius et Dömlingius emetica egregium usum praestare docuerunt.

§. 292. *Continuatio.*

Magna est insuper vis vomitus arte excitati ad incitandas vires, ut crisin moliantur, sive per cutim id fiat, sive per vias aëriferas, sive per renes et vesicam. In febribus praeprimis lentis nervo-

sis aut versatilibus eo consilio potissimum exhibentur, ut torpidae vires sollicitentur, crisisque, qua natura vergit, promoveatur. Metasyncritico et antagonistico modo agunt, ut lacessito stomacho caput liberetur blandaque sequatur perspiratio.

Nuper etiam rheumatismum acutum ita curare ausi sunt, ut vomitu ineunte morbo producto totius corporis ambitus incitaretur, atque perspiratio cutanea suppressa restitueretur.

Pari ratione utilis est vomitus arte excitatus in febribus exanthematicis, ubi virium torpore impeditur exanthematum eruptio ac perfectio. Unicus saepe vomitus sufficit, ut naturae vires erigantur ac crisis necessaria per exanthemata consequatur.

§. 293. *Continuatio.*

Nec sedans virtus emeticorum negligitur. Explicanda ea est ex alieno stimulo, quem haec remedia stomacho impertiunt, quoque morbosa incitatio compesci potest (§. 203). Utile maxime est id consilium, cum spasmi e stasibus abdominalibus originem ducunt: quod cum in hystericis adfectibus et hypochondriacis locum obtineat, utilissima saepe esse in iis emetica patet. Omnium etiam medicorum testimonio probatur eorumdem remedium usus in epilepsia, vel ante paroxysmum daturum, vel exiguis et repetitis dosibus exhibitorum, quo facto sedare tumultus ex inaequabili virium dispensatione ortos consuescunt. In eclampsiis infantum Chalmersius (*Von den krankh. in*

Südkarol. 1. p. 74) nil utilius praedicat emeticis e tartaro stibiato paratis. Confirmat usum in eodem morbo Richterus (*Med. und chir. bemerk.* p. 132).

Utilissima profecto emetica sunt in tussi convulsiva, ubi non solum pituitam tenacem expellunt, sed alium impertiunt stomacho stimulum, cui morbosus cedit, stases etiam resolvunt, si quae adfuerint (Remers's *Annal. der klin. Anst. zu Helmst.* 1. p. 359).

§. 294. *Continuatio.*

Quamvis generatim inflammationibus repugnare videtur emeticorum usus (§. 308); sunt tamen variae inflammationum species, vel e sordibus biliosis ortae; vel a solutione spontanea, ob vires naturae perturbatas aut fractas, alienae. Iis auxilium ferre emeticis haud dubitamus.

Sic, cujus auctoritatem nulla delebit aetas, Stollius in ipsa pneumonia, quae popularem morbum biliosum sequeretur, emetica summa proficua invenit, cum post eorum denique usum et sputorum coctio et dolorum mitigatio et crises perspiratione absolvendae contingerent.

In angina membranacea emetica saepe prodesse, vel inde elucet, quod vomitu saepe membranas illas morbosas salubriter ejici meminimus (*Path. spec.* §. 228). Testimoniis Crawfordii, Withersii (Remerk. *Ueber die fehler beym Gebr. der. arzneym.* p. 95.), Smithii (*Memoirs of the med. soc. of Lond.* vol. 6. p. 74), Lentinii

(*Beytr.* 1. p. 306. 3. p. 195) aliorumque insignis usus ejus methodi ad solvendas membranas confirmatur.

§. 295. *Continuatio.*

In dysenteria quanta sit emeticorum utilitas, neminem latet. Invertunt directionem motus, quo intestina laborant, ut, quae deorsum continuo tenderet, jam sursum contingat: expellunt, quae forte adsunt sordes, spasmos, quibus conflictantur intestina, sedant, et cutis functiones suppressas ad normam redire cogunt. Praestant id omnino, dum exiguis dosibus, ne abundans sequatur expulsio, exhibentur: quae virtus maxima est radicis ipecacuanhae.

Pariter juvare et in diarrhoeis diuturnis supra jam monuimus (§. 288).

§. 296. *Continuatio.*

Nec sine laude dimittenda est haec curatio in variis eclysibus, maxime in apoplexia, vel serosa, vel e consensu e sordibus biliosis oborta. Sic et in amaurosi quam Schmuckerus ex ira subitaneam observavit, quaeque interdum e stasibus existit abdominalibus, prodest emeticum exhibere ut vel sordes eliminentur vel stases abdominales solvantur atque nervis splanchnici alienum excipiant stimulum.

In insaniae genere, quod longius spatium recipit, seu melancholia, Celsus jam suadet vomitum ciere. Magnae doses emeticorum, ut torpor virium

tollatur, stases etiam atrabilariae solvantur, a pluribus recentioribus, Perfecto inprimis et Buchhavio, commendantur. Exiguis autem et repetitis dosibus, ut sola nausea oriatur, prodesse omnes consentiunt.

c. *Contraindicantia.*

§. 297.

Prohibetur haec methodus primum cruditate sordium, in morbo jam formato. Quodsi enim nondum paratae sunt sordes ad evacuationem, si potius impacae haerent plicis intestinorum, si nimis tenaces sunt aut acres, prius naturae adminiculo et artis praesidiis coquendae sunt (§ 283 — 285). Excipiendum tamen initium morborum nondum formatorum, et a manifestis caussis ortorum, ubi brevi post iram aut ciborum vorationem nimiam emetica praesentanea praestant commoda. Excipienda etiam peregrina et maxime venena, quae coquere natura et mutare nequit, quorum igitur expulsio urget.

§. 298. *Continuatio.*

Dein contraindicat plethora, et impetus sanguinis in nobiliora irruentis. Qui congestionibus versus caput et pectus laborant, aegre ferunt vomitum: vitandus igitur, ni urgeant indicantia (§ 294. 296). Hinc igitur gibberi senesque decrepiti, in apoplexiam proclives, haud sine graviore molestia vomere solent: saepe quoque pessime inde habent.

Nec gravidae, maxime tertio mense, ubi in abortum sunt pronae, facile vomunt, nisi urgeat necessitas.

§. 299. *Continuatio.*

Alvi obstructio pertinax prohibet vomitum, cum impetus sanguinis in pectus et caput ea magnopere augeatur. Itaque alvus prius eluenda est, quam vomitum cieamus.

Hernia adflicti, si constrictio annuli aut incarceratio metuenda est, vel vitare vomitum, nisi in praecipiti sint, vel fulcire περιζώμασι aut ipsa manu, dum vomunt, partes adfectas debent.

§. 300. *Continuatio.*

Virium ratio et naturae molimina ex toto observanda sunt. Interdum enim spasmi validi cardiam ita constringunt, ut vomitus facile consequi nequeat, nisi prius spasmi sedentur. Ubi jam intentae sunt vires, in accessibus febrium et vespertino tempore, haud facile vomitus ciendus, sed dum febres semet remiserint et matutinis horis.

d. *Indicata.*

§. 301.

Delectus emeticorum studio summo instituendus est, prout citius vel tardius, mitius vel fortius vomitum concitare effectusque secundarios promovere cupimus. Ad mitiora et quae cito agunt, referuntur aqua tepida, larga copia ingesta, titil-

latio etiam pharyngis ope plumae. Mitioribus quoque accensenda radix ipecacuanhae, quae et spasmos sedare et perspirationem augere solet (*Pharm.* §. 146). Sulfur stibiatum aurantiacum et vinum stibiatum in blandioribus nominanda, quae simul stases potenter solvere et mitigare spasmos valent.

Fortius emeticum praebet tartarus stibiatus, ocyus ceteris agit, alvumque simul ciet. Hoc etiam potentius agunt zincum sulfuricum et cuprum sulfuricum, maxime commendanda, si venena narcotica ventriculum obsident.

Minus tutae sunt radices asari, bryoniae, hellebori albi, herba gratiolae etc., quippe quae spasmos potius concitant et quandoque ventriculum inflammant.

Art. IV.

De alvo ducenda.

a. *Modus agendi.*

§. 302.

Mire varius est agendi modus eorum, quae hoc capite comprehenduntur. Etenim alia sunt, quae duntaxat obstacula amovent, alvum comprimentia, unde, si sicca est et constricta intestinorum compages, et olea et aqua tepida, qua alvus eluitur, ipsaque sedantia alvum ducere possunt.

Alia sunt, parum remota ab his, quae, dum

calorem nimium ligant, constricta vasa strictosque aperiunt ductus exeretorios: hac blanda excretione per totum tractum intestinalem promota alvoque liquata aestum minuunt, revellunt mitissime ab aliis organis, adeoque normalem restituere virium distributionem valent. *Laxantia* haec dicuntur, extractis plantarum dulcibus aut saponaceis, salibus etiam neutris mitioribus vegetabilibus comprehensa. Haec quoque, exiguis dosibus adhibita, coctionem promovere et stases resolvere valent.

Tandem, quae significantius *purgantia* dicuntur, principio resinoso saponaceo gaudent, quo potenter et diu vellicant intestina, motum peristalticum fortiter augent, ut et expulsio sordium eorumque, quae in intestinis continentur, contingat et sensus intestinorum augeatur et adliciantur humores potentius ex aliis partibus ac revellantur. Solent etiam, quae fortius alvum ducunt, absorbtionem cutaneam augere, ut corpus gravius fiat post purgationem et contagium facilius suscipiatur.

§. 303. *Continuatio.*

Itaque patet, haudquaquam in intestinis solis hujus curationis actionem finiri ac circumscribi. Irritato enim tubo intestinali, corporis longitudinem fere sexies superante, cum toto corpore communicatur ea incitatio, ut sensus torpentes motusque suscitentur, absorbtio augeatur et in diuturnis morbis salubris nonnunquam agitatio sequatur.

Sed ipsa ea irritatio, ut salubris esse potest, ita, propter secretionem auctam, corruptioni humorum ansam praebere solet. Etenim adlecti continuo humores non possunt non corrumpi, ut repeti alvi ductio debeat. Quod quam noxium sit, vel e debilitate patet, quam necessario adfert continuata tanti tractus incitatio et humorum copiosa excretio.

§. 304. *Continuatio.*

Inficiari quidem nequit, varia remedia, quae huc pertinent, peculiari ac specifico plane modo partes adficere, ut singularium etiam humorum adfluxus sequatur, sicut rhei radix speciatim bilem corrigere solet et evacuare, hydrargyrum vero muriaticum mite pituitosos humores; haud tamen generatim adstipulari possumus veterum sententiae, quae cuivis fere remedio suos tribueret humores, quos e corpore educeret.

b. *Indicantia.*

§. 305.

Generatim quidem statuimus, in quocunque morbo alvum esse liberam servandam, cum ingens ille tractus merito dicatur *organum depurgatorium*, quo ad normam valetudinis secundae agente, orgasmus febrilis mitigetur et congestiones deriventur. Hinc vehementia febrium minuitur, coctio promovetur, metastases impediuntur, quamdiu alvus libera manet et aperta. Cui quidem fini

inservit methodus humectans et antiphlogistica, clysmatumque applicatio, si intra nychthemeron alvus non cessit.

§. 306. *Continuatio.*

Laxantia speciatim indicantur sordibus. Sed studiose investiganda est sordium ortus et indoles, priusquam evacuationem moliamur. Sydenhami effatum: „Nihil novum est, variis in febribus sor„des generari," gravissimum est, et rite observatum, impedit nos, quominus eas sordes educamus, quae in progressu morbi, tanquam ejus effectus, nascuntur.

Itaque sordes protinus indicant laxantia, si a caussa manifesta, ciborum reliquiis etc. ortae, deorsum tendunt. Id autem cognoscimus lingua sordibus obducta, appetitu deficiente, oppletionis sensu in praecordiis, turgore abdominis et borborygmis, proclivitate etiam in alvi fluxum, cum torminibus forte, tenesmo et lumborum doloribus juncta.

Indicant quoque laxantia sordes, si popularis morbi ingenium eo vergit, ut saburra intestinalis generetur. Dum regnat febris biliosa, ipsae inflammationes intercurrentes optime solvuntur alvo liquida et bilem corruptam educente. Hinc naturae nutus observandi, imitandique in epidemiis, ut quo vergat, eo moveantur humores.

§. 307. *Continuatio.*

Laxantia, cum sordibus indicantur, praeferenda sunt emeticis, si natura potius deorsum quam sursum movet saburram; si impetus sanguinis versus nobilia organa, si gibber pectoris, hernia incarcerationem minitans aut alia emeticorum contraindicantia (§. 297—300) adsunt.

Praeferenda laxantia ipsis purgantibus, si sordes adsunt, quoties fibra stricta, tensa et sensu acuto praedita repugnat usui irritantium fortiorum, quod tum in febrilibus morbis, tum, ubi spasmi vigent aut nimia siccitas adest, contingit. Sic in alvi obstructionibus pertinacibus, cum morbo cachectico junctis, noxas non paucas subinde purgantia adferunt, prosunt vero laxantia blandiora. Ubi cum alvo adstricta sanguinis profusio per vasa haemorrhoïdalia vel adest vel metuitur, vitanda sunt probe purgantia, utpote quae impetum sanguinis exasperant; praeferenda laxantia blandiora, quae utique mitigare sanguinis cursum possunt.

§. 308. *Continuatio.*

Laxantia enim indicantur, si sanguis vel humores in partem nobiliorem irruentes revellendi sunt. Leniter enim incitato tractu intestinali et secretionibus auctis, incitatio morbosa aliarum partium pergere nequit (§. 219). Itaque in inflammationibus topicis, levioribus, maxime ophthalmiis ipsoque erysipelate, conducunt saepius laxantia;

dummodo protinus in initio exhibeantur, priusquam plures partes in consensum trahantur. Quodsi etiam orgasmus sanguinis hominem ita adficit, ut impetus versus nobiliores partes metuendus sit, laxantia adhibita, antiphlogistico modo agunt (§. 211).

Eodem consilio apta sunt laxantia, dum aliae eaeque molestae adsunt excretiones, quas sistere cupimus. Sic ptyalismus, sudores profusi, ipsaque modum excedens puris excretio optime mitigantur laxante methodo, quae a partibus adfectis humores revellit. Eidem fini idonea sunt in exanthematibus, quae vulgo sanescunt, si laxantia remedia alvum probe duxerint.

§. 309. *Continuatio.*

Ad apotherapiam interdum laxantia exiguntur, si sordes per morbum generatae adsunt. Hae enim, si remanent, secretiones alias etiam depravant, us metastases facile consequantur. Itaque convalescentibus e graviori morbo, praesertim, qui e variolis supersunt, exhibenda sunt laxantia, ut reliquiae morbi eliminentur, metastases autem praevertantur.

§. 310. *Continuatio.*

Purgantia ipsa, fortiori et diutino stimulo intestina incitantia, idonea sunt, ubi vis sensifera torpet. Itaque in statu ἀπυρέτῳ, si sordes adsunt pituitosae aut atrabilariae tenaces, intestina vero languent, alvusque eam ob caussam obstructa est, utilia sunt.

Praeferenda etiam laxantibus sunt, si in morbis diuturnis incitamento egemus fortiori, quo vis sensifera suscitari, secretiones etiam et absorbtiones potentius agitari, adeoque et incitatio salubris et ipsa metasyncrisis (§. 171. 182) produci potest. Itaque in hydrope praeprimis et aloë, et gummi cambogiae, helleborus etiam et ipsum elaterium interdum proficua sunt, dummodo exploratum habeamus, a mero torpore vasorum absorbentium glandularumque ortum ducere. Hinc etiam usus purgantium in melancholia exponendus est.

c. *Contraindicantia.*

§. 311.

Tam salubris atque late patens hujus methodi usus haud impedit, quominus noxas plures adferre possit. Namque primum monitum est, qui valetudine secunda gaudet, nullis egere nec laxantibus nec purgantibus, quae forte ad praecavendos morbos sumuntur. Tantum enim abest, ut hunc effectum producant, ut potius et debilitatis, per stimulum, intestinorum viribus, et attractis, per secretionem auctam, pravis humoribus, sanitati noceant et, absorbtione cutanea aucta, contagium etiam facilius suscipere corpus cogant. Hinc jam Erasistratus purgantium usum in febribus intermittentibus et arthritide anomala taxavit, quod noxii humores attrahantur, qui ante non aderant. (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 5. c. 2. Galen. *De venaesect. adv. Erasist.* Rom. p. 15).

§. 312. *Continuatio.*

Prohibentur haec methodus excretionibus aliis salubribus et a naturae providentia excitatis, quae et pervertuntur et impediuntur hac curatione. (§. 308). Plurimi morbi acuti penitus solvuntur blanda et universali perspiratione cutanea, etiamsi alias et peculiares experiantur crises. Illa igitur nequaquam impedienda est vel laxantibus vel purgantibus, unde in apotherapia illa (§. 309) instituenda cautissime procedendum, ne metastases oriantur, quas praevertere cupimus. Eruptio exanthematum, si necessaria est, variolarum exemplo et morbillorum, impeditur alvo cita, quae revellit humores a cute naturaeque ideo molimina perturbat.

§. 313. *Continuatio.*

Nocent laxantia et purgantia, dum vires in fractae sunt: namque debilitatem insigniter augent. Probe tamen distinguendus est virium languor, ex oppressione ortus, qui comitari potest sordium abundantiam turgoremque. Ubi vera adest debilitas, vel morbi diuturnitate, vel stimulorum violentia aut absentia etiam producta, vitantor laxantia et purgantia, quae maxime abdominis viscera infirmare solent. Hinc in febribus nervosis, intermittentibus etiam et arthritide atonica noxia sunt haec remedia.

§. 314. *Continuatio.*

Contraria ei curationi est teneritas fibrae, vis sensiferae augmentum, proclivitas ad spasmos et inflammationes, quae omnino augentur his remediis. Purgantia inprimis offendunt infantum constitutionem: nec alvus eorum ducenda, nisi blandissimis laxantibus et oleis. In enteritide et peritonitide puerperali prosunt quidem quandoque, quae alvum leniter exonerant, sed tum demum, cum composita est inflammatio cum sordibus biliosis manifestis atque cum adhibentur, quae simul antiphlogistica sunt: e. g. hydrargyrum muriaticum mite. Sedulo tamen vitanda omnia purgantia, proprie sic dicta.

§. 315. *Continuatio.*

Nocent purgantia, imo et laxantia, ubicunque sordes e morbo productae tutius removerentur caussis sublatis. Id in febrium intermittentium progressu contingit, ubi e febris ipsius natura ac indole sordes generatae ei demum methodo cedunt, quae caussam febris proximam tollit (*Path. spec.* §. 39). Idem et in variis febribus acutis accidit, quae linguam sordidam saepe comitem habent aliaque saburrae indicia, neutiquam vero indicant purgantem methodum, sed quae caussae contraria est. Experientia docet, methodo laxante perperam adhibita continuo novam generari saburrae colluviem, imo ipsam interdum accedere humorum

putredinem, ni citius ea exhibueris, quae morbi indoles poscit.

d. *Indicata.*

§. 316.

Blande laxantia sunt vel generatim humectantia (§. 110. 111), vel quae miti quodam acido praegnantia calorem attrahunt et constrictionem tollunt. Succi herbarum recens expressi et quae resolventia diximus (§. 245), serum lactis inprimis, pruna cocta et pulpa tamarindorum cum manna electa huc pertinent. Quibus si olea adduntur, blandissima praesto sunt remedia, quae obstructionis caussas vulgares tollere et alvum ciere possunt.

Paullo potentius agunt sales neutri: primum vegetabiles, kali tartaricum et aceticum, tartarus depuratus, natronatus et boraxatus: dein sulfur: post sales neutri minerales: natrum maxime sulfuricum, magnesia sulfurica, natrum denique phosphoricum. Eorum vires et effectus suo loco speciatim indigitavimus.

§. 317. *Continuatio.*

Purgantia sunt folia sennae, radix rhei, jalappae, hellebori etiam nigri: gummi cambogiae, colocynthides, scammonia, aloë et elaterium. Quibus omnibus hydrargyrum muriaticum mite palmam praeripit.

Art. V.

De lotio pellendo.

a. *Modus agendi.*

§. 318.

Urina naturaliter aquosorum humorum abundantiam, azotici praeterea copiam et salium phosphoricorum educi, in superioribus (*Phys.* §. 291. 292) monuimus, unde necessitas ejus excretionis et salubritas in morbis illico patet. Acutorum enim plerorumque morborum ea solutio est, ut quae generata morbi violentia erant, hac potissimum via eliminentur, quod naturae molimen imitari artis est officium.

Nec negligenda est renum cutisque antagonismus, quo fit, ut aqua potissimum renes petat, vapores per cutem excernantur: unde alternare solet natura utramque secretionem, ut, promota hac illa sileat: quod imitari etiam artis est.

§. 319. *Continuatio.*

Quodsi igitur urinae flumen liberum promovetur, primum serosorum humorum (*τὸ ὀῤῥῶδες* Galen.) copia minuitur, quod calori minuendo et incitationibus morbosis mitigandis inservire potest (*Phys.* §. 303. 350. *Path. gen.* §. 20. 21). Deinde iisdem humoribus elementa animalia secedunt, quae, in corpore remanentia, magis incitare possent partes solidas: familiari hoc renum diverticu-

lo utitur natura, ut morborum per suas aetates provectorum sordes emungat.

§. 320. *Continuatio.*

Magna etiam est et gravissima diureseos actio, quae revulsionem humorum ex aliis locis complectitur. Si qui enim humores serosi et lymphatici in telae cellularis textibus accumulantur, hac potissimum via possunt eliminari, nisi peculiaribus conceptaculis inclusi sint.

Vasorum denique absorbentium vis augetur hac pariter excretione ac reliquis omnibus.

b. *Indicantia.*

§. 321.

Indicatur igitur diuresis primum lotii flumine intercepto aut justo parciori. Id quidem tum in acutis morbis tum in diuturnis non raro eo potissimum nocet, ut calor augeatur, incitatio increscat, adeoque crises salubres impediantur. Dum cruditas febrium acutarum viget, lotium et parce fluere et turbidum esse consuescit; qui humectantibus et antiphlogisticis sorbitionibus urinae fluxum auget, cruditati finem imponere coctionemque praeparare potest.

§. 322. *Continuatio.*

Idque eo magis necessarium est, quo major quibusdam morbis peculiaris inest proclivitas, lotio critico terminari. Febres intermittentes, scar-

latina, febris nervosa acuta solent, etiam post alias crises, absolvere tamen indicationem lotio ubertim fluente eaque secum rapiente, quae morbi mora genita fuerant. Popularis morbi ingenium sedulo indagandum est, ne haec proclivitas negligatur.

§. 323. *Continuatio.*

Indicatur diuresis excretionibus aliis nimiis aut colluvie serosa intra conceptacula telae cellularis, quae, revulsis huc humoribus, sisti possunt. Sudores nimii, ob antagonismum cutis renumque, huic fluxui cedunt. Colluvies autem serosa et lymphatica, quae vel libera est intra telam cellularem vel, postquam perfrixit, orta, neque cum viscerum labe juncta, neque in atoniam universalem prona, diuresi tollitur.

§. 324. *Continuatio.*

Necessaria quoque diuresis, si in renibus aut vesica mucus vel arenulae, seu ea sedent concrementa, quae lithiasin minantur. A laxitate renum et torpore orta haec incitantibus cedunt, quae secretionis excretionisque vim in iis diverticulis augent.

c. *Contraindicantia.*

§. 325.

Generatim quidem in febrium curatione abstinendum est a diuretica methodo cum natura hanc

excretionem haud molitur, cum crudus etiamnum est morbus, nec idonea humorum aquosorum copia renes petit. Quod si accidit, ea saltem imperanda sunt, quae obstacula removere et copiam humorum per lotium excernendorum augent: sed vitanda ea, quae proxime renes stimulant (Ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ, ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων).

§. 326. *Continuatio.*

Dein, quae proxime renes et vesicam incitant, vitanda sunt, si haec organa jam vel inflammata vel exulcerata, vel alio incitamento adfecta sunt. Abstinendum igitur a diuresi in hydropibus, cum renes forte jam labem contraxerunt.

Denique etiam liquet, hanc excretionem nocituram esse, cum vires jam defecerint: nulla enim excretio arte excita tentanda est, priusquam, suffecerint vires, inquisiverimus (Ὁκοίη ἂν ἡ φύσις ᾖ τοῦ μέλλοντος ὑπομένειν, ἐς τοῦτο ἄγειν).

d. *Indicata.*

§. 327.

Multa sunt, quae haud proxime diuresin movent, sed obstacula potius tollunt et materiem suppeditant, qua renes ad excretionem indigent. Haec, tum in victus ratione sita, tum in curandi ratione generali, tutiora sunt propriis diureticis, neque facile contraindicantia patiuntur.

Obstacula, quae libero lotii flumini contraria

sunt, in spasmis saepenumero versantur: quod plerumque in morbis nervosis contingere solet. Itaque fovendae partes mollientibus et sedantibus; alvus eluenda; oleo delibuendum infimum abdomen et perinaeum. Potiones e mucilaginosis humectantibus exhibendae: maxime vero spiritus nitrico-aethereus, qui fugacissimo stimulo spasmos sedare et diuresin ita promovere solet.

Alia obstacula quaerenda sunt in nimio aestu febrili et incitatione vasorum sanguiferorum. Quibus occurrimus antiphlogistica methodo, ipsaque sanguinis missione.

Quodsi tenaces adsunt humores, si stasis abdominalis accusanda est, juvat resolvens methodus, quae, si expedit, etiam lotium pellere consuescit. Ita laxitas cum tenacitate juncta roborantibus, uvae ursi exemplo, tollitur. Sed victus rationem simul ita administrare expedit, ne acidum uricum, quo mucus congelascit, generetur, potiones quoque leviter diureticae commendandae.

§. 328. *Continuatio.*

Optime diuresin promovemus, aucta humorum copia. Id fit humectante methodo; maxime prosunt aquae soteriae acidulae, quae acidum carbonicum continent, fons Selteranus, Geilnaviensis, Kissingensis etc. Eodem consilio commendanda balnea et humidus aër. Potiones quoque acidulae, e fructibus horaeis paratae: tartarus depuratus: acidum tartari aqua dilutum: acida alia ipsaque mineralia: vinum rhenanum, praecipue vero mosellanum egregiam habent virtutem diureticam.

§. 329. *Continuatio.*

Ipsa quod attinet diuretica, quae peculiari modo renes et vesicam incitant, secretionique et excretioni favent, al a sunt mitiora, ut herba petroselini, quae infusa et cocta, absque ulla graviore irritatione diuresi favet. Kali etiam carbonicum et sales neutri et hadrargyrum muriaticum mite ita urinam cient, ut aestum simul compescant. Ubi cum muci concrementis acidum uricum praevalet, arenulis in lotio apparentibus, magnesiam carbonicam summe proficuam invenit Brandius (Gilb. *Ann.* 50 p. 178).

§. 330. *Continuatio.*

Potentiora sunt, quae resinoso principio scatent: radix praesertim rhei, scilla, digitalis purpurea, viola tricolor, baccae juniperi, balsama naturalia, novissime cantharides. Ad haec confugiendum est in atonia organorum diuturna, in muci colluvie et laxitate insigni: vitanda autem in omni statu febrili.

Art. VI.

De methodo diaphoretica.

a. *Modus agendi.*

§. 331.

Perspirationem cutaneam et sudorem, quomodo differant, quamque graves sint excretiones, in superioribus (*Phys.* §. 274. s. *Path. gen.* §. 119)

praecepimus. Id tamen hic repetendum est, per nullum fere organon in tot morbis impura humorum elementa, morborum vi generata, excerni, quam per cutem; cujus ratio vel ex ingenti vaporum copia (*Phys.* §. 272) vel ex ambitu cutis, insignique consensu, cujus ope cum plerisque organis nectitur, elucet.

Id tamen protinus praecipiendum est, et perspirationem cutaneam et, qui maxime e laxatis ductulis excretoriis declarandus est, sudorem a mediocri quadam vasorum secernentium efficacia nasci, quae etiamsi arteriarum majorem incitationem, capillarium tamen et ductulorum eam remissionem supponat, ut excerni superflua elementa cum humoribus organicis possint (*Phys.* §. 273). Id etiam vulgaris confirmat observatio de pulsibus mollioribus, magis rhythmum servantibus, qui sudores criticos praecedere solent (*Path. gen.* §. 251).

Haec arteriarum incitatio sudores praeprimis antecedens, si remediis producitur, aeque utilis esse ac noxia potest. Incitans enim methodus, quae diaphoresin saepenumero habet sequelam, quanta commoda adferat, quot etiam damna, in superioribus (§. 149—162) uberrime docuimus. Itaque et diaphoretica methodus, ni caute administretur, et orgasmum augere et vires pariter erigere ac perturbare potest, cutisque functiones abnormes aeque tollere ac nova vitia producere.

§. 332. *Continuatio.*

Sed praecipue ratio est habenda incitati systematis cutanei, propulsorum eo humorum et evacuatorum; quo facto tum revelluntur humores ab internis partibus, tum corpus liberatur incitamentis molestis et exaestuantibus, ut refrigeretur etiam post sudores (§. 205. 211), tum aequabilis vis sensiferae distributio restituitur, quae occlusis spiraculis cutaneis turbata erat.

Si quae sanguinis elementa praedominantur, si acres praesertim humores sunt, perspiratione cutanea et sudoribus blandis ea acrimonia eliminatur, purgantur humores atque sanguis normalem recuperat mixtionem: unde *haematocathartica* haec remedia dicta sunt. Sed nequaquam hactenus intelligendum id est, quasi omnis sanguinis proclivitas ad corruptionem omnisque humorum acrimonia sudoribus excitatis curari possit. Peculiares solent humores id singulare habere, ut, perspiratione continuo aucta, purgentur: quod usu solummodo discendum est.

Quanquam denique contagia interdum vaporibus cutaneis dispergantur et e corpore diffugiant, haudquaquam tamen licet, nisi natura ipsa viam nobis monstret, methodo diaphoretica hunc in finem uti.

§. 333. *Continuatio.*

Insignis antagonismus cutanei systematis et renum, illius et tractus intestinalis ita agit, ut perspiratione aucta et sudoribus profusis sistantur excre-

tiones nimiae in illis visceribus. Nec negligenda est similis cessatio colluviei aquosae in tela cellulari. Itaque utiliter agit haec curandi ratio ad restituendum aequilibrium tunicarum mucosarum serosarumque, exhalationis et absorbtionis, internae et externae exhalationis.

b. *Indicantia.*

§. 334.

Indicatur primum haec methodus suppressa perspiratione, quae ex inquinamentis cutis, ex ariditate spasmisque ejus, ex ingenti febrium vehementia nascitur, facileque cognoscitur aspritudine cutis et siccitate, pulsuum duritie rhythmoque laeso, raucitate vocis et oculi indole arida. Tum in acutis morbis, tum in diuturnorum initio et decursu perspirationem restituere expedit, etiamsi aliae curationes exiguntur, ut hac potissimum via natura molimina sua perficere possit. Sic maximi interest, in syphilitici ipsius morbi curatione protinus balneis aliisque rebus, quae perspirationi favent, spiracula cutanea aperire, antequam hydrargyro utamur: idque ipsum juvat ita exhibere, ut diaphoresin potius moveat quam alias excretiones.

§. 335. *Continuatio.*

In acutis morbis naturae nutus saepe nos cogunt ad sudores proliciendos. Febres enim variae, intermittentes, catarrhales, rheumaticae, exanthe-

maticae, inflammatoriae, nervosae: dysenteria ipsa: tum quoque adfectus chronicorum malorum, arthritici et spastici terminantur fere naturae adminiculo per sudores, qui saepe peculiari odore ostendunt singularem accidere humorum secessum, quo facto et apertis oscillis cutaneis remissio gravioris incitationis contingit. Qui quidem naturae nutus sedulo studioseque observandi et imitandi sunt. In febribus acutis instituenda est haec curatio, cum, aegritudine per aetates suas provecta, pulsus molliores sunt, febris semet remisit, ipseque mador in axillis indicat, naturae congruam esse hanc evacuationem. In decremento utplurimum morbi atque post alias crises, hoc velut complementum accedit. Nonnunquam tamen, perturbatione graviore praegressa sudoribus profusis omnis morbus brevi decernitur; quod si rite observatum fuerit, magnopere interest, succurrere naturae consilio idque perficere, quod ipsa molitur.

§. 336. *Continuatio.*

Quodsi morbus nondum formatus est, statim in initio saepe sufflaminatur, si contagium forte studemus perspiratione aucta eliminare, aut, si e perfrigerio ortus, illico sudoribus profusis restituere normalem cutis functionem studemus. Quod priori praecepto minime repugnare, patet vel e comparatione eorum, quae de vomitu in morbi initio nondum formato diximus (§. 290). Febrem castrensem malignam hoc modo statim initio in fugam versam esse, Pringlius saepe expertus est

(*Diseases of the army*, p. 290). Gregorius id praeceptum generatim injungit (*Elem. of pract.* § 102).

§. 337. *Continuatio.*

In variis adfectibus cutaneis prodest perspirationem cutaneam promovere, ut remissio ea contingat, quae aequabilis virium distributionis adeoque normalis secretionis restitutionem attrahit. Febres quidem exanthematicae, si essentialis est et necessaria exanthematis eruptio, melius curantur, obstaculis diapnoës cutaneae remotis quam ea methodo, quae proxime cutem stimulant. Sed in exanthematibus diuturnis et ἀπυρέτοις summe proficua est diaphoresis, ut interceptae functiones cutaneae restituantur. Quid quod ipsi sudores profusi, ob ingentem totius vasorum systematis incitationem salubri corporis mutationi producendae pares sunt, ni exanthemata internis caussis sustinentur. Remedia etiam incitantia tum demum optimo effectu coronantur, cum perspirationem liberam producunt et ipsos sudores eliciunt (§. 145. 165).

§. 338. *Continuatio.*

In morbis ab arthritide anomala ortis magni est momenti diaphoresin elicere, siquidem et devius impetus versus interiora ea revocatur iterum ad ambitum et restituitur normalis functio cutanea, si continuo servatur vaporum per cutem exhalatio Pleraque remedia, in ea aegritudine laudata, ut guajacum, aconitum, aquifolium, sulfur

etiam stibiatum et rhododendron chrysanthum, finem tum demum consequuntur, si diaphoresin jugiter promoverint.

§. 339. *Continuatio.*

In morbis spasticis diuturnis utilissima est methodus diaphoretica, ut, remissione hac oborta, aequabilis restituatur vis sensiferae dispensatio et consumtio imponderabilium augeatur. Natura ipsa id docet, terminatis accessibus morborum eorum per sudorem foetidum: pleraque etiam remedia paregorica tum demum optimum producunt effectum, cum ἀτμίτειν faciunt corporis, aut vel vapores cutaneos servant, vel ipsos sudores proliciunt (§. 201).

§. 340. *Continuatio.*

Denique prodest haec curandi ratio in variis morbis tunicas mucosas serosaque ipsamque telam cellularem adfligentibus. Consensus et antagonismus, qui cutem intercedit aliaque organa, necessariam reddit hanc excretionem, ut aequilibrium absorbtionis et exhalationis revocetur. Hinc in cachexiis, maxime hydropicis magnopere prodest, sudores prolicere, dummodo aliae graviores caussae, viscerum labes aut venarum turgor vasa absorbentia comprimens, defuerint. Ita et in morbis hydrargyrosi productis utilissima est diaphoresis ipsorumque sudorum provocatio, ut nimia exhalatio et solutio humorum hydrargyro producta cessent.

c. *Contraindicantia.*

§. 341.

Tot commoda hujus methodi non impediunt plurima detrimenta, quae, dum perperam administratur, cieri solent.

Et primum quidem in initio formati jam morbi acuti; dum cruda sunt omnia, insigniter nocet naturam cogere ac compellere ad excretionem, quam, sibi commissa, haud moliretur. Neque sinamus nos irretiri ortu febrium e perfrigerio, indole earum catarrhali seu rheumatica: possunt ea quidem averti sudoribus (§. 336), et, dum aetates suas percurrerunt, spontaneis sudoribus terminantur (§. 335). Sed *τὰ πέπονα φαρμακεύειν και κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ.*

§. 342. *Continuatio.*

Obstat huic curandi ratione orgasmus sanguinis ejusque abundantia et impetus in nobilia organa, si ea remedia elegeris, quae proxime incitant systema cutaneum. Turbantur enim vires et pervertuntur, sanguinis impetus augetur functionesque organorum vitalium supprimuntur. Quod ex iis jam patet, quae de detrimentis incitantium generatim monuimus (§. 160). Hinc in inflammatoriis morbis, in febribus continuis, in arthritide activa, quamdiu impetus insignis viget, noxia sunt diaphoretica proprie sic dicenda.

§. 343. *Continuatio.*

Quodsi natura aliam molitur evacuationem, noxium est hanc perturbare provocata diaphoresi (§. 161.). In febribus biliosis proficua est alvus liquida, quam praepostere sistimus, dum sudores arte prolicere audemus. Solent quidem et vomitus et diarrhoea, si κριτικῶς existunt, sudoribus levantibus terminari; sed nihil anticipare debet medicus, neque intempestive agere.

§. 344. *Continuatio.*

Nocet diaphoresis, si primae viae sordibus scatent, si alvus obstructa est et stases vasa abdominalia occupant. Quodsi urget ejus excretionis necessitas, prius removenda sunt obstacula; alvus mollienda, sordes educendae, stases resolvendae, priusquam in cutem agatur. Maxime noxia sunt diaphoretica, quae proxime cutem adficiunt, si putrida illuvies primas vias occupat. Haec enim nonnisi augeri et in sanguinem ipsum intrudi potest incitantibus iis adhibitis, quae diaphoresin movent.

§. 345. *Continuatio.*

Denique et viribus prospiciendum est. Robur enim corporis nulla alia fere evacuatione magis infringitur et exhauritur, unde et in morbis acutis abstinendum est ab hac curatione, si vires prostratae sunt, et in cachexiis diuturnis, cum jam in praecipiti esse aeger videtur.

d. *Indicata.*

§. 346.

Satius est, obstaculis remotis, naturae nutibus promotis et victus ratione idonea diaphoresin producere, quam incitantibus fortioribus compellere naturam ad sudores, quibus vires et perturbantur et infirmantur.

Obstaculis removendis inserviunt, quae cutis inquinamenta tollunt, ῥυπτικὰ Galeno dicta: balnea nimirum tepida, lotiones et vestimenta lanea, pura.

Alia obstacula, et frequentissima quidem, spasmos complectuntur, inaequabili virium dispensatione obortos, quos amovemus fugacissimis incitamentis, moscho, valeriana, spiritibus aethereis; vel ipsis narcoticis, opio, hyoscyamo; vel nauseosis, ipecacuanhae praeprimis radice, parcis dosibus exhibenda et sulfure stibiato aurantiaco aut vino stibitato. Haec etiam ita agunt, ut sordes, si forte adsunt, solvant et educant.

§. 347. *Continuatio.*

Alia proxime in vasa cutis capillaria, quae perspirationi praesunt, ita agunt, ut vel laxent ea vel incitent. Huc praeprimis fomenta sicca, unctiones cutis, quae oleis aëthereis, aqua Lucii, reginae hungaricae aut coloniensi, tartaro etiam stibiato et balsamo sulfuris fiunt, sinapismi et vesicatoria ipsa perti-

nent. Electricum quoque flumen proxime in cutem directum perspirationem augere solet.

§. 348. *Continuatio.*

Tandem ea advocanda sunt quae vasorum systema incitant, minus tamen cor et truncos, quam ramos in vasa capillaria abeuntes. Haec igitur vapores augendo calorem simul minuunt. Praestant id fragrantia, infusum florum sambuci; sales quidam neutri, maxime ammonium aceticum et liquor ammonii succinici; sulfur etiam et graphites, maxime vero camfora. In vasa majora simul agunt et calorem simul ita augent, ut nonnisi in statu chronico adhiberi possint, resinosa acria volatilia, ut guajacum, aconitum, stipites dulcamarae; tum balsama naturalia et aromatica, radices praeprimis serpentariae et angelicae, quae, si febris semet remisit, utique in morbis etiam acutis summe proficua sunt. Denique hydrargyrum muriaticum mite cum sulfure stibiato, camfora et opio mixtum, quae quidem mixtio in statu chronico perquam utilis est, ut incitetur corpus, metasyncrisis moveatur et sudores provocentur.

§. 349. *Continuatio.*

Victus ratione promovere diaphoresin oportet; calore cubiculi lectique mediocri; animi quiete et sorbitionibus analepticis leniterque diapnoïcis: coffeae, si nihil obstat et theae. Multum etiam interest, in matutinas differre horas hanc excretionem, ne ciborum forte digestio turbetur: indusia denique et vestimenta cubitoria mutare, si sudoribus madent.

Art. VII.

De sputis promovendis.

a. *Modus agendi.*

§. 350.

Membrana mucosa bronchia intus obvestiens, glandulisque muciferis pertexta, naturaliter praeter vapores mucum etiam secernit, quo lubricae eae viae servantur (*Phys.* §. 200). In glandulis bronchialibus similis latex secernitur, sublividus tamen, cum muco tenui illius membranae interdum mixtus (*Ib.* §. 201). Haec quidem muci copia augetur variis morbis, praesertim catarrhis et inflammationibus eorum organorum: pervertitur etiam muci indoles: additur nonnunquam pus aut sanies, si vomica juxta est, aut suppuratio membranam mucosam corripit: additur denique sanguis, si impetus ejus in pulmones adest. Ea omnia *sputorum* nomine comprehenduntur: quae et in sanis hominibus, dummodo paullo laxiores sint glandulae muciferae, quotidie screatu aut levissima tussicula efferuntur.

§. 351. *Continuatio.*

Non novum est, variis morbis sputorum ejectionem salubrem esse. Namque et ambitus ingens ejus membranae et consensus cum tunica mucosa externa ipsaque, quae intestina obducit, et necessitas remissionum, si laxatis ductulis excretoriis humorum copia educitur, id exponit. Ita-

que naturae consilium ars imitatur, dum obstacula liberae hujus excretionis removet, spasmos tollit, inflammationem mitigat, praesertim dum systema cutaneum ad normam sanitatis revocatur. Namque diaphoresis leniter servata egregio esse adminiculo solet, ut sputa promoveantur.

Finem speratum quoque attingimus, si, ubi mucus deficit, tunicam mucosam aridam humectamus, lubricamus et mollimus; denique, dum adest mucus, sed ejici ob laxitatem partium nequit, finis potimur, si incitantia ea exhibemus, quae specifico modo tunicam mucosam adficere et ad motus congruos irritare valent.

b. *Indicantia.*

§. 352.

Indicatur autem haec methodus primum, si morbi catarrhales et pectorales ea viarum siccitate laborant, ut mucus naturalis deficiat, ut crisis igitur, quam natura moliri solet, consequi nequeat. In catarrho pulmonum epidemico (*Path. spec.* §. 59), in pneumonia rheumatica (*Ib.* §. 248), notha (*Ib.* §. 251), in asthmate, hydrothorace, phthisi denique tuberculosa aridae saepius viae aëriferae necessariam reddunt hanc curandi rationem.

Sed maxime circumspiciendae sunt morborum aetates, ne properemus excretionem, quam natura nondum molitur. Nihil vulgatius est, quam in initio et ipso vigore pneumoniae arescere vias aë-

riferas: has igitur praepropere exagitare, mollire et ad excretionem stimulare temerarium est, cum naturae molimina pervertantur. In progressu morbi, si repente forte exarescit aspera arteria, atque sputis, quae arte efferrentur, suppressis functiones pulmonum turbantur et sufflaminantur, properato opus est, ut sputa restituantur. Sic et in morbis diuturnis pectoralibus, ubi sicca sunt haec organa, in caussam inquirendum est, qua sublata optime sputa restituuntur.

§. 353. *Continuatio.*

Sputa provocare opus est, si mucus quidem adest, sed nimia copia adeoque tenax, ut ipsis partium viribus ejici nequeat, ut opprimantur igitur viae aëriferae. Id et in catarrho inveterato, et in phthisi pituitosa et in hydrothorace, in senibus etiam languore virium confectis accidere consuescit. Urget saepe necessitas hujus curationis, si suffocationem haec muci colluvies minatur. Nec potest nisi iis remediis, quae proxime incitant tunicam mucosam, haec excretio promoveri.

§. 354. *Continuatio.*

Denique et puris collectio intra vomicam et secretio morbosa ejus in tunica morbosa indicat sputorum promotionem; si vicina bronchiis majoribus vomica est, si matura est et prona ad rumpendum; si denique puris adsidua generatio e laxitate potius pulmonum quam ex inflammatione vegeta nascitur.

c. *Contraindicantia.*

§. 355.

Sicut aliorum humorum propulsiones aetatibus morborum respondere debent, ita in hac praeprimis, quod jam ante (§. 352) monuimus, nihil praecipitandum est. Contraindicatur enim cruditate morborum, catarrhi et inflammationum initio eaque vehementia, quae secessum humorum impedit.

§. 356. *Continuatio.*

Prohibetur etiam, si sanguis, pus et sanies aut mucus etiam tenax parenchyma ipsum pulmonum occupant, unde haud facile in bronchos majores ejici possunt. Plaga pulmonibus inflicta, sanguis pulmones inundans nequit hac methodo educi: neque pus, quod intra pleuram et pulmonum superficiem sedat, empyemate oborto: neque lympha in hydrothorace peculiaribus conceptaculis contenta.

Nec, ubi evacuare licet sputa, soli huic ejectioni insistendum est, cum, continuata hac methodo, facilius laxitatem pulmones eam contrahant, ut nova continuo sputa gignantur.

d. *Indicata.*

§. 357.

Optime sputa prolicimus, si impedimenta amovemus (§. 351). Itaque coctio generatim promovenda est, spasmi mitigandi sunt, sordes primarum viarum solvendae et ejicendae, diaphoresis leniter sollicitanda; impetus denique sanguinis vehemens revellendus est, ut vasa capillaria liberius agere et transitum humorum secretorum faciliorem reddere possint.

§. 358. *Continuatio.*

Si mucus naturalis deficit, viae aëriferae exaruerunt, lubricantia requiruntur, quae licet pro tempore tantummodo opitulentur, in tussi tamen sicca et pervicaci utilissima sunt. Pasta althaeae, glycyrrhiza, gummi arabicum, saccharum et oxymel, jujubae et siliquae dulces, passulae majores et minores, ipsum denique cetaceum, caute adhibita, nec diu continuata, optime sputa promovere solent.

§. 359. *Continuatio.*

Si secretio ipsa promovenda est et stimulandae viae aëriferae, radicem iris florentinae, fructus foeniculi et anisi, sulfur stibiatum et aurantiacum et rubrum et ammonium muriaticum adhibemus. Specifico modo agunt asa foetida, radix enulae, ammoniacum, scilla, benzoë, myrrha et radix sene-

gae; quae in diuturnis malis pectoris variam utilitatem praebent, sicut id in pharmacologicis uberius docuimus. Prodest etiam inhalare vapores coctarum plantarum mollientium et oxymellis, ut et lubricentur partes et si qua adest vomica in bronchos majores depleatur.

CAP. XI.

DE HUMORUM CURSIBUS PRAETERNATURALIBUS REGENDIS AUT COMPESCENDIS.

ART. I.

DE SANGUINIS PROFUSIONIBUS COHIBENDIS.

§. 360.

Quamvis curatio haemorrhagiarum perfecta varia est pro varietate caussarum (*Path. spec.* §. 374); quamvis inprimis ratio est habenda activae aut passivae virium indolis et inaequabilis earum distributionis (*Ib.* §. 369. 370); opus tamen est, quamvis sanguinis profusionem, si nimia fuerit, si exhausta vita praecipitatura est aegrum (*Ib.* §. 373) ei obviam ire eaque imperare, quae vel mechanico modo, vel chemico vel etiam dynamico, vasa minima rupta aut laesa contrahere, thrombum sanguinis producere eaque ratione sanguinem cohibere valent.

§. 361. *Continuatio.*

Haec quidem prima indicatio perficitur iis rebus, quae ad loca profluvii adhibita citam vasorum contractionem adstringendo producunt. Maxime necessariae in haemorrhagia e laceratis, vulneratis aut alio modo laesis vasis, summe etiam utiles in haemorrhagiis, quae laxitatem et atoniam vasorum, ut caussam agnoscunt; casum tamen recipiunt in activis sanguinis profluviis iisque, quae ex inaequabili virium dispensatione, e spasticis vasorum aliis locis constrictionibus et ex incitamentis morbosis existunt. Vidimus enim (§. 86. 87) adstringentia incitatione aucta saepius nocere et teneritate partium atque ad spasmos proclivitate vetari. Itaque Hippocratis dictum: ἐς τὰ ἔσχατα νουσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι ἐς ἀκριβείην κράτισται probe tenendum est.

Frigus ad id optimum praesidium est. Aqua glacie mixta, ipsa glacies et nix partibus cruorem effundentibus, vel vicinis apposita: sales etiam neutri, ammonium praeprimis muriaticum, natrum sulfuricum et muriaticum aqua soluta et aceto mixta commode imponuntur parti. Quid quod ipse sal culinaris ingestus ita creditur sanguinis profusiones sistere, ut frigus subitaneum producat (*Pharm.* §. 287). Ad quem finem etiam nitrum exhibemus, quod, ne noxium stimulum moveat, in spiritu frumenti solvunt (Selle *De curand. hom. morb.* p. 584).

Simili modo et acida agunt, in quibus alumen

et extus applicitum, et intus sumtum cum mulcentibus et mucilaginosis passivas haemorrhagias optime saepius sistit. Huc et acidum sulfuricum pertinet, quod spiritu vini mixtum, in aqua Rabelii vel elixirio acido Halleri praesidiis egregiis ad sanguinis profusionem sistendam adnumeratur. Acido etiam phosphorico suae tribuuntur laudes (*Pharm.* §. 266). Optime acida cum narcoticis junguntur: acidum praeprimis sulfuricum cum tinctura opii, si spasticae simul adsunt constrictiones vasorum remotiorum.

Alcohol contrahente vi topice applicitum nonnunquam epistaxin saltem feliciter cohibet.

Plumbum aceticum eodem consilio adhibetur, quod cum opio interne datum nuper laudes meruit; sed anceps est remedium, quod nonnisi in maxime ancipiti casu experiri licet. Cuprum sulfuricum et aqua styptica ex eo parata similia praestant.

Nec negligenda sunt, quae mechanice agunt. Compressio vasorum per digitos et torcularia; turundarum, spleniorum gradatorum, linteorum carptorum, quae catechu, boletum fomentarium, bovistam, sarcocollam, et kino aut alia excipiunt adstringentia; maxime vero gummi arabicum et tragacanthae cum adstringentibus mixta sanguinis profusiones e naribus saltem, dentium evulsionem sequentes aut topicas alias sistere possunt. Quae ubi applicantur, studendum est, ea loco ei, unde sanguis proruit, immittere, ne, fonte jugiter ma-

nante, irrita sint conamina. Quodsi igitur e naribus cruor profunditur, suadent intestinum suillum siccatum ita naribus indere, ut per illius extremam partem apertam infundi possint haematostatica.

§. 362. *Continuatio.*

Quodsi activa fuerit haemorrhagia, febre stipata; e suppressis aliis haemorrhagiis orta; in homine plethorico, robusto obvia; pulsibus fortibus et plenis juncta; opera danda est, ut orgasmus sanguinis compescatur, cordis arteriarumque activitas nimia minuatur, ne continuo inde sanguis in loca adfecta irruat. Id quidem praesidiis iis, quae sanguinem minuunt, revellunt et aestum nimium compescunt, perficientes circumspectionis tamen opus habemus, ne, quae huic quidem vitio apta sunt, alium statum attrahant, aeque noxium, debilitatem nimirum vasorum, qua pariter haemorrhagiae sustinentur. Sanguinem mittendum esse in haemorrhagiis activis, supra (§. 259) docuimus. Simul tamen victus ratio antiphlogistica eaque remedia, quae orgasmum minuere valent (§. 209. 210) adhibenda sunt.

Hinc maxime quies, securitas et silentium, ut cum Celso loquar, commendanda sunt. Cubiculi aër sit frigidiusculus; culcitae plumeae et vestimenta cubitoria calida vitentur. Incumbat aeger stragulis e crinibus equinis aut stramine factis: soluta sint membra a vinculis et vestibus arctioribus. Lucis nimia incitatio prohibenda: sonitus om-

nis arcendus. Ubi haemoptysi aut epistaxi laborat, situm servare juvat erectum: si nimia ex utero est sanguinis profusio, supina cubare, genubus contractis, aegra debet. Magnopere prodest, a cibis potibusque exaestuantibus et irritantibus abstinere: sufficit sorbitiones propinare ex oxymelle, acido sulfurico diluto cum syrupis; acidulas etiam ex acido tartari, tartaro depurato, e fructibus horaeis; nitri demum solutionem cum gummi arabico et mucilaginosis.

§. 363. *Continuatio.*

Ad haec, in omni haemorrhagia caussis irritantibus removendis studendum est. Mulieres, metrorrhagia laborantes, ea non liberantur, nisi, dum parturiunt, placenta solvatur (*Path. spec.* §. 400) dum partum jam enixa sunt, grumi e secundinis residui educantur (*Ib.* §. 401). Quodsi neque parturiunt, neque gravidae sunt, polypi uteri, scirrhi, steatomata, inversio uteri et procidentia respiciuntor; quae vitia nisi curaveris, haemorrhagia omnia medentium conamina eludet.

In aliis haemorrhagiis sordes saepe primarum viarum, stases abdominales, vermes etiam accusantur, quibus sanguinis impetus excitatus tum demum quiescet, cum caussas illas removeris. Alvus adstricta, qua orgasmus saltem sustinetur, clismatibus mollientibus curanda est.

§. 364. *Continuatio.*

Super haec, ut perfecta haemorrhagiae curatio instituatur, inaequabilis virium dispensationis ratio habenda est. Haec saepenumero ea est, ut truncorum majorum ratio ad ramulos minimos laesa sit: habitualis profecto dispositio ad haemorrhagias et aneurysmata (*Matani et Weltin* in *Lauth script. de aneurysm.* p. 324. 483). Sic varices interni haematemesin producunt (*Path. spec.* §. 383). Frequentior hac ratio laesa est inter vasorum sanguiferorum systema et vasa capillaria, quae consumtura sunt sanguinem; unde a rheumatismo, perfrigerio, functione cutis perturbata, haemorragiae nascuntur. His succurrendum est iis, quae vasorum capillarium functionem restituunt, perspirationem promovent et aequabilem imponderabilium distributionem. Proficua sunt emetica parvis dosibus exhibita, praecipue radix ipecacuanhae, quae cum opio juncta utilissima est ad haemoptysin et metrorrhagiam, si inaequabilem virium dispensationem sequuntur. Camforam etiam et liquorem ammonii succinici aut radicem valerianae exhibent.

Huic praecipue casui idonea est digitalis purpurea, quae arteriarum majorum vim minuit, dum vasorum capillarium functionem restituit. Itaque tum tincturam ejus, tum pulverem cum aequali portione hydrargyri muriatici mitis et opii in sanguinis profusionibus insignem praestare usum compertum habemus.

Huc et ipsum opium referimus, quod, excitato momento irritabili arteriarum, vim sensiferam minuere, statuimus (*Pharm.* §. 230 231). Tincturam opii praesentanea saepe sistere commoda, si sanguinis profusiones e spasticis exsistunt constrictionibus, certum est. Oleum hyoscyami coctum cum gummi arabico parem praestare usum nupera docuit experientia.

Externe denique adhibentur, quae vasa capillaria incitant aut stimulos in cutem revellunt. Lavacra pedum e cineribus clavellatis, sinapi aut e kali caustico; cucurbitulae in epistaxi occipiti impositae; vesicatoria in haemoptysi scapularum interstitiis applicita, in metrorrhagia etiam in femoribus collocata, ita tamen, ut praeter rubedinem cutis nullam diuturnam seri secretionem excitent: haec saluberrimo consilio adhibentur.

§. 365. *Continuatio.*

Tandem verae atoniae et laxitati saepius obviam eundum est, quae tum in scorbutica diathesi, tum in putridis febribus, tum etiam in mulieribus, quae a menstruis defici incipiunt, accusanda est. Firmanda sunt vasa, totique corpori aut parti saltem adfectae robur restituendum, quod, veterum consilio, fit deligatis membris: utilis quidem interdum administratio, sed saepe irrita. Satius est acida mineralia cum cortice peruviano: tincturam praecipue cinnamomi exhibere in metrorrhagia, quae ex atonia vasorum originem ducit. Martialia quoque nonnunquam prosunt: fer-

rum praeprimis sulfuricum et liquor stypticus Looffii (*Pharm.* §. 362).

In scorbutica diathesi et putrida acidum carbonicum expeditissimum est vel in potione Riveriana aut mixtura Hulmiana, vel in aqua Selterana et Geilnaviensi exhibitum, vel externe in rebus fermentantibus applicandum. Acida itidem mineralia proficua sunt, cum vino et spiritibus aromaticis: cortex peruvianus, kino denique et catechu.

Art. II.

De cohibendis aliis profluviis.

§. 366.

Quodsi alii humores praeter naturam effluunt, primum dispiciendum est, curationem admittant, sive secus. Nonnulla enim profluvia, a natura excitata, morbos potius solvunt quam efficiunt: ideoque salubria sibi committenda sunt: diarrhoeae exemplo et ptyalismi, urinae quoque largo fluxu, quibus morbi acuti non raro indicantur. Et in ipsis diuturnis morbis, quamdiu affluit aliquid, vel praeter naturam generatum, meliuscule semet habere solet aeger, quia ipsae stases non raro profluviis solvuntur et vis sensiferae inaequabilis distributio tollitur: fluoris albi exemplo, qui nonnunquam levat symptomata morborum chronicorum ad quos accedit: sudoris foetidi exemplo, qui in hominibus cacochymicis liberat corpus a morborum graviorum ortu.

§. 367. *Continuatio.*

Quodsi vero nimius fluxus est, si vires infringit et nutrientes partes simul educit, opus est curationem adhibere. Fit id autem primum caussis materialibus, seu incitamentis, quae vel topice vel per consensum humores proliciunt, e medio sublatis. Diarrhoea a vermibus orta aut a scybalis duris, silet dum hae caussae vincuntur aut amoventur. Blennorrhoea a viro venereo orta necessariam facit contagii subactionem. Ptyalismus ex hydrargyrosi natus, hydrargyri egestionem aut correctionem exigit.

Maxime vero inquirendum est in primarum viarum et viscerum abdominalium statum. Illae enim sordibus scatentes, haec stasibus laborantia saepius profluvia per consensum producunt, quae prius non cessant, quam eas caussas sustuleris.

§. 368. *Continuatio.*

Dein meminisse juvat, ex inaequabili vis sensiferae dispensatione interdum profluvia manare. Fit id manifesto in hystericis et hypochondriacis, tum etiam in febribus nervosis, ubi sudores, alvi profluvia et ptyalismus nonnunquam e spastica pendent partium contractione aut alia virium intemperie. Medicamenta, quae fugacissimum praebent stimulum, sufficiunt nonnunquam, ut diarrhoea, dysenteria et alia profluvia sistantur.

§. 369. *Continuatio.*

Hinc etiam revellentem methodum adhibemus in profluviis tollendis, si ex aliis profusionibus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata sunt (§. 219). Tentanda etiam revulsio, si, cognitio partium consensu, spes est fore, ut lacessita vi partis alius, sileant hae profusiones. Sic sudores profusi in statu cachectico quiescere solent, alvo excita: ptyalismus enervans vel sudoribus vel alvo prolicitis cessat.

§. 370. *Continuatio.*

Tum oppugnanda est debilitas et laxitas, qua profluvia sustinentur. Saepius tolluntur incitantibus firmioribus, quibus vasa laxata fortiter lacessita contractionem producere coguntur. Sic balsama naturalia blennorrhoeam curare videntur; sic arnica diarrhoeam ipsamque dysenteriam diuturnam; sic aqua calcis easdem et diabeten.

Quodsi nutrientis facultatis infirmitas accusanda, roborantia ipsa, melius nutrientia in adminiculum vocanda sunt; quae in diuturnis profluviis summe necessaria sunt. Diabeten meminimus corticis peruviani, lichenis islandici et animali victu tandem debellatum esse, cum aliis omnibus remediis resisteret.

§. 371. *Continuatio.*

Cum omnia haec conamina irrita sunt, cum mere localis adest laxitas, quae humores ad pro-

fusionem cogit, adstringentia eliguntor, quae vel proxime in locum adfectum agunt vel consensu eum ita mutant, ut vasa contrahantur, robore restituo (§. 85). Catechu et kino, plumbum aceticum et tormentilla necessaria saepe sunt, ut alvi profluvia, blennorrhoea et similes profusiones sistantur: sed cauto opus est, ne regulas (§. 85 — 87), quae prohibent adstringentium usum, laedas.

Art. III.

De regendis et restituendis sanguinis cursibus, qui natura fiunt.

A. De menstruorum cursu evocando vel restituendo.

§. 372.

Generalis est curatio, in plurimis muliebribus morbis administranda, quae menstruum sanguinis cursum vel evocat, vel, si interceptus est, restituit. In therapia igitur generali locum obtinet.

Primum autem dispiciendum est, admittat is status omnino curationem, sive secus. Namque, si femina concepit et foetum gestat; si vel junior est vel senior, quam ut naturalis ille sit sanguinis cursus, absonum est eum prolicere. Itaque protinus aetas indaganda est et graviditatis signa sedulo examinanda.

Dein generatim monendum, haudquaquam omni tempore evocandum esse sanguinis menstrui cursum, multoque melius cedere, si temporibus iis fixis, ubi consuevit fluere, id molia-

mur. Itaque vel naturae molimina exspectanda vel sciscitanda sunt ex aegrota tempora cursus illius consueta.

Postremo in puellis, eum cursum nondum expertis, si molimina adsunt graviora, examinandae sunt partes verendae, ne, si occlusum forte est ostium (*Path. gen.* §. 102), si pravus uteri situs (*Ib.* §. 224), si scirrhus aut polypus (*Ib.* §. 108. 311), quod manu potius ferramentisque curandum est vitium, suscipiamus.

§. 373. *Continuatio.*

Quibus praemissis, si puellae sunt nondum eum cursum expertae, si graviora patiuntur, colicos dolores, spasmos, lipothymiam: inquirendum protinus est in sanguinis forte abundantiam, quae minuenda est tum venaesectione, tum hirudinibus ad verendas partes aut ad femorum internam partem appositis, tum victus ratione tenui et remediis antiphlogisticis (§. 209. 210).

Alia est caussa, et frequentior quidem nostra aetate in opulentioribus: evolutio nimirum corporis inaequabilis, ad quam spasmi accedunt (*Path. gen.* §. 37). Huic caussae opponuntur stimuli fugaces, spiritus aetherei, radix valerianae, ipecacuanhae etiam exiguis dosibus cum opio. Sed evolutioni etiam moderandae operam dare necesse est, quod victu et exercitatione, itineribus etiam et vitatis omnibus stimulis abnormibus, perficitur.

Dein viscerum abdominalium status examinan-

dus est. Nihil frequentius accidit, quam puellas, ab infantia inde cupediis, epulis et comessationibus adsuetas, aut ita educatas, ut librorum lectionem et artificia muliebria praeferre discerent corporis exercitationi, dum pubescunt, abdominis ambitu praeter naturam aucto, stases pati abdominales, vermibus conflictari aut frequentibus sordibus. Vermes quidem enecatos propellere, saburram educere expedit; sed multo curiosius est status abdominalis curandus; quod iterum victus ratione ad leges artis instructa optime fieri, supra monuimus (§. 241. s.).

§. 374. *Continuatio.*

Nonnunquam tamen corpus cetera bene constitutum atonia quadam partium verendarum laborat, qua fit, ut sanguinis copiam eam secernere nequeant. Contingit id in mulieribus, quae fluorem album passae, aut quae aerumnis et morbis praegressis infirmae sunt. Quodsi generalis haec adest sanguinis penuria, ad roborantem methodum, maxime victus rationem nutrientem (§. 131 s.) et ad moderationem animi perturbationum refugiendum est. Si vero localis adest laxitas et atonia, stimuli topici in auxilium vocandi sunt, quibus tum calor externus, tum fumigationes e balsamicis et aromaticis, succino praeprimis, tum graveolentia, ammoniacum, asa foetida, millefolium, tum resinosa acria purgantia, hellebori exemplo, aloës et gratiolae, adnumerantur.

§. 375. *Continuatio.*

Denique magnopere interest, spasmorum vim in retinendo eo cursu cognoscas. Namque protinus ut perfrixit femina, sistitur: terrore etiam et aliis caussis intercipitur. His opponenda sunt balnea tepida, pediluvia, radix ipecacuanhae tum et, quae fugacem stimulum praebent, radix valerianae, olea aetherea, liquor ammonii succinici etc.

B. De haemorrhoïdum fluxu restituendo.

§. 376.

Fluxus haemorrhoïdalis quamvis valetudinem adversam semper supponat, levare tamen symptomata praegressa solet: ideoque suppressio haud sine noxa contingit.

Duplex autem suppressio accidit. Vel enim, citra dispositionem, e caussa manifesta, refrigerio, terrore aut corporis intensione nimia, cursus ipse subito intercipitur: vel, quae diutius jam fluxerant, e dispositione spastica, e stasibus abdominalibus, ex arthritide accedente, cessant.

§. 377. *Continuatio.*

Discrimen id probe servandum est. Namque passiones e subito interceptis haemorrhoïdibus fluentibus natae multo graviores sunt, multoque magis urgent medici auxilium, quam quae e dispositione potius lenta ortae sunt. Illae saepe aegrum praecipitant impetu sanguinis nobiliora organa petente,

colicis doloribus inflammatoriis, cordis enormitate repente orta, apoplexia etiam et inflammationibus viscerum.

Itaque, ubi urgent symptomata ex intercepto repente fluxu nata, sanguis omnino mittendus est ex inferioribus (§. 254), exhibenda, quae leniter alvum ducunt et caloris stimulum adimunt, tartarus depuratus et sulfur praecipitatum. Tum juvant, quae spasmos debellatura sunt: radix ipecacuanhae parvis dosibus cum opio; interdum cum hydrargyro muriatico miti; radix valerianae, extractum hyoscyami, stibium etiam sulfuratum. Nec negligendum est kali sulfuratum, cujus sedans indoles indies magis comprobatur. Denique caute revellentia adhibenda sunt; alvus eluenda irritantibus resinosis, maxime aloë; aut, si nimiam extimescimus incitationem, asa foetida cum oleis, sapone et castoreo.

§. 378. *Continuatio.*

Quodsi vero haemorrhoïdum fluxus lente cessat, e dispositione aut ex accedente morbo adfini, cautissime procedendum est; nec prius tentanda revocatio, quam exploratum habemus, passiones graviores ex ipso intercepto fluxu pendere, neque diutius jam eum cursum quievisse. Namque tum superfluum, ni noxium, erit, eum arte prolicere.

Plerumque autem inquirendum est in stases abdominales, sine quibus raro is status contingit. Solvendae sunt victu iisque praesidiis, quae su-

pra (§. 241—251), indicata sunt. Dein debilitas nutritionis vincenda est roborantibus (§. 131 s.): torpor vero et laxitas partium adfectarum adstringentibus et incitantibus, quibus speciatim aloën, myrrham, ferrum sulfuricum et helleborum accensemus.

CAP. XII.

DE SECRETIONUM CORRECTIONE.

§. 379.

Acrimoniam humorum tollere, putredini obviam ire et pus benignum producere proxime nequimus, nisi prius virium ratione mutata. Namque et generatim potentiam nervorum in secretionibus mutandis, maximeque nervorum gangliosorum sensum organicum eas moderantem et Galvanicarum actionum cum secretionibus similitudinem probavimus (*Phys.* §. 247. 249). Tunc vero caussam pravitatis humorum in virium ratione turbata quaesivimus (*Path. gen.* §. 94. 95): suppurationem denique benignum ab activitate quadam mediocri vasorum pendere praecepimus (*Path. spec.* §. 163). Hinc nec de acrimonia corrigenda, nec de putredine arcenda, nec de suppuratione promovenda, velut de peculiaribus methodis, sermo esse potest.

§. 380. *Continuatio.*

Quodsi enim acrimoniam humorum secretorum animadvertimus, sive ea in humoribus ga-

stricis et intestinalibus, sive in cutaneis adsit, protinus inquirendum est, adsint stimuli, qui vel topice vel consensu organa secretoria adeo incitent, ut in secretis humoribus elementa polaria praevaleant. Proxime in loca secretioni dicata agunt contagia, quae amovere aut inertia reddere oportet: vesicatoria ocyssime saepe secretiones pervertunt: unguentum e tartaro stibiato pustulas variolarum similes producit. Similibus stimulis morbosis e medio tollendis opera danda est. Hinc et diaphoretica methodus utilis est ad acrimonias humorum cutaneorum tollendas (§. 337. 338).

In remotis, sed consensu nexis partibus stimuli haerent, qui secretiones pervertunt. Nihil vulgatius est, quam saburram et vermes, praecipue vero stases abdominales corruptionem humorum in ambitu corporis producere, ut curare hanc acrimoniam nequeas nisi laxantibus aut purgantibus (§. 308. 310), resolvente etiam adhibita methodo (§. 236).

§. 381. *Continuatio.*

Sed virium ratio et magis generatim habenda est. Siquidem e debilitate diuturna vis reproductivae pleraeque proficiscuntur humorum acrimoniae, unde roborans methodus praestantissima est (§. 122). Hanc adjuvare, atque, ubi torpet vis sensifera, secretiones optime promovere possumus, methodo incitante (§. 152. 153).

Quodsi vero vires inaequabiliter distribuuntur, quae praecipua est caussa depravatorum humorum,

revulsio tentanda est (§ 223), aut sedans etiam methodus, quae fugacibus incitamentis agit (§. 193).

§. 382. *Continuatio.*

Unica est methodus, acrimoniam humorum proxime domans, quae succi gastrici acorem aut putridam indolem, exhibitis absorbentibus vel acidis compescit (§. 274. 275). Haec et proficua esse potest, ubi saburrae acidae stimulo humores cutanei depravantur, quod consensu fit. Dein in ulceribus saniosis et carcinomatosis arcere acrimoniam chemicis reagentibus possumus: acido carbonico, aqua calcis et pulte e dauci carotae radicibus parata.

§. 383. *Continuatio.*

Putredo arcenda est primum evacuatis iis rebus, quae facilius, si vires defecerint, putrescunt. Hinc, si sordes putridae adsunt, laxantia prosunt acidula (§. 308). Nec in scorbuto absonum esse leniter alvum ducere, Blanii testimonio et Kortumii.

Dein vel maxime interest, glandulas ita firmare, ut subigendo eo, quod in putredinem vergens a vasis lymphaticis attrahitur, pares reddantur (*Path. gen.* §. 95). Fit id potissimum ita, ut, vel orgasmo nimio minuto, modica quaedam consequatur actio; vel, si torpet vis reproductiva, incitante methodo haec suscitetur; vel denique, si inaequabilis adest virium distributio, hae ita componantur, ut mediocriter et ordine quodam normali agant.

§. 384. *Continuatio.*

Itaque patet, *antisepticam* methodum saepe reduci ad antiphlogisticam, maxime cum febres putridae ingenti orgasmo incipiunt (*Path. spec.* § 99. *Therap. gen.* §. 206). Sed cavendum est, ne ultra tempus summi orgasmi producatur (§. 208).

Utilissima est incitans methodus ad putredinem arcendam, si vis sensifera torpet. Acida mineralia, camfora et arnica summe, phosphorus denique et vesicatoria proficua sunt, si cum pulsibus languidis extrema in frigus vergunt, si febris haud valida est, si sudoribus viscidis diffluit cutis.

Quodsi vero spasmi adsunt et dolores, inflammationem minantes, fugaces potius stimuli eligendi sunt, qui remissionem producunt, normali secretioni idoneam. Radix valerianae, spiritus aetherei, moschus et oleum animale eximie saepe antiseptica sunt, si ille status adest.

Denique si labes organorum nutritioni dicatorum putredini occasionem praebet, roborantia expeditissima sunt. Quod tum in scorbuto, tum in febris putridae eo gradu valet, ubi nondum penitus prostrata vis sensifera nulla tamen adest nimia incitatio. Cortex peruvianus potentissimum est antisepticum, si cum victus ratione idonea jungitur.

§. 385. *Continuatio.*

Puris blandi secretio proxime promoveri nequit, nisi vel stimulis praeternaturalibus remotis,

vel teneritate partium ac nimia incitatione per mollientia et sedantia minuta, vel incitata etiam validius partium adfectarum totiusque corporis vi reproductiva.

Itaque ulcera curaturum decet ante omnia stimulorum externorum et internorum, quibus secretiones perturbantur, accessum cavere eosque amovere. Aëris contactus, caloris nimii et frigoris noxae vitandae sunt. Sanguinis nimius impetus vitandus: hinc pedes ulceribus diuturnis deturpati elatius ponendi sunt: exercitatio membrorum frequens vitanda. Maxime vero victus ratio ita moderanda est, ne potus exaestuantes, cibi dyspepti et acres ingerantur; ne animus perturbetur. Somno providendum est, ne continuis vigiliis vires aegroti pervertantur. Deligatio sit nec nimis frequens nec arctior justo. Unguenta et emplastra irritantia sedulo prohibenda, nisi torpor partium ea exigat.

In ulceribus externis sufficiunt pulvilli et linamenta carpta e blandis succis expressa aut cerato simplici illita: quibus et aër arcetur et mediocris activitatis gradus servatur.

§. 386. *Continuatio.*

Quodsi vero ulcus est inflammatorium, si margines dolent et rubent, puris generatio impeditur nimia incitatione, ut pauca sanies aquosa secernatur vel plane siccum sit ulcus; antiphlogistica necessaria est curatio. Laxantia prosunt; utiliter imponuntur mollientia, ipsaque aqua tepida, quam Kernius nuper nimis generatim commendavit. Ad

dolores sedandos proficiunt oleum hyoscyami expressum et fomenta e seminibus lini et herbis malvae, althaeae etc.

§. 387. *Continuatio.*

Si vulnus contra marginibus torpidis, flaccidis cingitur, si sanies copiosa effluit, carnes luxuriant et spongiosum aliquid surgit; stimulantia et adstringentia prosunt. Aqua calcis reliquis fere palmam praeripit: tum deligatio arcta: involutio membri: Bayntonii methodus emplastris adhaesivis ulcera diuturna constringendi: putamina nucum juglandum, cortex ulmi et salicis: demum saturnina in usum vocanda sunt, si colluvies saniei cum sensus torpore et flacciditate ulceris jungitur.

Ubi carnes luxuriantes ex hac caussa adsunt, ni iisdem cesserint remediis, zincum sulfuricum et oxydatum, aerugo, hydrargyrum oxydatum rubrum et muriaticum corrosivum, argentum nitricum et kali causticum adhibenda sunt. Calli iisdem remediis vel compressione etiam, nisi nimis obduruerint, vel incisionibus, maxime vero tartari stibiati solutione tolluntur.

Circumspiciendum tamen, vires totius corporis nutritivae erigantur: quod tum nutriente diaeta, tum roborantibus et incitantibus fit, quibus et corticem peruvianum, et lichenem islandicum, myrrham etiam et aquam calcis adnumeramus.

§. 388. *Continuatio.*

Quodsi denique stimulo specifico morboso ulcera lacessuntur, huic opponenda ea, quae usus docuit. Syphilitica ulcera hydrargyrosi; scabiosa sulfure et zinco sulfurico; scorbutica acidis curanda sunt.

Sect. IV.

De euthanasia promovenda.

§. 389.

Medici officium est, non morbos solummodo perfecte curare, sed lenire dolores, levare gravissima symptomata, ipsius denique mortis inevitabilem accessum ita moderari, ut, quantum fieri potest, terminus vitae minus molestus sit. Medicus enim, humanitatis minister, humano animo artem exerceat oportet.

§. 390. *Continuatio.*

Mortis autem facies varia est tum pro natura morbi, tum pro varia aetate, tum pro ratione cultus et educationis, religionis et institutionum publicarum. Qua caussarum varietate liquet, mortis lenimina mox esse in potestate medici, mox vero nulla ipsi patere.

Namque, ut primum morbi differentias consideremus, et generatim (*Phys*. §. 102). et speciatim in variarum aegritudinum expositione indicatas, pluribus morbis si ad extrema ventum est,

anxietas animique terrores familiares sunt. Quodsi ii e doloribus proficiscuntur immanibus, hos lenire necessarium est: e. g. in carcinomate uteri. Quodsi anxietas e suffocationis metu et colluvie intra fistulam spiritalem pendent, leniter solventia et anodyna propinare expedit.

Quodsi vero cruciatus ingentes lenire nequimus, quaeritur, an medicum deceat, narcoticis mortem accelerare? Cautissimus Aretaeus (*Curat. acut.* lib. 3 c. 5) etiamsi generatim id, ut humanitatis legibus adversum, prohibeat, addit tamen nonnunquam, si praevideat medicus cruciatus haud evitabiles diu duraturos, somnolentia promota mortem leviorem reddere debere (1). Utique exploratum habemus, regulas generales praescribendas haud esse, sed cujusvis cordati medici conscientiae committendum, quanam ratione ineluctabilem mortem remediis narcoticis et promovere et lenire licitum ducat.

§. 391. *Continuatio.*

Id autem generatim monendum esse ducimus, aegrotorum plurimorum anxietatem ex incertitudine potius pendere, quam e mortis ipsius certae terroribus. Itaque medicum oportet, si morbi exitus letalis exploratus est, eum ita annunciare, ut humanum virum decet: ne incertitudinis pertur-

---

(1) Θέμις δέ κοτε προγιγνώσκοντα σαφὰ τὰ παρεόντα. ὡς οὐ φύξιμα, καρηβαρέῃ νωθρῇ εὐνᾶσθαι.

bationibus diutius aeger crucietur. Namque magni refert, aegrum posse tempestive res suas curare, liberorum sorti providere et testamentum nuncupare.

§. 392. *Continuatio.*

Mortis terrores non raro ex institutionibus publicis, civilibus et religiosis pendent, quarum effectum amovere medico saepius haudquaquam licitum est. Quodsi enim religionis ministri DEUM iracundum et haud facile propitium sermonibus suis exhibent si *μετάνοιαν* difficillimam reddunt, et aeternis terrent poenis infernalibus: quid mirum, aegrotos in his educatos religionis horroribus, mortis accessu immaniter terreri? Satius est profecto nullam profiteri religionem, atque, ut rudis quisque homo, coecum fatum subire, aut, ut Turcarum gens, nil nisi voluptates sensum mulcentes exspectare, quam talem, quae ultima vitae momenta acerbissima reddit.

§. 393. *Continuatio.*

Si homo, rationis suae recte compos, ea, quae mortem sequuntur, secum reputans, ambigit, dormiturus sit animus post obitum, sive somniaturus, ex hac ipsa dubitatione nascitur metus somniorum (1). Cum nemo unquam redierit ex incognita

---

(1) — — — — *To die — to fleep;*
To fleep! Perchance to dream: ay, there's the rub:
For in that fleep of death what dreams may come,
When we have shuffled off this mortal coil,
Must give us pause.

SHAKSPEARE: HAML. *act.* 3. *scen.* 1.

illa regione, ratio humana sibi commissa, etiamsi plurima testentur, animam esse immortalem, nihil tamen certi de statu animorum post mortem habet, ut et Socrates ipse finem apologiae hunc faciat: Ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις· ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ, πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

Nisi igitur Deus nobis per Jesum Christum spem aeternae vitae et fiduciam largitus fuerit, metus et terror miseros nos ubique auxerint ac sollicitaverint. Hanc religionem, ut humanitatis triumphum, ut summum Dei beneficium, venerari, diligere ac ejus praecepta et promissa cuivis eorum capaci moribundo commendare, ut mors minus acerba reddatur, officii est tum sacerdotum tum etiam medicorum. Namque in his saepe aegri multo majorem collocant fiduciam quam in ipsis sacerdotibus.

Finis voluminis decimi.

Socrates, si somnus sit mors, nullum somnium extimescebat (*Plat. apol. Socrat.* p. 16), Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς ἐστιν. ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων, μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

INDEX
VOLUMINIS DECIMI.

PARS GENERALIS.

Cap. I. *De doctrinae consilio.*

Cap. II. *De obstaculis curationum.*

Cap. III. *De examine therapeutico.*

tempo consueto, ed in questo caso non si farà alcuna distinzione fra i colpevoli principali ed i loro complici.

Se i detti schiavi uccidessero alcuna delle surriferite persone, per un mero accidente, la pena che subiranno sarà di due gradi minore di quello sia nei casi, in cui nelle percosse vi fosse concorsa l'intenzione di uccidere.

Tutti quegli schiavi, che avranno commesso il crimine di uccidere a bella posta le sunnominate persone, saranno puniti con una morte lenta e dolorosa.

Uno schiavo che percuote, o ferisse leggermente i parenti del suo padrone in quarto grado soggiacerà alla pena di 60 colpi e di un anno di bando, ma se i detti parenti fossero in terzo grado allora la pena ascenderà ai 70 colpi e ad un anno e mezzo di bando, e se il percosso fosse in secondo grado, la pena sarà di 80 colpi e due anni di bando.

Percuotendo uno schiavo alcuno dei parenti del suo padrone in quarto grado, e lo ferisse con uno stromento tagliente, la pena da infliggersi al medesimo sarà più severa di un grado, di quella che subirebbe se avesse ferito in egual guisa qualunque altra persona libera non parente del suo padrone; se la persona in quistione sarà parente del suo padrone in terzo grado, la pena dello schiavo avrà una degradazione maggiore di quella prima; ed essendo in secondo grado, allora la pena

TRAGEDIE

DEL CAVALIERE

VINCENZO MONTI

MEMBRO DEL R. C. ISTITUTO
DI SCIENZE ED ARTI
E ONORARIO ACCADEMICO DELLA CRUSCA.

*EDIZIONE RIVISTA E CORRETTA
DALL' AUTORE.*

Un volume in gran 16.° col Ritratto,
carta sopraffina, prezzo lir. 3 00

Convinto che vano sarebbe il tessere elogi a questo chiarissimo Poeta, mi astengo dal consueto stile librario. Gli associati alla *Biblioteca Scelta di opere italiane antiche e moderne* saranno con me ben contenti che l'illustre Autore, a vie più decorare la predetta *Biblioteca*, abbia cortesemente permesso ch'io v' inserisca queste sue produzioni. La presente edizione è stata eseguita sotto i suoi occhi. Gl' infiniti errori che in tutte le altre avevano orrendamente guasta, mutilata e storpiata la terza di queste tragedie, sono spariti. Così mi lusingo che, oltre il pregio della nitidezza, quest' edizione avrà il merito più importante, quello, cioè, della miglior lezione e correzione.

Vedranno perciò i cortesi associati a questa *Biblioteca* le mie premure per la buona esecuzione della stessa, la quale verrà continuata con sempre eguale impegno, avendo pur ora messo in opera un altro carattere nuovo.

Ora ho posto sotto i Torchi la *Scienza della Legislazione* del cavalier GAETANO FILANGIERI, con le notizie intorno alla vita ed alle opere di lui, scritte da *Ginguené*, autore della Storia letteraria d'Italia; l'Elogio storico composto da S. E. il sig. ministro *Donato Tommasi*, e gli opuscoli scelti dello stesso FILANGIERI, non compresi in verun' altra edizione, pubblicati a Palermo l'anno scorso.

Possano le mie fatiche vedersi coronate dall' approvazione del colto pubblico, il cui favore imploro anche pe' falli che, malgrado delle più scrupolose diligenze, talvolta si rendono inevitabili nella nobilissima arte della stampa.

Giovanni Silvestri.